

BURANA

ISSN: 2980-2873

TÜRKOLOJİ
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

JOURNAL OF
TURCOLOGY STUDIES

تۈركولوژى

Cilt 3, Sayı 2, Yıl 2025
Volume 3, Issue 2, Year 2025

www.buranadergisi.com

BURANA

Türkoloji Araştırmaları Dergisi

Journal of Turcology Studies

ISSN: 2980-2873

Uluslararası Hakemli Dergi
International Refereed Journal

Cilt 3, Sayı 2, Aralık 2025

Volume 3, Issue 2, December 2025

Yayın Tarihi: 30.12.2025

Publish Date: 30.12.2025

Ankara

Baş Editör

Doç. Dr. Faruk Gün, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara/Türkiye

Alan Editörleri

Edebiyat: Prof. Dr. Hakan Taş, Marmara Üniversitesi, İstanbul/Türkiye

Dil: Dr. Öğr. Üyesi Recep Yürümez, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara /Türkiye

Kültür: Dr. Öğr. Üyesi M. Safa Karataş, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas/Türkiye

Tarih: Dr. Aykut Kar, İstanbul Kent Üniversitesi, İstanbul/Türkiye

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Cihan Özdemir, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Bilecik/Türkiye

Prof. Dr. Ersen Ersoy, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya/Türkiye

Prof. Dr. Fatih Başpınar, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya/Türkiye

Prof. Dr. Hamza Çakır, Erciyes Üniversitesi, Kayseri/Türkiye

Prof. Dr. İbrahim Taş, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Bilecik/Türkiye

Prof. Dr. Kasımcı Sadıkov, Taşkent Devlet Şarkınsılık Üniversitesi, Taşkent/Özbekistan

Prof. Dr. Mehmet Aydın, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun/Türkiye

Prof. Dr. Musa Duman, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul/Türkiye

Prof. Dr. Nadirhan Hasan, Özbekistan Bilimler Akademisi, Taşkent/Özbekistan

Prof. Dr. Nergis Biray, Pamukkale Üniversitesi, Denizli/Türkiye

Editor-in-Chief

Assoc. Prof. Dr. Faruk Gün, Social Sciences University of Ankara, Ankara/Türkiye

Field Editors

Literature: Prof. Dr. Hakan Taş, Marmara University, İstanbul/Türkiye

Language: Assist. Prof. Dr. Recep Yürümez, Ankara Hacı Bayram Veli University, Ankara/Türkiye

Culture: Assist. Prof. Dr. M. Safa Karataş, Sivas Cumhuriyet University, Sivas/Türkiye

History: Dr. Aykut Kar, İstanbul Kent University, İstanbul/Türkiye

Advisory Committee

Prof. Dr. Cihan Özdemir, Bilecik Şeyh Edebali University, Bilecik/Türkiye

Prof. Dr. Ersen Ersoy, Dumlupınar University, Kütahya/Türkiye

Prof. Dr. Fatih Başpınar, Necmettin Erbakan University, Konya/Türkiye

Prof. Dr. Hamza Çakır, Erciyes University, Kayseri/Türkiye

Prof. Dr. İbrahim Taş, Bilecik Şeyh Edebali University, Bilecik/Türkiye

Prof. Dr. Kasymzhan Sadykov, Tashkent State University of Oriental Studies, Tashkent/Uzbekistan

Prof. Dr. Mehmet Aydın, Ondokuz Mayıs University, Samsun/Türkiye

Prof. Dr. Musa Duman, Fatih Sultan Mehmet Vakıf University, İstanbul/Türkiye

Prof. Dr. Nadirhan Hasan, Academy of Sciences of Uzbekistan, Tashkent/Uzbekistan

Prof. Dr. Nergis Biray, Pamukkale University, Denizli/Türkiye

Prof. Dr. Önal Kaya, Emekli,
Antalya/Türkiye

Prof. Dr. Rüştü Yeşil, Sakarya Üniversitesi,
Sakarya/Türkiye

Prof. Dr. Turan Karataş, Ankara Sosyal
Bilimler Üniversitesi, Ankara/Türkiye

Prof. Dr. Üzeyir Aslan, Marmara
Üniversitesi, İstanbul/Türkiye

Prof. Dr. Vedat Ceyhun Uyğur, Pamukkale
Üniversitesi, Denizli/Türkiye

Prof. Dr. Yusuf Doğan, Sivas Cumhuriyet
Üniversitesi, Sivas/Türkiye

Prof. Dr. Ertuğrul Karakuş, İzzet Baysal
Üniversitesi, Bolu/Türkiye

Prof. Dr. Metanet Abbasova, AMEA
Folklor Enstitüsü, Bakü/Azerbaycan

Prof. Dr. Ömer Aksoy, Ankara Üniversitesi,
Ankara/Türkiye

Doç. Dr. Anisa Bikbulatova, Kırgız Millî
Üniversitesi, Bişkek/Kırgızistan

Doç. Dr. İlker Tosun, Kırklareli
Üniversitesi, Kırklareli/Türkiye

Doç. Dr. Ömer Çakın, Ondokuz Mayıs
Üniversitesi, Samsun/Türkiye

Doç. Dr. Rihsitilla Alimuhamedov, Taşkent
Devlet Şarkşinaslık Üniversitesi,
Taşkent/Özbekistan

Doç. Dr. Taalaybek Abdiyev, Kırgızistan-
Türkiye Manas Üniversitesi,
Bişkek/Kırgızistan

Dr. Öğr. Üyesi Aidin Calmirza, L. N.
Gumilev Avrasya Ulusal Üniversitesi,
Astana/Kazakistan

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Heyderi, Akademik
Eğitim, Kültür ve Araştırma Merkezi
(ACECR), Kazvin/İran

Dr. Khairulla Massadikov, Ahmet Yesevi
Üniversitesi, Türkistan/Kazakistan

Prof. Dr. Önal Kaya, Retired,
Antalya/Türkiye

Prof. Dr. Rüştü Yeşil, Sakarya University,
Sakarya/Türkiye

Prof. Dr. Turan Karataş, Social Sciences
University of Ankara, Ankara/Türkiye

Prof. Dr. Üzeyir Aslan, Marmara
University, Istanbul/Türkiye

Prof. Dr. Vedat Ceyhun Uyğur, Pamukkale
University, Denizli/Türkiye

Prof. Dr. Yusuf Doğan, Sivas Cumhuriyet
University, Sivas/Türkiye

Prof. Dr. Ertuğrul Karakuş, Izzet Baysal
University, Bolu/Türkiye

Prof. Dr. Metanet Abbasova, AMEA
Institute of Folklore, Baku/Azerbaijan

Prof. Dr. Ömer Aksoy, Ankara University,
Ankara/Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Anisa Bikbulatova, Kyrgyz
National University, Bishkek/Kyrgyzstan

Assoc. Prof. Dr. İlker Tosun, Kırklareli
University, Kırklareli/Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Ömer Çakın, Ondokuz
Mayıs University, Samsun/Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Rihsitilla Alimuhamedov,
Tashkent State University of Oriental
Studies, Tashkent/Uzbekistan

Assoc. Prof. Dr. Taalaibek Abdiyev,
Kyrgyz-Turkish Manas University,
Bishkek/Kyrgyzstan

Assist. Prof. Dr. Aidin Zhalmirza, L. N.
Gumilev Eurasian National University,
Astana/Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Hüseyin Heyderi, The
Academic Center for Education, Culture
and Research (ACECR), Kazvin/Iran

Dr. Khairulla Massadikov, Ahmet Yesevi
University, Turkestan/Kazakhstan

Dr. Monire Akbarpouran, INRS
(Kentleşme, Kültür, Toplum),
Montreal/Kanada

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Secaattin Tural, İstanbul
Medeniyet Üniversitesi, İstanbul/Türkiye

Prof. Dr. Mustafa Öztürk, Mardin Artuklu
Üniversitesi, Mardin/Türkiye

Prof. Dr. Rıza Sadeği Şehper, İslami Azad
Üniversitesi, Hemedan/İran

Doç. Dr. Kemal Göz, Karamanoğlu
Mehmetbey Üniversitesi, Karaman/Türkiye

Doç. Dr. Selma Sol, Trakya Üniversitesi,
Edirne/Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Döne Arslan, Kastamonu
Üniversitesi, Kastamonu/Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Saidbek Boltabayev,
Karabük Üniversitesi, Karabük/Türkiye
(Özbekistan Temsilcisi)

Dr. Öğr. Üyesi Mirzat Rakımbek Uulu,
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi,
Bişkek/Kırgızistan

Dr. Çıngız Begimtayev, Kazakistan Millî
Akademik, Astana/Kazakistan

Dr. Kerim Sarıgül, Gazi Üniversitesi,
Ankara/Türkiye

Dr. Mustafa Sait Aslan, Kastamonu
Üniversitesi, Kastamonu/Türkiye

Dr. Ulanbek Alimov, Kırgızistan-Türkiye
Manas Üniversitesi, Bişkek/Kırgızistan

Yabancı Dil Editörleri

İngilizce: Dr. Öğr. Üyesi İrfan Arık, İzmir
Kâtip Çelebi Üniversitesi, İzmir/Türkiye

Rusça: Öğr. Gör. Natalya Santo, Ankara
Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
Ankara/Türkiye

Dr. Monire Akbarpouran, INRS
(Urbanisation, Culture, Société),
Montreal/Canada

Editorial Committee

Prof. Dr. Secaattin Tural, İstanbul
Medeniyet University, İstanbul/Türkiye

Prof. Dr. Mustafa Öztürk, Mardin Artuklu
University, Mardin/Türkiye

Prof. Dr. Rıza Sadeği Şehper, İslami Azad
University, Hemedan/İran

Assoc. Prof. Dr. Kemal Göz, Karamanoğlu
Mehmetbey University, Karaman/Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Selma Sol, Trakya
University, Edirne/Türkiye

Assist. Prof. Dr. Döne Arslan, Kastamonu
University, Kastamonu/Türkiye

Assist. Prof. Dr. Saidbek Boltabayev,
Karabük University, Karabük/Türkiye
(Uzbekistan Representative)

Assist. Prof. Dr. Mirzat Rakymbek Uulu,
Kyrgyz-Turkish Manas University,
Bishkek/Kyrgyzstan

Dr. Chyngyz Begimtayev, Kazakhstan
National Academy, Astana/Kazakhstan

Dr. Kerim Sarıgül, Gazi University,
Ankara/Türkiye

Dr. Mustafa Sait Aslan, Kastamonu
University, Kastamonu/Türkiye

Dr. Ulanbek Alimov, Kyrgyz-Turkish
Manas University, Bishkek/Kyrgyzstan

Foreign Language Editors

English: Assist. Prof. Dr. İrfan Arık, İzmir
Katip Çelebi University, İzmir/ Türkiye

Russian: Lecturer Natalya Santo, Ankara
Hacı Bayram Veli University,
Ankara/Türkiye

Türk Lehçeleri Dil Editörleri

Türkiye Türkçesi Dil Editörü

Dr. Öğr. Üyesi Recep Yürümez, Ankara
Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
Ankara/Türkiye

Özbek Türkçesi Dil Editörü

Dr. Öğr. Üyesi Saidbek Boltabayev,
Karabük Üniversitesi, Karabük/Türkiye

Kazak Türkçesi Dil Editörü

Dr. Çıngız Begimtayev, Kazakistan Millî
Akademik, Astana/Kazakistan

Kırgız Türkçesi Dil Editörü

Doç. Dr. Kemal Göz, Karamanoğlu
Mehmetbey Üniversitesi, Karaman/Türkiye

Azerbaycan Türkçesi Dil Editörü

Uzman Lale Bedirova, Azerbaycan Millî
Bilimler Akademisi Folklor Enstitüsü,
Bakü/Azerbaycan

Yayın Türü

Uluslararası Hakemli Dergi (Yılda 2 Sayı,
Haziran-Aralık)

Yayın Dilleri

Türkçe, İngilizce, Rusça, Türk Lehçeleri

İletişim

E-Posta: buranadergisi@gmail.com

Web: <https://www.buranadergisi.com/>

Telefon: +905525175581/+905416572272

İndeksler

Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)

The Directory of Research Journal Indexing
(DRJI)

Academic Resource Index / ResearchBib

Root Indexing

Turkic Language Editors

Turkish Language Editor

Assist. Prof. Dr. Recep Yürümez, Ankara
Hacı Bayram Veli University,
Ankara/Türkiye

Uzbek Language Editor

Assist. Prof. Dr. Saidbek Boltabayev,
Karabük University, Karabük/Türkiye

Kazakh Language Editor

Dr. Chyngyz Begimtayev, Kazakhstan
National Academy, Astana/Kazakhstan

Kyrgyz Language Editor

Assoc. Prof. Dr. Kemal Göz, Karamanoğlu
Mehmetbey University, Karaman/Türkiye

Azerbaijani Language Editor

Specialist Lale Bedirova, Azerbaijan
National Academy of Sciences Institute of
Folklore, Baku/Azerbaijan

Type of Publication

International Refereed Journal (2 issues per
year, June-December)

Languages of Publication

Turkish, English, Russian, Turkic
Languages

Contacts

E-Mail: buranadergisi@gmail.com

Web: <https://www.buranadergisi.com/>

Phone: +905525175581/+905416572272

Indexes

Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)

The Directory of Research Journal Indexing
(DRJI)

Academic Resource Index / ResearchBib

Root Indexing

Index Copernicus

EuroPub

İdealonline

International Services for Impact Factor and Indexing (ISIFI)

International Scientific Indexing (ISI)

Index of Academic Documents (IAD)

Scientific Journal Impact Factor (SJIF)

Scientific Indexing Services (SIS)

International Institute of Organized Research (I2OR)

Hungarian Scientific Bibliography Database (MTMT)

İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM)

Cosmos

Google Scholar

Index Copernicus

EuroPub

İdealonline

International Services for Impact Factor and Indexing (ISIFI)

International Scientific Indexing (ISI)

Index of Academic Documents (IAD)

Scientific Journal Impact Factor (SJIF)

Scientific Indexing Services (SIS)

International Institute of Organized Research (I2OR)

Hungarian Scientific Bibliography Database (MTMT)

İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM)

Cosmos

Google Scholar

2025 Yılıının Hakemleri

Prof. Dr. Ozan Yılmaz, Sakarya Üniversitesi, Sakarya/Türkiye

Prof. Dr. Rüştü Yeşil, Sakarya Üniversitesi, Sakarya/Türkiye

Doç. Dr. Faruk Gün, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara/Türkiye

Doç. Dr. Kemal Göz, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman/Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Emine Güven, Ardahan Üniversitesi, Ardahan/Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Karaca, Erciyes Üniversitesi, Kayseri/Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi M. Safa Karataş, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas/Türkiye

Dr. Ahmet Taş, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Bişkek/Kırgızistan

Dr. Ayman Akınbekova, Kırgız Millî Üniversitesi, Bişkek/Kırgızistan

Dr. Kerim Sarıgül, Gazi Üniversitesi, Ankara/Türkiye

Dr. Mustafa Sait Aslan, Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu/Türkiye

Dr. Rifat Nergiz, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Bişkek/Kırgızistan

Dr. Seçkin Uysal, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Bişkek/Kırgızistan

Dr. Ünal Aldemir, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize/Türkiye

Dr. Anara Yürümez, Bağımsız Araştırmacı, Ankara/Türkiye

Referees of the Year 2025

Prof. Dr. Ozan Yılmaz, Sakarya University, Sakarya/Türkiye

Prof. Dr. Rüştü Yeşil, Sakarya University, Sakarya/Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Faruk Gün, Social Sciences University of Ankara, Ankara/Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Kemal Göz, Karamanoğlu Mehmetbey University, Karaman/Türkiye

Assist. Prof. Dr. Emine Güven, Ardahan University, Ardahan/Türkiye

Assist. Prof. Dr. İbrahim Karaca, Erciyes University, Kayseri/Türkiye

Assist. Prof. Dr. M. Safa Karataş, Sivas Cumhuriyet University, Sivas/Türkiye

Dr. Ahmet Taş, Kyrgyz-Turkish Manas University, Bishkek/Kyrgyzstan

Dr. Ayman Akınbekova, Kyrgyz National University, Bishkek/Kyrgyzstan

Dr. Kerim Sarıgül, Gazi University, Ankara/Türkiye

Dr. Mustafa Sait Aslan, Kastamonu University, Kastamonu/Türkiye

Dr. Rifat Nergiz, Kyrgyz-Turkish Manas University, Bishkek/Kyrgyzstan

Dr. Seçkin Uysal, Kyrgyz-Turkish Manas University, Bishkek/Kyrgyzstan

Dr. Ünal Aldemir, Recep Tayyip Erdoğan University, Rize/Türkiye

Dr. Anara Yürümez, Independent Researcher, Ankara/Türkiye

İçindekiler/Contents

Araştırma Makaleleri/Research Articles

Mehmet Eren

İslam Kültür ve Medeniyetinin Gelişiminde Dil ve Edebiyatın Rolü: Türk Edebiyatına Genel Bir Bakış

*The Role of Language and Literature in the Development of Islamic Culture and Civilization:
A General Overview of Turkish Literature*

49-62

Fatih Çelik

Bilge Kağan ve Kül Tigin Yazıtlarında Türkçe ve Çince Bölümlerin İçerik ve Üslup Açısından Değerlendirilmesi

*Evaluation of the Turkish and Chinese Sections in the Bilge Khagan and Kül Tigin
Inscriptions in Terms of Content and Style*

63-76

Fatma Hoşca

Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenen Kamerunlu Öğrencilerin Türkiye'ye ve Türkçeye Yönelik Görüşleri

*Views of Cameroonian Students Learning Turkish as a Foreign Language Towards Türkiye
and Turkish*

77-85

Ünal Aldemir

İstiklal Marşı'nın Söylemine Dair Öğretmen Adaylarının Farkındalık Düzeyi

Awareness Level of Prospective Teachers Regarding the Discourse of the National Anthem

86-98

İslam Kültür ve Medeniyetinin Gelişiminde Dil ve Edebiyatın Rolü: Türk Edebiyatına Genel Bir Bakış

The Role of Language and Literature in the Development of Islamic Culture and Civilization: A General Overview of Turkish Literature

Mehmet EREN¹

1. Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, E-posta: mehmetterenn33@gmail.com

Öz

Kültür ve medeniyet, toplumsal yaşamın özünü oluşturan kavramlardır. Kültür, bireyin içsel olgunlaşmasını sağlarken medeniyet bireydeki dışsal gelişimi şekillendirmekte, bireye bir kimlik kazanmaktadır. İslam kültür ve medeniyeti de geçmişten günümüze sözlü ve yazılı kültür yoluyla nesilden nesile aktararak gelmiş hem toplumların hem de bireyin özünü oluşturmıştır. Türklerin İslamiyet'i kabulüyle edebî anlatılar içerisinde Allah, peygamber ve ahiret gibi kelimelere yer verilmeye başlanmış, Türk-İslam kültür ve medeniyeti şekillenmeye başlamıştır. Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig, Kaşgarlı Mahmud'un Divanü Lügat'it-Türk, Edip Ahmet Yükeki'nin Atabetü'l Hakayık ve Ahmet Yesevi'nin Divan-ı Hikmet eserleri İslami düşünce etrafında kaleme alınmış ilk Türkçe eserlerdendir. İlk İslami eserler olarak ifade edilen bu temel kitapların başlıca özelliği İslami düşüncenin Türk dili ve kültürüyle birleşerek ortaya çıkmış eserler olmalarıdır. Ayrıca bu eserlerin yazılış itibarıyla dinî ve ahlaki unsurları barındırması, öğretici bir üslupla yazılmaları ve geçiş dönem eserleri olmaları İslam kültür ve medeniyetine dil, kimlik üzerinden bakılmasına olanak sağlamaktadır. İslam kültür ve medeniyetinin temelinde Kur'an-ı Kerim ve hadisler bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in okunmak, anlaşılacak ve yaşanmak için indirilmiş olması dil ve edebiyatın önemini ortaya çıkarmaktadır. Türk edebiyatı içerisinde birçok şair ve yazar, eserlerinde İslam dinini yarınlara taşıyacak söylemlere yer vererek bir kültür ve medeniyet taşıyıcısı konumuna gelmişlerdir. Bu şairlerden Yunus Emre, Mevlânâ, Fuzulî, Bâkî, Şeyh Gâlib, Mehmet Akif Ersoy, Necip Fazıl Kısakürek ve Sezai Karakoç'tur. Şairler şiirlerinde Allah, Hz. Muhammed, Kur'an-ı Kerim ve hadislerden bahsetmişler. İslam kültür, medeniyetini İslami söylem ve edebî eser çerçevesinde ortaya koymuşlardır. Çalışma adı geçen şairlerin düşüncelerinden hareketle İslam kültür ve medeniyetinin gelişip şekillenmesinde dil ve edebiyatın rolünü ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelime: Türk Edebiyatı, İslam, Kültür, Medeniyet, Dil

Abstract

Culture and civilization are concepts that form the essence of social life. While culture enables the individual's inner maturation, civilization shapes the individual's external development, thus enabling the individual to acquire an identity. Islamic culture and civilization, passed down from generation to generation through oral and written traditions, has formed the essence of both societies and individuals. With the Turks' acceptance of Islam, words such as God, prophet, and afterlife began to appear in literary narratives, and Turkish-Islamic culture and civilization began to take shape. Yusuf Has Hacib's Kutadgu Bilig, Mahmud al-Kashgari's Divanü Lügat'it-Türk, Edip Ahmet Yükeki's Atabetü'l Hakayık, and Ahmet Yesevi's Divan-ı Hikmet are among the first Turkish works written around Islamic thought. The main characteristic of these fundamental books, referred to as the first Islamic works, is that they emerged from the merging of Islamic thought with the Turkish language and culture. Furthermore, the fact that these works contain religious and moral elements, are written in a didactic style, and are transitional works allows for a perspective on Islamic culture and civilization through language and identity. The foundation of Islamic culture and civilization lies in the Quran and the hadiths. The fact that the Quran was revealed to be read, understood, and lived by highlights the importance of language and literature. Within Turkish literature, many poets and writers have become carriers of culture and civilization by incorporating discourses that will carry the Islamic faith into future generations. Some of these poets include Yunus Emre, Mevlana, Fuzuli, Baki, Seyh Galib, Mehmet Akif Ersoy, Necip Fazıl Kısakürek, and Sezai Karakoç. These poets have spoken of God, the Prophet Muhammad, the Quran, and the hadiths in their poems, presenting Islamic culture and civilization within the framework of Islamic discourse and literary works. This study aims to reveal the role of language and literature in the development and shaping of Islamic culture and civilization, based on the thoughts of these poets.

Keywords: Turkish Literature, Islam, Culture, Civilization, Language

Araştırma Makalesi Research Article

10.5281/
zenodo.18110205

Geliş/Received: 10.11.2025

Kabul/Accepted: 25.12.2025

Yayın/Published: 30.12.2025

Giriş

İslam kültür ve medeniyeti, Hz. Âdem’le başlayıp tarihsel süreç içerisinde gelişip şekillenmiştir. Allahu teala, Hz. Âdem’e “alleme’l-esma” yoluyla varlıkları tanıma, isimlendirme ve öğretme yetisi kazandırmıştır. Bu kazanım, insana ayrıca akıl ve dil yetisi kazandırmış; insanı diğer varlıklardan ayıran bilgiye ulaşma ve iletişim özelliğini de bahşetmiştir. Böylece insan aklıyla düşünmüş diliyle anlatmış ve bilgiyi gelecek kuşaklara aktarma mücadelesinde olmuştur. İslam kültür ve medeniyetinin insanlara aktarımı peygamberler vasıtasıyla süreklilik kazanmıştır. Allah’ın emir ve yasaklarına göre hareket etmenin gerekliliği Hz. Âdem’e söylenen uyarılardan hareketle öğrenilmektedir. Bu uyarılar İslam medeniyetinin kaynağını oluşturmuş ve günümüze kadar gelmiştir. İnsanlık tarihinin medeniyetin kaynağından sapma ve ona yeniden dönme şeklinde biçimlendiği görülmektedir. Vahyin kaynağına yeniden dönme, gönderilen peygamberlerle sağlanmıştır. Müslümanlar, ticaret, fetih ve tebliğ yoluyla diğer kültür ve medeniyetlerle de etkileşime girmişlerdir. Bu etkileşimle farklı toplumların tecrübe ve medeni birikimlerinden yararlanılmıştır. Diğer kültür ve medeniyetlerin inançları, düşünce yapıları, siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel ve ilmi yapı ve birikimlerinin yakından tanınması İslam kültür ve medeniyetinin gelişimini de olumlu yönde etkilemiştir (Çakmak vd., 2022, s. 15-16). Kültür ve medeniyet kavramlarının İslamiyet içerisindeki yerini daha açık bir şekilde ifade etmek için bu kavramların tanımlarına inmek gerekmektedir.

Kültür ve medeniyetle ilgili birçok görüş ortaya atılmıştır. Sosyologlar ve araştırmacılar, kültür ve medeniyeti ayrı ayrı açıklayarak bu kavramların hem farklı kolektif unsurları ortaya koyduğunu hem de birbirini tamamlayan kavramlar olduğunu ifade etmişlerdir. Kültür ve medeniyet kavramları birbirini tamamlasa da farklılıklar 18. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. Bu farklılıklara göre kültür, bireyin içsel olgunlaşmasını, medeniyet de dışsal gelişmesini ve tabiat üzerindeki tahakkümünü ortaya koymak için kullanılmıştır (Şemşek, 2020, s. 283). Yılmaz Özakpınar (1999, s. 42) kültür ve medeniyet kavramlarının doğada kendiliğinden bulunmadığını, dolayısıyla bir insan ürünü olduğunu belirtmektedir. Kültürü, doğada ve toplum içerisinde meydana getirilen her türlü eser olarak nitelendirmektedir. Medeniyeti ise kültürel eserleri ortaya çıkartan, onların hedefini, niteliklerini belirleyen seçici ve sınırlandırıcı bir inanç ve ahlak nizamı olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamalar ışığında kültürün ortaya konan eserler, medeniyetin ise bu eserlerin inanç ve ahlak ekseninde düzenlenmesi olduğu görülmektedir.

Özakpınar (2019, s. 13) kültürü bir toplumun değişme potansiyelini taşıyan bütün bir hayat olarak ifade etmektedir. Kültür, insanın zihninde yer alan bir kavramdır. Ancak kültür öğeleri, gözlenebilir olgular olarak sosyal hayatta ortaya konmaktadır. Kültürel öğelerin yaşam içerisinde görülmesi, ona uygun hareket edilmesi hem toplumsal bir düzeni sağlamakta hem de medeniyet kavramının ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Eliot’un (1981, s. 13) kültür tanımındaki insanın soyut kavramları anlama ve kullanabilme yeteneği ifadesi kültürün tamamen toplumun ürünü olup toplumu toplum yapan şey olduğunu açıkça göstermektedir. Takiyettin Mengüşoğlu (2015, s. 45) kültürün birinci derecede ulusal olduğunu belirtmektedir. Kültür, varlık yapısı bakımından ulustan ulusa değişmekte, yaratıcısı olduğu ulusun özelliğini ortaya koymaktadır. Her toplumun kendi tarihsel sürecinde öz değerini ortaya koyan bir kültürü ve medeniyeti bulunmaktadır. Kültür ve medeniyetler toplumdan topluma değişse de temelde o milletin kimliğini yansıtmaktadır. Kültür ve medeniyet, kolektif bir kimliktir. Jan Assmann (2018, s. 27-28) mimetik belleğin, nesneler belleğinin ve iletişimsel belleğin kültürel belleği oluşturduğunu ifade etmektedir. Toplum içerisinde yer alan hemen hemen her öge toplumsal belleğin ürünüdür. Bu toplumsal bellek aynı zamanda o toplumun medeniyetini de ortaya koymaktadır.

Ziya Gökalp (1972, s. 60) kültür ve medeniyet kavramlarına farklı bir bakış açısı sunarak bu kavramların anlam sınırlarını genişletmiştir. Gökalp, kültür ve medeniyet kavramlarını ayrı ayrı ele almaktadır. Gökalp, kültürü hars olarak tanımlayarak harsın millî olduğunu, medeniyetin ise evrensel olduğunu ifade etmektedir. Gökalp’e göre kültür, bir toplumun yaşadığı ve birbiriyle paylaştığı ortak değerleri temsil etmektedir. Medeniyet ise sınırları genişlemiş bir kavram olarak milletlerarası seviyeye yükselmiş ve birbirine yakın kültürlerin oluşturduğu anlayış, tutum, bilgi ve sosyal faaliyetler ile müesseselerin bütünüdür. Bir başka araştırmacı sosyolog Erol Güngör (1986, s. 15) kültürü inanç, bilgi, his ve heyecanlar bütünü olarak tanımlamaktadır. Güngör (1989, s. 93) bu inanç, bilgi ve hisleri toplumsal öge olarak almakta ve bu öğeleri de medeniyet kavramıyla bağdaştırmaktadır. Medeniyetin ürünü

olan müesseseler, bu değer ve inançların eserleri olarak ortaya çıkmaktadır. Kültür ve medeniyetle ilgili ortaya konan düşüncelerden hareketle kültürün tarih, kimlik ve aidiyetliği ortaya koyduğu medeniyetin de ortaya konan bu değerlerin bir düzenleyicisi olarak geçmişten günümüze geldiği yorumu yapılabilir. Kültür ve medeniyet, din, dil, halk unsurları etrafında şekillenerek yaşanmaktadır.

İslam kültür ve medeniyetine gelindiğinde peygamberlerin rollerinin büyük olduğu görülmektedir. Peygamberler hazır bulundukları kültürün olumsuz yönlerini düzeltme rollerine bürünmüşlerdir. Peygamberler sadece Allah'ın seçtiği insan değil ayrıca içinde yaşadığı topluma, toplumdaki konumuna, ait olduğu toplumun yaşadığı coğrafyaya ve ekonomik özelliklerine ve Allah'ın elçisi olmalarına göre de farklı değerlendirilmektedirler (Altınkaynak, 2015, s. 3). İslam'ı ve değerlerini insanlara yayma, insanlara doğruyu gösterme ve toplum içerisinde bozuk, kötü eylemleri düzeltme rolleriyle bilinen peygamberler, İslam'ın kültür ve medeniyetini geleceğe taşımalarıyla da bilinirler. "İslam medeniyeti, âlemlere rahmet olarak gönderilen İslâm peygamberi Hazreti Muhammed (sav) tarafından temeli atılan vahiy eksenli bir medeniyettir. Bu medeniyet, Kur'an-ı Kerim'in 23 yıl sürecek bir vahiy sürecinin ihya ve inşa ettiği temel esasları doğrultusunda hayata geçirilmiştir." (Aydın, 2023, s. 186). İslam dininin son peygamberi Hz. Muhammed, İslam kültür ve medeniyetinin temelinde yer almaktadır.

İslam medeniyeti ilmi, ahlakı, merhameti, adaleti, şefkati, sevgi ve saygıyı tüm insanlara ulaştırmaya çalışmış ve öğretmeye gayret etmiştir. İşte bu medeniyetin ismi "İslam Medeniyeti"dir ve onun Merkezleri Kurtuba ve Merrakeş'ten Jakarta'ya, Kırım'dan Yemen'e kadar batıdan doğuya ve kuzeyden güneye geniş bir alana uzanmaktadır (Ağırakça, 2020, s. 129). İslam kültür ve medeniyetinin sınırları oldukça geniştir. İslam'ı, Allah'ın emir ve yasaklarına göre yaşayan her toplum kendi tarihinden hareketle İslam'ın değerlerine göre kültürünü şekillendirmektedir. Kültür ve medeniyet toplumdan topluma değişse de İslam tesiri altında yaşamını sürdüren halkların kültür ve medeniyetinde benzerlikler söz konusudur. Bunun nedeni İslam kültür ve medeniyeti temelinin Kur'an-ı Kerim'e ve sünnete dayanmasındandır. Kur'an-ı Kerim ve sünnet etrafında gelişen İslam kültür ve medeniyeti, Müslüman toplumların hem maddî hem de manevî yaşamını şekillendirmiştir. Ziya Kazıcı (2019, s. 9) İslam medeniyetini İslam dinini kabul eden milletlerin el birliği ile meydana getirdikleri ortak bir medeniyetinin adı olarak ifade etmektedir. Bu medeniyetin kuruluş ve gelişmesinde Araplar, İranlılar ve Türklerin büyük payı bulunmaktadır. Türk kültür ve medeniyeti de İslam etkisi altında gelişmiştir. Mehmet Kaplan (1987, s. 53-54) "Türklük ve İslamiyet" adlı yazısında İslamiyet'in Türk kültürü üzerinde büyük bir etkisi olduğunu ifade etmektedir. VII-VIII. yüzyıllarda bazı Türk boylarının Budizm, Maniheizm, Hristiyanlık, Musevilik gibi çeşitli dinleri benimsedikleri görülmektedir. Ancak zaman içerisinde Türklerin karakterine uymadığından bu dinler bırakılarak yavaş yavaş İslamiyet'in kabulüne geçildiği görülmektedir. Türkler özellikle Selçuklu ve Osmanlı Devletini kuran Oğuz boyları din olarak İslamiyet'i seçmişlerdir. Bunun nedeni İslamiyet'in savaş ile barış, madde ile ruh, dünya ve ahiret, fert ve toplum arasında bir denge kurmasındandır. İslamiyet, Türklerin yiğitlik duygusuna ve cihangirlik idealine tamamen uymaktadır. Ayrıca İslamiyet'in kendi ruh ve yapısında fethedilen topraklarda barış, hak ve adalet gibi sosyal düzeni getirmesi bulunmaktadır. Bu durum Türklerin kendi ruh ve karakterine de uyduğundan İslamiyet'i kabul etmelerine, Arap ve Fars kültüründen de etkilenmelerine imkân tanımıştır. Türkler, İslamiyet'i kabul etmeleriyle birlikte İslam dünyasının koruyuculuk görevini üstlenmişler ve bu dine bağlılıkları bir ideolojik bağlılık şeklini almıştır. Bu ideoloji, Türk tarihinin çok geniş bir kısmını, 10. yüzyılın ilk çeyreğinden Tanzimat'a kadar geçen devrede İslam tarihinin bir parçası haline getirmişlerdir (Oba, 2020, s. 43). İslam kültür ve medeniyetinin Türk yaşayış şekliyle bütünleşmesi İslam'ın kabul edilmesi ve ona göre yaşam felsefesi oluşturulmasındandır. İslamiyet'in kabulüyle birlikte kültür ve medeniyetteki değişimler belli unsurlar etrafında gelişmiştir. İslam kültür ve medeniyetinin gelişiminde dil ve edebiyatın önemi büyüktür. İslam'ın doğuşunda özellikle Arapça sadece din dili olarak değil bilim ve edebiyat dili olarak da kabul görmüştür. İslam'ın yayılmasıyla birlikte her toplum kendi dilinde İslam'ın öğretilerini halkına anlatmaya çalışmış ve bu görev dil ve edebiyata yüklenmiştir. Türk edebiyatı içerisinde gerek dil gerekse edebiyat bağlamında yazarların ve şairlerin kullandıkları dilde İslami unsurlar oldukça fazladır. Ayrıca eserlerinin konusu İslam kültürünü ve dinamiklerini ortaya koyan değerlerdir.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada İslam kültür ve medeniyetinin gelişimi genel bir çerçeveye sunulmuştur. Bu gelişime katkı saylayan dilin rolü, İslami söylem ve kavramlar açısından değerlendirilmiş ve edebiyatın bu süreçteki rolü Türk edebiyatı içerisinde kanonlaşmış Yunus Emre, Mevlânâ, Fuzulî, Bâkî, Şeyh Gâlib, Mehmet Akif Ersoy, Necip Fazıl Kısakürek ve Sezai Karakoç gibi şair ve yazarların poetik görüşlerinden hareketle ortaya konmuştur.

1. Dil ve Din: İslami Söylem

Dil, konuşulduğu toplumda her gün işlenerek canlılığını korumaktadır. Dil, toplum içerisinde iletişimi sağlayan bir araç ve ortamdır. Toplum, dil kullanımında ona, kendi bireylerinin deneyim, görgü ve geleneklerinin şekillendirdiği bazı kalıp ve biçimler vermektedir (Özünü, 2001, s. 9). Dil, toplumu bir arada tutan en temel unsurlar içerisinde yer almaktadır. Her toplumun dil özelliği farklılık gösterse de işlevi aynıdır. “Her dil kendi bünyesinde kendi genetik kodlarını taşımaktadır.” (Salahshour Hasankohal, 2025, s. 2). Bu yönüyle dilin sadece iletişim açısından değil ayrıca ait olduğu toplumun kültür ve tarihinden izler taşıyarak canlı bir oluşum özelliği gösterdiği ifade edilebilir.

Dil, toplum tarafından biçimlenerek geçmişten günümüze birçok tanım etrafında karşılık bulmuştur. Doğal bir araç olan dil, simge, sembol ve kavramlarla insanlar arasında iletişimi sağlayan en kuvvetli değerdir. Birey dil aracılığıyla değerlerine ulaşır tutunur. Birey dünyaya geldiğinde bir dil içinde doğmakta ve bu yolla içine doğduğu dil ile oluşturulmuş kabuller evrenine konumlanmaktadır. Dil, birey doğmadan önce de var olduğundan birey o dille kurgulanmış / alımlanmış varlık evreninde bir yer edinmek için, kendisini dilin alanına yerleştirmek durumundadır. Birey doğumuyla birlikte dilin varlığını kabul ederek kimliğini oluşturmakta ve böylece topluma karışmaktadır (Durmuş, 2017, s. 20).

Türklerin İslamiyet’i kabulüyle Türk kültür ve medeniyeti içerisine dinî söylemlerin girdiği görülmektedir. Toplumsal değişimlerde dilin rolü azımsanamayacak ölçüdedir. Geçmişten günümüze dilde muhafazakârlık ve yeniliklerle birlikte ortak söylemler ortaya çıkmıştır. Ortak söylemler içerisinde İslamlaşma süreciyle birlikte geliştirilen din dilinin mirası ve dinî ilimlerin nakledilen terimleri merkezî özellik taşımaktadır (Kırboğa, 2019, s. 84). Dil ve din, kültür ve medeniyeti ortaya çıkaran en temel öğelerdir. İslam geleneğinde dilin kökeni belli kavramlar etrafında ortaya konmuştur. Mustafa Shah (2022, s. 497) erken dönem İslam düşünce geleneğinde dilin kökeniyle ilgili iki görüş ortaya koymaktadır. Bunlardan birincisi, tevkîf yani lafızların manaları ilk olarak Tanrı tarafından ortaya konduğu görüşüdür. Bu görüşe antitez oluşturan ıstılâhtır. İstılâh, dilin, lafızlara iletişimsel anlam yükleyen insanlar tarafından, genel uyuşum (convention) ve anlaşma (muvâda‘a) aracılığıyla ortaya çıktığını ifade eder. Tevkîf ve ıstılâh, lafızlar ve anlamları arasındaki ilişkinin ilk oluşumunun rastgele oluşuna hükmeder. İslam dini içerisinde dilin varlığı diğer unsurlardan daha da ön plandadır. Bunun nedeni İslamiyet’in insanlar arasında yayılmasında en önemli araçlardan birinin dil olarak görülmesidir. İslam dini içerisinde dilin önemi vurgulanırken kutsal dil tartışmaları da ortaya çıkmıştır. Ancak Kur’an-ı Kerim’in Arapça inmesi, hadislerin Arapça olarak ifade edilmesi bu tartışmaları belli oranda ortak düşünceler etrafında birleştirmiştir. “Mekke’de Resûlullah’a inen Kur’an ile birlikte vahiy dili sıfatını da kazanan Arap dili, gerek Kur’an, gerekse Allah’ın mesajını kavmine ve bütün insanlara aktarmakla görevli bir elçiyle, beyân ve fesâhat karakterine sahip pek çok yeni ifade biçimi kazanmıştır.” (Gürkan, 2010, s. 68). Bu ifadeler ek olarak bir başka araştırmacı Fahrettin Olguner (2001, s. 108) İslam medeniyeti içerisinde felsefe yapan, fikirlerini ortaya koyan herkesin bu coğrafyada yaşayan her soy ve millettten insana hitap edebilmek için yazdıkları eserleri, o dönemin kültür dili olan Arapçayla yazdıklarını ifade etmektedir. Yeni ifade biçimleri İslami söylemleri de beraberinde getirmiş, İslam kültür ve medeniyetinin dünden bugüne canlı bir şekilde kalmasını ve gelecekte de kalacağını ortaya koymuştur.

Araştırmacılar, Kur’an dilinden hareketle Allah’ın emir ve yasaklarını daha iyi anlama ve anlatma ihtiyacından dolayı dil çalışmalarına ağırlık vermişlerdir. Kur’an-ı Kerim’in verdiği mesaj, edebî özellikleri ve söz sanatlarına verdiği katkı onun estetik duyarlılığını ortaya koymaktadır (Koç, 2014, s. 62-63). Kur’an dilini anlamak için öncelikle Arapçanın inceliklerini bilmek gerekmektedir. Kur’an’ın dili, yalın ve birleşik ifadeleriyle, ıstılahlarıyla, üslubuyla, temsilleriyle, teşbihleriyle, istiareleriyle, mecazi ifadeleriyle, kısacası tüm özellikleriyle genel olarak peygamberimizin yaşadığı toplumun dilidir (Güven, 2012, s. 9). Allahü teâla, Kur’an-ı Kerim’i okunması, anlaşılması ve yaşanması için göndermiştir. Anlaşılması ve yaşanması noktasında dilin varlığı büyük önem arz etmektedir.

İslam dininin insanları birleştirici yanı İslam kültür ve medeniyetinin temelini oluşturmaktadır. İslam medeniyeti, Allah'ın gönderdiği dine göre bir arada, kardeşçe yaşama üzerine kurulmuştur. İslam, ilim, ahlâk ve görgü medeniyetidir. Bu medeniyetin temelinde dinin direği olan namaz, dayanışma (zekât/sadaka) ve hoşgörü yer almaktadır. Çünkü salât ve zekât gibi birçok lafız, Kur'an ve hadislerle yeni anlamlar kazanmış ve İslam medeniyetinin en temel öğeleri olan camileri, minareleri, imarethaneleri oluşturmuştur (Dereli, 2020, s. 80). Bu temel öğeler, Müslümanların ortak değeridir. Nitekim din de toplumu oluşturan bireylerin aynı düşünce ve hareketleri benimseyerek ortak değerler etrafında toplanmasını sağlamaktadır. Dinî bağların güçlülüğü nispetinde, toplumsal birlik ve bütünlük korunmaktadır (Tanrıverdi, 2018, s. 598). Kutsal mekânlar ve dinî ritüeller, İslam kültür ve medeniyetinin tezahürüdür. İslam'da insanları birleştiren söylemler ve Müslümanlar için kutsal olan yerler dil vasıtasıyla nesilden nesile aktarılmıştır.

İslam medeniyeti, ortak değerler etrafında Müslümanları ortak paydada buluşturmaktadır. İslam medeniyetinin esnek bir anlayışa sahip olması, İslâm'ın tevhid ilkesine ters düşmeyen söz konusu medenî ve kültürel birikimleri almış ve kendi bünyesinde ıslah ve ibka ederek daha da ileriye taşımıştır. İslam medeniyeti bu yönüyle evrensel mahiyettedir. Bu medeniyet, doğduğu günden bugüne kadar insanı merkeze alarak, onun hak, hukuk ve yaşam hakkı gibi temel ilkelerini ön planda tutmuştur. Ayrıca bu medeniyet vahye dayanarak Hz. Muhammed'in dil, ırk, renk ve coğrafya ayırımı yapmadan beşeriyeti mutluluğa ulaştıracak prensipler doğrultusunda insanlığı kucaklamıştır (Yılmaz, 2021, s. 591). Bu kucaklama dil vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. İslam dili, insanları birleştiren kucaklayıcı bir yapıdadır.

Türkler arasında da İslamiyet'in yayılması, anlaşılması ve yaşam içerisinde görülmesi dil sayesinde olmuştur. Nitekim İslamiyet'in etkisiyle Arapçadan Türkçeye birçok kelime girmiştir. İslam dininin doğru anlaşılması ve yaşam felsefesi haline getirilmesinde bu kültürel etkileşim kaçınılmazdır. Eski Türklerde özellikle sözlü kültür ürünlerinin yaygın olması, insanların kültürel faaliyetlerle bir araya gelmesi, iletişim halinde olmaları Türkleri güçlü kılmış, buna İslam dini de eklenmiştir. Geçmişten günümüze Türk yaşam felsefesinde görülen İslami unsurlar, atasözleri, hikâye, roman ve şiir gibi türlerle de canlılığını korumaktadır. Özellikle Türklerin İslamiyet'i kabulüyle birlikte ortaya konan edebî ürünlerde İslam dininin tesiri oldukça fazladır. Türklerin İslam'a girmesiyle başlayan bu etkileşim yeni bir kültür ortaya çıkarmış, din ve kültür neredeyse iç içe girmiştir. İslam dini ile iç içe olan atalarımız dil yönüyle de İslam'dan etkilenmiş, bir takım tabirler ve terimler yanında özlü sözleri de İslam dininden almışlardır (Uzundağ, 2020, s. 38). Türkçede İslamiyet'in etkisinden kaynaklı olarak kavram ve kelimeler ortaya çıkmış, bu da eserlere yansımıştır. Ortaya çıkan edebî eserler, Türk kültür ve medeniyetini yansıtmaktadır.

İslami söylemlerin halk arasında yaygınlık kazanması, Türk kültür ve medeniyetiyle birleşmesi yazar ve şairlerin eserlerinin konusunu da şekillendirmiştir. Bu sebeple İslami unsurlar eserler vasıtasıyla yansıtılarak kalıcılığı sağlanmıştır. Yaşam içerisinde değişim ve gelişimler yaşansa da yazının kalıcılık sağlama özelliği yadsınamaz. Söz yani dil, hakikatin yaratıcısı, kurucusu ve yaratıcısı olarak kültürü taşıyan temel değerdir. Dilin her bir kişinin özgürlüğünün, içinde saygı gördüğü bir olağanüstü hadise olarak görülmesi dilin bireysel yönünü, insanlarla iletişim aracı olarak görülmesiyle de toplumsal yönü öne çıkarmaktadır (Ellul, 2015, s. 29-30). Tüm bu ifadeler göz önüne alındığında dilin, İslam'ın yayılmasında en önemli araç olduğu görülmektedir. Her toplum kendi diline İslam'ın emir ve yasaklarını doğru şekilde aktaracak kelimeleri kazandırmıştır. Doğrudan karşılığı olmayan kelimeler de Arapçada olduğu şekliyle alınarak kullanılmıştır. Bu anlamda dil ve din iç içedir, dilde bulunan İslami terimler dinin gelişimini sağlamış ve bugünlere gelmesine vesile olmuştur.

2. Edebî Şahsiyetlerde ve Eserlerde İslam Kültür ve Medeniyetinin İzleri

Türk-İslâm edebiyatı, İslam tesiriyle şekillenmiş, içerisinde İslam kültür ve medeniyetinin yansımaları olan bir edebiyattır. Mehmet Şamil Baş (2019, s. 10) Türk-İslam edebiyatını Türk kültür coğrafyasında yetişen ya da yaşayan şair ve yazarların Türkçe, Arapça ya da Farsçanın zengin dil varlığını kullanarak İslam kültürü etkisinde ve Türk kültürüyle uyumlu olarak birikimlerini dinî-tasavvufî ve edebî açıdan ele alan bilim dalı olarak tanımlamaktadır. Türk-İslam edebiyatı, ortaya çıktığı toplumun tüm değerlerini geleceğe aktarma kaygısında olması İslamiyet'in gerek yazar gerekse şairler tarafından kendilerinden sonraki nesle aktarmada görüş ve eserlerini ortaya koymuşlardır.

Bütün edebî türlerde İslam kültür ve medeniyetinin izleri görülmektedir, ancak şiir ve nesirde İslam tesiri diğer türlere göre daha fazladır. Kur'an-ı Kerim'in indirildiği dönemde şiirin ve hitabetin ön plana çıkmasıyla şairler toplumun önde gelen insanları arasında sayılmışlardır. O dönemde şiir yarışmaları düzenlenmiş, beğenilen şiirler Kâbe duvarına asılmıştır. Kâbe'ye asılan şiirlerden en ünlüsü mu'allaka-i seb'adır (Yıldırım, 2011, s. 62). Hem Arap edebiyatı hem de Türk edebiyatı için önemli bir yere sahip olan şiir türü geçmişten günümüze toplumun, dilini, dinini, kültürünü ve gelenegini satır aralarında işlemektedir. İslamiyet etkisinde gelişen Türk edebiyatı, Karahanlılar devrinde Yusuf Has Hacib'in kaleme aldığı Kutadgu Bilig adlı eserle başlamıştır. Selçuklular Dönemi'nde gelişmeye devam etmiş, Osmanlılar Dönemi'nde ise klasikleşerek İslam medeniyetinin önemli bir unsuru hâline gelmiştir (Kemikli, 2010, s. 107). Türklerin İslamiyet'i kabulüyle birlikte Türk edebiyatı içerisinde konu ve tema bağlamında İslami unsurlar görülmüştür. İslam edebiyatı içerisinde bulunan kavramlar zamanla Türk edebiyatında ve Türk-İslam edebiyatında görülmeye başlamıştır. İslami edebiyat, Kur'an-ı Kerim ve hadisten kaynağını alarak İslam'ı anlamaya dayanmaktadır. Ayrıca ilahiyat, peygamberlik, elçiler, melekler, kutsal kitaplar, ahiret, yeniden diriliş, kıyamet, kader, önceden tanımlanmış emirler ve insanların hayattaki rolü ve insanlık, yaratıcı ve tüm dünya ile ilişkileri gibi temel meselelerle ilgilenmektedir (Abukhudairi, 2019, s. 832). Bu meseleler Türk edebiyatı içerisinde de yazarlar ve şairler tarafından ele alınmıştır.

Türk edebiyatı içerisinde birçok şair ve yazar İslam kültür ve medeniyetini eserlerinde işlemişlerdir. Özellikle Yusuf Has Hacib, "Kutadgu Bilig" eseriyle Hoca Ahmet Yesevi, Divan-ı Hikmet eseriyle Türk İslam edebiyatının ilk eserleri olarak Türk toplumunun örf, adet, gelenek-görenek, ahlak ve adalet anlayışlarını ortaya koyan temel eserlerdir. Bu isimler dışında Yunus Emre, Mevlânâ, Fuzulî, Bâki, Şeyh Gâlib, Mehmet Akif Ersoy, Necip Fazıl Kısakürek ve Sezai Karakoç gibi yazar ve şairler eserleriyle bu türün öncü isimleri arasında yer almaktadırlar. Yunus Emre, Mevlânâ, Fuzulî, Bâki ve Şeyh Gâlib gibi şairler divan şiiri geleneğinden gelip özellikle ilahi aşkı ana tema olarak şiirlerinde işlemişlerdir.

Tekke-Tasavvuf edebiyatı içerisinde ilahi, nutuk, devriye, şathiye ve medhiye gibi türlerde Allah, İslam ve Müslümanlık gibi konular işlenmiştir. Özellikle Allah aşkını konu edinen, Tanrıyı övmek ve ona yalvarmak için söylenen/yazılan ilahiler, Anadolu'da ve diğer İslam coğrafyalarında dilden dile söylenegelmiştir. 13. yüzyıl Anadolu sahasında tasavvuf ve edebiyatta kanonlaşmış isim Yunus Emre'dir. Mevlânâ'nın Horasan'da Farsça'yla yaptığı etkiyi Anadolu sahasında Yunus Emre Türkçe şiirlerle yapmıştır. Türklerin İslâmiyet'i kabulüyle tasavvuf akımının da etkisiyle dini-tasavvufi bir edebiyat oluşmaya başlamıştır. Türkistan'da Hoca Ahmed Yesevi'yle başlayan hikmet geleneği, Anadolu sahasında Yunus Emre'yle etkisini göstermiştir (Yılmaz, 2023, s. 25). Bunun örnekleri Yunus Emre'nin kaleme aldığı eserlerde görülmektedir.

Dağlar ile taşlar ile

Çağırayım Mevlâm seni

Seherlerde kuşlar ile

Çağırayım Mevlâm seni

[...]

Derdi öküş Eyyüb ile

Gözü yaşlı Yâ'kûb ile

Ol Muhammed mahbûb ile

Çağırayım Mevlâm seni

[...]

Yunus okur diller ile

Ol kumru bülbüller ile

Hakkı seven kullar ile

Çağırayım Mevlâm seni (Macit ve Soldan, 2013, s. 87).

Bir mutasavvıf olan Yunus Emre, 13. yüzyıl ve 14 yüzyıllarda etkisini göstermiş ve kendisinden sonra gelen şairleri de düşünceleriyle etkilemiştir. Yunus Emre, özellikle Türk toplumu içerisinde ilahileriyle ünlenmiştir. Yunus Emre, şiirlerinde sıklıkla İslam'ın şartlarına değinmiştir. Kelime-i tevhid, namaz, oruç, hac ve zekât şiirlerinin temelini oluşturmuştur. Şair, Allah'ın varlığını ve birliğini, Hz. Muhammed'in onun Resülü olduğunu, dünyanın geçiciliğini, ibadetler konusunda Hakk'a layık olmayı şiirlerinin satır arasında işleyerek temel poetik görüşünü ortaya koymuştur. Yunus Emre, ilahî aşkı tüm ibadetlerin üstünde görmektedir. Yunus ilim, amel, zühd ve takvaya sahip olup bunlara güvenmeyi öldürücü bir zehir olarak görmekte Allah aşkını da onun için bir panzehir olarak nitelendirmektedir. Yunus Emre'ye göre ilim, ibadet ve taati değerli kılacak olan aşktır (Bars, 2016, s. 303). Şair, Allah'ın emir ve yasaklarına her Müslümanın uyması gerektiği görüşündedir. Şiirlerinin satır aralarına inildiğinde İslam kültür ve medeniyetinin temelini oluşturan konuların sıklıkla işlendiği görülmektedir.

Türk-İslâm medeniyetinin yetiştirdiği en önemli şahsiyetlerden biri olan Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, yaşamı sırasında ve ölümünden sonra pek çok kişi ve topluluğu etkilemiş büyük bir mütefekkir ve mutasavvıftır (Şafak, 2013, s. 1). Mevlânâ'nın din anlayışının temelinde çoğulculuk, kuşaticılık ve sevgi yatmaktadır. Mevlânâ, meramını, duygu ve düşüncelerini aktarmada mitoloji, astroloji, halk inançları, kültürel motifler ve inanışları da kullanmış, bir bakıma geniş halk kitlelerine de hitap etmeye çalışmıştır. Halk inançlarının ve kültürünün işlevini göz ardı etmemiş, bunları olumlu manada kullanmıştır. İnsanları umuda, tövbeye, hakikate, sevgiye, birliğe, İslam şemsiyesi altında toplanmaya davet etmiştir (Polat, 2022, s. 65). Mevlânâ, Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma sürecinde önemli rol oynamıştır. Bu nedenle onun kullanmış olduğu İslami söylem, İslam kültür ve medeniyetinin bu günlere gelmesinde etkin rol üstlenmiştir. Mevlânâ'nın evrensel hümanizmi, bütün dinler arası savaş ve kargaşa ortamının ortadan kalkması ve bütün insanlığın evrensel bir sevgiyle kuşatılması fikriyle yücelmektedir. Mevlânâ'nın bir özelliği de İslâm'ın özü olan "tevhid" akidesine bağlı olarak çevresini, bütün halkı, beşeriyeti daima birliğe, birleşmeye, uzlaşmaya, anlaşmaya, sulha ve sevgiye; bunlar için de müsamahaya, affediciliğe bıkmadan, usanmadan çağırmasıdır (Sucu, 2017, s. 1). İslam kültür ve medeniyetinin temelinde bulunan birlik, birlik olma ve kardeşçe yaşama değerleri Mevlânâ'nın eserlerinde sıkça yer almaktadır. Mevlânâ, eserlerini şekillendirirken yaratıcı muhayyilesinde insan, din, sevgi, hoşgörü vb. temaları üzerine yoğunlaşmış ve bu değerleri İslam kültür ve medeniyetinin temeli olarak görmüştür.

İslam kültür ve medeniyetini eserlerinde işlemiş bir diğer şair Fuzulî'dir. Fuzulî, kaleme aldığı gazellerinde dinî ve tasavvufi izlekleri sıklıkla işleyen bir divan şairidir. Özellikle Arapça Divanı ve Farsça Divanı'nda Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed, iman, İslam gibi dinin temelini oluşturan konulara temas ederek poetik görüşünü ortaya koymuştur. Eserlerinde Allah, Kur'an-ı Kerim, peygamber, melek, cennet, cehennem, kader, kaza, ahiret, kıyamet, mahşer, şükür, tövbe, günah, vahdet, zikir ve ilahi aşk konularına önemle eğilmiştir. Fuzulî, "Yaratılmışların varlığının aslı olan o kaf u nun (kûn) Muhammed'in kemalinin (kâf) ı ve nevalinin (nimetinin) nunudur" diyerek Allah'ın ol deyince olduran, yani yaratıcının Allah olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca İslam dininin kutsal kitabı olan Kur'an-ı Kerim için "Kur'an Muhammed'in rütbe ve azametinin sıfatlarıdır. Şeriat hükümleri Muhammed'in kemalinin şerhidir." (Tarlan, 1950, s. 35) ifadelerini kullanmıştır. Şairin şiirlerinde İslam kültür ve medeniyetine dair izler bulunmaktadır, ancak izleri doğrudan anlamak zordur. Satır aralarına gizlenen dinî ve tasavvufi unsurlar hem İslam kültür ve medeniyetinin simgesi hem de yaşadığı dönemden günümüze kadar gelmesi açısından önemlidir. Fuzulî, İslam'ın ruhani yönünü eserlerinde vurgulamış, Allah'a ulaşma ve Allah'a duyulan aşkı manevi bir yolculuk olarak görmüştür.

Bâkî, divan şiirinin önemli şairleri arasında yer alan "sultânü's-şu'arâ" ünvanıyla anılan bir şairdir. Şair, divanında dinî ve tasavvufi konulara değinerek İslam dininin kültürünü ve medeniyetini gelecek kuşaklara aktarma düşüncesindedir. Bâkî Divanı'nda peygamber kıssaları ve mucizeleri, dinî ve tasavvufi şahsiyetler, Kur'an ayetleri, sure isimleri ve hadislere rastlamak mümkündür (Güler ve Moral, 2024, s. 242). Şair, "Kelâm-ı 'aşk ey Bâkî ser-â-ser sır-ı vahdetdür, Murâdı cümleññ birdür bütün dünyâyı söyletsen" beytiyle aşk sözünün baştanbaşa vahdet sırrı olduğunu, bütün dünyanın fikrinin bu yönde olduğunu belirtmektedir (Timurtaş, 1987, s. 263). Bâkî, şiirlerinde aşk konusunu işlese de bu aşk ilahi aşkın, dolayısıyla Allah, peygamber ve İslam'ın derinliklerini işlediği şiirlerdir. Şairin yaratıcı muhayyilesinde tasavvufi öğretilerin, insanın anlam ve ruhsal arayışının ve Allah'a yakınlığın

bulunması eserlerinin konusunu da şekillendirmiştir. Bu yönüyle Bâkî'nin şiirlerinde İslam kültür ve medeniyetine ait unsurlar bulunmaktadır. İslam'ın evrensel ilkeleri arasında yer alan adalet, tevazu, sabır ve ahlak gibi kavramlar şiirlerinin temelini oluşturmaktadır. Şairin şiirlerinde İslam kültür ve medeniyet kavramları birey-birey ya da birey-toplum üzerinden yansıtılmaktadır. Şeyh Gâlib, Türk İslam edebiyatı içerisinde yer alan, eserleriyle dinî, tasavvufi ve mistik metinleri ortaya koyan bir şairdir. Şeyh Gâlib, Divan'ında Kur'an-ı Kerim, Hadis-i Şerif, peygamber kıssaları ve mucizeleri, İslam tarihi, tefsir, fıkıh, kelâm ve tasavvufi şahsiyetlerden bahsederek İslam kültür ve medeniyetini yaşadığı dönemde ortaya koymaya çalışmıştır. Şeyh Gâlib, şiirlerinde yoğun olarak iktibas yoluyla Kur'an-ı Kerim'den ayetlere yer vermektedir. Şair, İslam kültür ve medeniyetinin temel kaynağından yola çıkarak dinî ve tasavvufi öğelere yer vermiştir. Şiirlerinde ayetlerden iktibas yoluyla bahsederken bazı şiirlerinde de telmih sanatını kullanarak ayetlere gönderme yapmıştır. Şeyh Gâlib şu rubaide,

“Yokdur nazar olsa bu cihânda ne ki var

Var yoktan olup yokluğa geldi tekrâr

Var var bula gör anı ki yok yok Allâh

Yoklukda bulundu yok imiş var ise yâr”

diyerek Rahmân suresinin 26-27. ayetlerinde buyurulan “Yeryüzünde bulunanların hepsi fânidir. Azamet ve kerem sahibi Rabbinin zatı bâkî kalır” ifadelerine telmihte bulunmuştur (Keleş, 2020, s. 1). Şeyh Gâlib, Mevlevilik geleneğinden gelen ve bu geleneğe sıkı sıkıya bağlı bir şairdir. Bu nedenle Divan'ındaki şiirlerinde Allah'a ulaşma, manevi arayış ve nefsin terbiyesi gibi izleklerin öne çıktığı görülmektedir. Şairin düşünce dünyasında şekillenerek ortaya çıkan bu izlekler İslam kültür ve medeniyetinin temel ifadelerini oluşturmaktadır. Onun tasavvuf ve sufi düşüncesi, aşkın manevi bir olgu olması, bireyin içsel yolculuğunda nefsin terbiyesi, kolektif değerler ve ahlak anlayışının önemi ile akıl ve iman kavramlarının bir arada kullanılması şairin poetik görüşünü ortaya koymaktadır. Şeyh Gâlib, İslam kültür ve medeniyetine ait konu ve kavramları şiirlerinde işleyerek hem dinî değerlerin geleceğe aktarımında rol oynamış hem de kendisinden sonra gelen şairlerin şiir görüşlerini de bu yönde etkilemiştir.

Mehmet Akif Ersoy, dinî ruh ile millî ruhu dünya görüşü haline getirmiş ve bu çizgide eserler ortaya koymuş bir şairdir. Mehmet Akif, yaşadığı dönemin en ümitli insanı olarak İslam ve Türk tarihinden hareketle “Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhamı, Asrın idrakine söyletmeliyiz İslamı” diyerek bir ümit felsefesi oluşturmaya çalışmıştır. Mehmet Akif, İslam inancıyla Türklüğün hayat felsefesini birleştirdiği Safahat eseri, Türk-İslam inanışının bakiyesidir (Korkmaz ve Özcan, 2012, s. 243). Safahat içerisinde İslam birliği, İslam dünyası için bir uyanış çağrısı, ayet ve hadis yorumlaması ve Asım'ın nesli gibi temel görüşler yer almaktadır. Mehmet Kaplan (2019, s. 186) Mehmet Akif için dinin insanları nizama sokan ve yükselten bir kuvvet olduğunu ifade etmektedir. Mehmet Akif, Müslümanlığa sadece bir ahiret dini olarak bakmaz, ayrıca onun dünyayı da düzeltebileceğine inanmaktadır. Akif, İslam kültür ve medeniyetinin temelini oluşturan değerlere eserlerinde değinerek umutlu bir geleceğin mimarlarından bir haline gelmiştir. Nurettin Topçu (2019, s. 102) edebiyat ve sanat tarihimizde Akif'in yerini Yunusların, Fuzulîlerin ve Sinanların başucunda olarak nitelemektedir. Ayrıca Akif'in yalnız yirminci asrın Müslüman-Türk şairi değil, dokuz yüzyıllık bir tarihin en yükseklerde duran terennümcüsü konumundadır. Sanatta fertten Allah'a, beşeri aşklardan ilahi aşka, birlerden bütünün sevdasına doğru basamaklanan Mevlânâlarla Yunusların yürüttükleri kervanın önünde giden Akif'tir. Mehmet Akif, umutsuz dönemlerin en umutlu insanıdır. Gücünü dinî ruh ve millî ruhtan almaktadır.

“İşte Tevfik-i ilâhîye, yürekten inanan

İşte “lâ havle aleyhim” diye Kur'an-ı Hakîm

Bu velî zümreyi etmektedir ancak tekrîm”

Mehmet Akif (2016, s. 9) Allah'a yönelenlerin dünya hayatının da ahiret hayatının da ilahi teminat altında olduğu görüşündedir. Akif, yaşam felsefesinin temeline Kur'an-ı Kerim'den öğrendiği ahlakı yerleştirir. İslam kültür ve medeniyetinin esas unsurlarından biri olan ahlak, hem yaşamın hem de ahiretin kazanılması yönünde bir değer atfedilmiştir.

Necip Fazıl Kısakürek, İslam kültür ve medeniyetinde peygamberleri ayrı bir konuma yerleştirir. Özellikle Çile eserinde peygamber izlekli şiirleri yoğunluktadır. Necip Fazıl, Hz. Muhammed'i bir kılavuz olarak görmektedir ve İslam peygamberinin dünyadaki en büyük inkılabın sahibi olduğunu vurgulamaktadır. Ancak yazılarında bu inkılabı ulaşmanın mümkün olmadığını sadece örnek alınabileceğine işaret etmektedir (Koçak, 2016, s. 213). Necip Fazıl, (2015, s. 79) İslam kültürü ve medeniyetinin gelişiminde en büyük katkının Hz. Muhammed tarafından ortaya konduğu ifade edilmektedir. Şair, "Sende insan ve toplum, sende temel ve bina; / Ne getirdin, götürdün, bildirdinse âmennâ!.." dizeleriyle Hz. Muhammed'in bir medeniyet kurucu ve onun geleceğe taşıyanı olarak ifade etmektedir. Kısakürek yazılarında fikri görüşünü insanların daha iyi anlayacağını düşünerek hadislerle yer vermektedir. Necip Fazıl'ın İslami hayata dönüşünden sonra tek gayesi, Hz. Peygamber'in yolundan gitmek, onun ulaştığı kemale ulaşmak, onun getirdiği güzel ahlâk ve düzeni topluma yaymak olmuştur. Kısakürek davasını savunmak, fikirlerini geniş halk tabakalarına ulaştırmak için konferanslar verip kitaplar yazmıştır (Yılmaz, 2018, s. 145).

"Anladım işi, sanat Allah'ı aramakmış

Marifet bu, gerisi yalnız çelik çomakmış..." (Kısakürek, 2015, s. 79).

Kısakürek, Arvasî ile tanıştıktan sonraki yaşantısında bütün yaratıcı muhayyilesini Allah, Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed, hadis-i şerif üzerine çevirmiştir. Tasavvufu İslam'ın özü olarak kabul eden ve kaynak olarak tasavvufun menşeyini Hz. Muhammed (sav)'e bağlayan Necip Fazıl, İslam'ı dâhilî ve haricî unsurları ile bir bütün olarak görür. Bu bütünlüğün cisim bulduğu yegâne varlık olarak da Hz. Peygamber'i örnek şahsiyet olarak görmektedir (Güler, 2013, s. 33).

Sezai Karakoç'un poetik görüşü, İslam, dolayısıyla Müslümanlık üzerinedir. Karakoç, Müslümanların coğrafyalarını, tarihlerini birleştirme, bu yolla da bir kültüre erme zorunda olduklarını ifade etmektedir. Karakoç (2020, s. 63) İslam uygarlığının yeniden dirilişe katkıda bulunma, birlik idealinin yanında politik bir birliğin de olması gerektiği düşüncesindedir. Şair, İslam kültür ve medeniyetinde durmadan birleşme, durmadan yaklaşma ve durmadan kaynaşma gücünün var olduğu görüşündedir. Karakoç, Hz. Muhammed'i insanlığa yol gösteren, cehaletten kurtaran biri olarak görmektedir. İslam dini için bir diriliş felsefesi ortaya koyan Karakoç, İslam kültür ve medeniyetini yarınlara taşımak için Mevlânâ, İmam-ı Gazali ve İmam-ı Rabbani gibi dünün önemli âlimlerinden yararlanmışır. Münire Kevser Baş'ın (2015, s. 5) ifadesine göre Karakoç'un diriliş ifadesinin ana kaynağında Tanrı'nın yaratışına imrenen ve uyumunu arayan düşünce bulunmaktadır. Diriliş ruhunu yaratan özde ruh coşkusu, vahiyden emzirilen ilham yağmurlarını kollama ve rahmet bulutlarını sağış tutkusu bulunmaktadır. Sezai Karakoç bir bakıma günümüzden geriye doğru gidildiğinde kendisini yakın tarih bakımından Necip Fazıl, Yahya Kemal, Mehmet Akif, uzun tarihî dönem içinde ise İmâm-ı Rabbani, Muhyiddin-i ibn-i Arabi, Mevlânâ, Yunus Emre ve İmam Gazzalî gibi mutasavvıf ve şairlerle aynı çizgide, aynı amaca matuf olarak temellendirmektedir. Hepsi aynı millet mefkûresinin erleri, erenleri olarak görülmektedirler (Aytekin, 2019, s. 1832-1846).

Karakoç'un düşünce yapısının temelinde medeniyet bulunmaktadır. Bunun iki nedeni vardır: İlki kendi ifadesiyle "İman ve İslam medeniyetin merkezi çekirdeği, tohumudur" söylemidir. İkincisi de Karakoç'un düşünce dünyasının merkezinde bulunan medeniyeti bireyi içine alan bir kavram olarak nitelendirmesidir. Karakoç, medeniyeti; insanın hem fiziksel hem fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayan aynı zamanda manevi, ahlaki, metafizik ve kültürel isteklerini şekillendiren bir değer olarak görmektedir (Bulut, 2023, s. 19). Karakoç'un eserlerinin temelinde yatan medeniyet ve kültür unsurları, millî ve manevi değerler bağlamında canlılığını koruyan bir diriliş felsefesine dönüşmüştür.

Adı geçen yazar ve şairlerde İslam'ın temelini oluşturan değerler gerek yaşamlarına gerekse eserlerine yerleşmiştir. Eserlerinde kullandıkları dini söylem, İslam kültür ve medeniyetinin günümüze kadar ulaşmasında ve geleceğe aktarımında büyük önem arz etmektedir. Bu aktarım, dil ve edebiyat sayesinde sağlanmaktadır. Dilin gücü hem İslam'ın yayılmasına olanak sağlamış hem de edebiyatla kalıcılık sağlamıştır.

Sonuç

Kültür, insan yaşamını şekillendiren değerler ve inançların toplamı olarak anlam kazanırken medeniyet de toplumun düşünce dünyasının, sanatı ve biliminin toplamını ifade etmektedir. Bir inanç sistemi olarak İslam, Müslüman

halkların yaşam biçimlerini doğrudan etkilemiştir. Dolayısıyla hem kültürün hem de medeniyetin gelişiminde İslam'ın etkisi oldukça yüksektir. İslam'ın temel esasları, insan yaşamının özellikle manevi değerlerini etkileyerek hem kültürün hem de medeniyetin şekillenmesinde bir düzeltme (onarım) rolü üstlenmiştir. Başlı başına İslam kültür ve medeniyeti, geçmişten günümüze toplumsal yaşamın bütün maddî ve manevî unsurlarını içine alan geniş bir yapıdır. Bu kültür ve medeniyet birçok unsur etrafında etkisini göstererek günümüze kadar gelmiştir.

İslam kültür ve medeniyetinin gelişmesinde ve günümüze kadar gelmesinde dil ve edebiyatın rolü yadsınamaz. Dil, sürekli canlılığını koruyan bir değer olarak İslami unsurları da her an canlı tutmaktadır. Ayrıca İslam kültür ve medeniyetinin kalıcılığını ve geleceğe taşınmasını sağlayan en önemli unsurdur. Dil, aynı zamanda edebî unsurları ortaya çıkarmaktadır. Nitekim bu sayede edebî eserler, içinde doğduğu toplumun yaşamından, inanç sisteminden, örf, adet, gelenek ve göreneğinden izler sunmaktadır. Çalışmada İslam kültür ve medeniyetinin gelişiminde dil ve edebiyatın rolü örnekler üzerinden ortaya konmuştur. Geline nokta dil, İslam kültür ve medeniyetinin geleceğe aktarımında en önemli araç olarak görülmüştür. Yazar ve şairler de edebî eserlerinde, poetik görüşlerini İslam kültür ve medeniyeti etrafında şekillendirerek tema/izleklerini Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed, İslamiyet ve dinî değerler üzerine şekillendirmişlerdir. Sonuç itibarıyla kültür ve medeniyet dil yoluyla kalıcı hale gelmiş, edebiyatla da yaşam içerisine katılmış ve insanlar Allah'ın emir ve yasaklarına göre yaşamlarını şekillendirmişlerdir.

Türk edebiyatı içerisinde Yunus Emre, Mevlânâ, Fuzulî, Bâkî, Şeyh Gâlib, Mehmet Akif Ersoy, Necip Fazıl Kısakürek ve Sezai Karakoç gibi isimler İslam kültür ve medeniyetini yaratıcı muhayyilelerinin temeline yerleştirerek eserler ortaya koymuş bazı şairlerdir. İslam'ın ve İslam kültür ve medeniyetinin günümüze kadar gelmesinde ve yarınlara taşınacak olmasında bu yazar ve şairlerin dolayısıyla dil ve edebiyatın rolünün büyük olduğu anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Abukhudairi, A. K. (2019). Yeni bir İslami edebiyat teorisi doğrultusunda evrensellik. (N. Aydın Satar Çev.). *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (23), 825-843.
- Ağırakça, A. (2020). İslam medeniyeti ve bu medeniyetin öncüleri. *Lale, Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi*, (2), 125-129.
- Altınkaynak, E. (2015). *Anlatım esasına dayalı metinler ve din*. Ardahan Üniversitesi.
- Assmann, J. (2018). *Kültürel bellek*. (A. Tekin Çev.) Ayrıntı.
- Aydın, F. (2023). Kültür ve medeniyet tartışmaları bağlamında İslâm medeniyetinin Türk eğitim sistemindeki yeri. *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi*, (24), 184-197.
- Aytekin, A. (2019). Sezai Karakoç edebiyatında Türk toplum kültürünün temel dayanak noktası olarak İslam vurgusu, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, (72), 1832-1846.
- Bars, M. E. (2016). Yunus Emre'nin deyişlerinde İslam'ın şartları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (33), 286-305.
- Baş, M. K. (2015). Bütünlüklü bir dünya görüşü olarak diriliş düşüncesi. *Diriliş Dünya Görüşü ve Sezai Karakoç Sempozyumu*, 1-9.
- Baş, M. Ş. (2019). Bir ilahiyat bilim dalı olarak Türk-İslâm edebiyatı. *İslâmî İlimler Dergisi*, (2), 9-26. <https://doi.org/10.34082/islamiilimler.630666>.
- Bulut, N. (2023). Sezai Karakoç'un şiirlerini oluşturan konular, *Avrasya Beşeri Bilim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 1-30. <https://doi.org/10.7596/abbad.31072023.001>.
- Çakmak, E. vd. (2022). *İslam kültür ve medeniyeti*. MEB.
- Dereli, M. V. (2020). Arap dili ve edebiyatının İslâm medeniyeti için önemi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (49), 65-87.
- Durmuş, M. (2017). Kimlik, dil ve öteki ilişkisi açısından Türkçenin konumlandırılması. *Türk Dili*, (782), 17-26.
- Eliot, T. S. (1981). *Kültür üzerine düşünceler*. (S. Kantarcıoğlu Çev.). Kültür Bakanlığı.

- Ellul, J. (2015). *Sözün düşüşü*. (H. Aslan Çev.). Paradigma.
- Erol, G. (1986). *Kültür değişmesi ve milliyetçilik*. Ötüken.
- Erol, G. (1989). *İslam'ın bugünkü meseleleri*. Ötüken.
- Ersoy, M. A. (2016). *Safahat*. Anonim.
- Gökarp, Z. (1972). *Hars ve medeniyet*. Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği.
- Güler, K. ve Moral, M. (2024). Bâkî'de tasavvuf tasavvuru. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, (9), 223-255.
- Güler, T. (2013). Necip Fazıl Kısakürek'in hayatında ve eserlerinde tasavvuf olgusu. *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (2), 19-44.
- Gürkan, N. (2010). Kur'an'ın anlaşılabilirliği bağlamında İslâm geleneğinde dil olgusu ve 'beyân' kavramı. *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi*, (10), 67-96. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3344168>.
- Güven, Ş. (2012). Kur'an dilinin özellikleri. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (30), 7-20.
- Kaplan, M. (1987). *Türk milletinin kültürel değerleri*. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Kaplan, M. (2019). *Şiir tahlilleri I*. Dergâh.
- Karakoç, S. (2020). *Diriliş neslinin amentüsü*. Diriliş.
- Kazıcı, Z. (2019). *İslam kültürü ve medeniyeti*. Kayıhan.
- Keleş, R. (2020). Türk İslâm edebiyatının muhteva kaynakları: Şeyh Gâlib örneği. *Bilimname XLII*(1), 443-484. <http://dx.doi.org/10.28949/bilimname.673704>.
- Kemikli, B. (2010). *Türk İslam edebiyatı giriş*. Emin.
- Kırboğa, Z. (2019). Dil ve kültürel değerler ilişkisi: dinî terimler örneği. *Current Research in Social Sciences*, (5), 83-94. <https://doi.org/10.30613/uresosc.525192>.
- Kısakürek, N. F. (2015). *Çile*. Büyük Doğu.
- Koç, T. (2014). *İslam estetiği*. İSAM.
- Koçak, M. (2016). Mehmed Âkif Ersoy, Necip Fazıl Kısakürek ve Sezai Karakoç şiirlerinde bir medeniyet öncüsü olarak Hz. Muhammed. *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (8), 203-222.
- Korkmaz, R. ve Özcan, T. (2012). Cumhuriyet dönemi Türk şiiri. Ramazan Korkmaz (Ed.), *Yeni Türk Edebiyatı 1839-2000 El Kitabı*. (s. 237-340). Grafiker.
- Macit, M. ve Soldan, U. (2013). *Edebiyat bilgi ve teorileri el kitabı*. Grafiker.
- Mengüşoğlu, T. (2015). *İnsan felsefesi*. Doğu Batı.
- Oba, A. E. (2020). *Türk milliyetçiliğinin doğuşu*. Doğu Batı.
- Olguner, F. (2001). *Türk İslâm düşüncesi üzerine*. Ötüken.
- Özakpınar, Y. (1999). *Kültür ve medeniyet anlayışları ve bir medeniyet teorisi*. Ötüken.
- Özakpınar, Y. (2019). *İslam medeniyeti ve Türk kültürü*. Ötüken.
- Özünlü, Ü. (2001). *Edebiyatta dil kullanımları*. Multilingual.
- Polat, M. (2022). Mevlânâ'nın dinsel inançlara ve kültürel motiflere bakışı. *Uluslararası Filoloji Bengü*, (2), 50-66.
- Salahshour Hasankohal, T. (2025). Eski Türkçedeki "ıduk" sözcüğünün tarihî seyri. *BELGÜ Dil ve Edebiyat Dergisi*, (2), 1-13.
- Shah, M. (2022). Dilin kökeni üzerine klasik İslâmî söylem: kültürel hafıza ve sünîliğin savunusu. (S. Dinçaslan, R. Uysal Çev.). *Kader*, (20), 495-516. <https://doi.org/10.18317/kaderdergi.1103930>.

- Sucu, E. (2017). *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma sürecine etkisi* [Yüksek lisans tezi, Hitit Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Şafak, Y. (2013). “Türk kültürü ve medeniyetinde Mevlâna'nın yeri ve önemi. <https://www.semazen.net/turk-kulturu-ve-medeniyetinde-mevlananin-yeri-ve-onemi/>.
- Şemşek, V. (2020). İslam medeniyetinin temelleri ve tarihi gelişim süreci. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, (45), 280-290.
- Tanrıverdi, H. (2018). Din-kültür ilişkisi üzerine bir değerlendirme. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, (8), 595-601.
- Tarlan, A. N. (1950). *Fuzûlî'nin Farsça divanı*. Milli Eğitim Basımevi.
- Timurtaş, F. K. (1987). *Bâkî divanı'ndan seçmeler*. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Topçu, N. (2019). *Mehmet Âkîf*. Dergâh.
- Uzundağ, M. S. (2020). Din ve sözlü kültür ilişkisi bağlamında atasözlerin hadislerdeki izdüşümü. *The Journal of Turk-Islam World Social Studies*, (24), 35-41.
- Yıldırım, M. (2011). *İslam sanatı ve estetiğinin temelleri*. Palet.
- Yılmaz, O. (2018). Necip Fazıl Kısakürek'in hadis kültürü ve kullandığı bazı hadislerin değerlendirmesi. *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2), 143-168.
- Yılmaz, O. (2023). Türk uygarlığının inşasında dil ve edebiyatın rolü. *Journal of Turkic Civilization Studies*, 4(1), 22-34.
- Yılmaz, Y. (2021). İslâm medeniyetinin ortaya çıkışı, temel özellikleri ve gerilemesiyle ilgili bir değerlendirme. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), 591-612. <https://doi.org/10.29029/busbed.934488>.

Extended Abstract

Culture and civilization are concepts that form the essence of social life. It is seen that these concepts create an identity in the individual, as culture ensures the internal maturation of the individual, while civilization shapes the external development. Islamic culture and civilization have been transmitted from generation to generation through oral and written culture from past to present. The basis of Islamic culture and civilization is the Quran and hadiths. The fact that the Quran was revealed to be read, understood and lived reveals the importance of language and literature. Many poets and writers in Turkish literature have become carriers of culture and civilization by including discourses in their works that will carry the Islamic religion to the future. Some of these poets are Yunus Emre, Mevlana, Fuzuli, Baki, Seyh Galib, Mehmet Akif Ersoy, Necip Fazıl Kısakürek and Sezai Karakoç. The poets mentioned Allah, Hz. Muhammad, the Quran and hadiths in their poems and presented Islamic culture and civilization within the framework of Islamic discourse and literary works. This study aims to reveal the role of language and literature in the development and formation of Islamic culture and civilization based on the thoughts of the poets mentioned.

Islamic culture and civilization began with Hz. Adam and has developed and taken shape until today. The transmission of Islamic culture and civilization to people has gained continuity through the Prophets. The necessity of acting according to Allah's commands and prohibitions is learned from the warnings given to Hz. Adam. These warnings have formed the source of Islamic civilization and have survived to the present day. It is seen that human history has been shaped by deviation from the source of civilization and returning to it. Returning to the source of revelation was provided by the prophets sent. Muslims have also interacted with other cultures and civilizations through trade, conquest and preaching. With this interaction, the experience and civilizational accumulations of different societies have been utilized. The close acquaintance with the beliefs, thought structures, political, social, economic, cultural and scientific structures and accumulations of other cultures and civilizations has also positively affected the development of Islamic culture and civilization. In order to express the place of the concepts of culture and civilization in Islam more clearly, it is necessary to go into the definitions of these concepts.

With the acceptance of Islam by the Turks, it is seen that religious discourses entered Turkish culture and civilization. The role of language in social changes is considerable. Common discourses have emerged with conservatism and innovations in language from the past to the present. In common discourses, the heritage of the religious language developed with the process of Islamization and the transmitted terms of religious sciences are of central importance. Language and religion are the most fundamental elements that reveal culture and civilization. In the Islamic tradition, the origin of language has been revealed around certain concepts. The spread of Islamic discourses among the public and their integration with Turkish culture and civilization have also shaped the subject of the works of writers and poets. Although there are changes and developments in life, the feature of writing that provides permanence cannot be denied. Speech, that is, language, is the fundamental value that carries culture as the creator, founder and creator of truth. The fact that language is seen as an extraordinary event in which the freedom of each person is respected, highlights the individual aspect of language, and the social aspect comes to the forefront when it is seen as a means of communication with people.

Many poets and writers in Turkish literature have dealt with Islamic culture and civilization in their works. Especially Yusuf Has Hacib, Hoca Ahmet Yesevi with his work "Kutadgu Bilig", Divan-ı Hikmet are the first works of Turkish Islamic literature, which are the basic works that reveal the customs, traditions, morals and justice concepts of Turkish society. Apart from these names, writers and poets such as Yunus Emre, Mevlana, Fuzuli, Baki, Şeyh Galib, Mehmet Akif Ersoy, Necip Fazıl Kısakürek and Sezai Karakoç are among the pioneers of this genre with their works. Poets such as Yunus Emre, Mevlana, Fuzuli, Baki and Şeyh Galib came from the tradition of divan poetry and especially dealt with divine love as the main theme in their poems. Based on the poets mentioned in the study, they have revealed the place of literature in Islamic culture and civilization. These writers and poets, and therefore language and literature, have a great role in the survival of Islam and Islamic culture and civilization to the present day and in its transfer to the future.

Çalışmanın yazarı “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki hususları beyan etmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir. / **Ethics Committee Approval:** Ethics committee approval is not required for this study.

Finansman: Bu çalışma için herhangi bir kurum veya kuruluştan destek alınmamıştır. / **Funding:** No support was received from any institution or organization for this study.

Destek ve Teşekkür: Çalışmanın araştırılması ve yazımı esnasında destek veya fikirlerine başvuru herhangi bir kişi bulunmamaktadır. / **Support and Acknowledgments:** There is no person whose support or ideas are consulted during the research and writing of the study.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / **Declaration of Conflicting Interests:** The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.

Yazarın Notu: Bu çalışma herhangi bir tezden üretilmemiştir. / **Author’s Note:** This study was not produced from the thesis.

Katkı Oranı Beyanı: Bu makalenin tüm bölümleri tek bir yazar tarafından hazırlanmıştır. / **Author Contributions:** All sections of this article have been prepared by a single author.

Bilge Kağan ve Kül Tigin Yazıtlarında Türkçe ve Çince Bölümlerin İçerik ve Üslup Açısından Değerlendirilmesi

Evaluation of the Turkish and Chinese Sections in the Bilge Khagan and Kül Tigin Inscriptions in Terms of Content and Style

Fatih ÇELİK¹

1. Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-posta: fatih.celik@erciyes.edu.tr

Araştırma Makalesi Research Article

10.5281/
zenodo.18110168

Geliş/Received: 11.10.2025

Kabul/Accepted: 27.12.2025

Yayın/Published: 30.12.2025

Öz

Göktürk Yazıtları, Türk yazı tarihinin miladı olarak kabul edilir. Yazıtlar, 8. yüzyıldan günümüze ışık tutmaktadır. Göktürk Yazıtları, sadece Türklerin yazı kullandıklarının ilk ispatı olmakla kalmayıp, Türk devlet yapısını, yönetim anlayışını, kültürünü, başka toplumlarla olan ilişkisini, tarihini vb. birçok yönünü ortaya koymuştur. Göktürk Yazıtlarından daha eski tarihlere ait bazı yazıtlar bulunmuş olmakla birlikte, bulunan bu yazıtların içerikleri olarak Göktürk Yazıtları kadar kapsamlı değildir.

Bu çalışmada yazıtların daha önce değerlendirilmeyen bir yönü ele alınacaktır. Çalışmada öncelikli olarak, “Yazıtlarda Türkçenin yanında neden Çince kullanılmıştır?” sorusuna cevap aranmıştır. Bu sorunun cevabı aranırken, Göktürk Yazıtlarının dikildiği dönemdeki Türk-Çin ilişkileri; bu dönemin öncesi ve sonrasını kapsayacak biçimde bölgede Türkçe ve Çincenin kullanımı; yazıt dikme geleneğinin kökeni, bu çalışmada, Türklerde yazıt dikme geleneği ile yazıtlarda yer alan Türkçe ve Çince metinler incelenmiştir. Çalışmanın ortaya çıkmasında belirleyici olan temel etken; yazıtların Türkçe metinlerinde gelecek kuşaklara, diğer unsurların yanı sıra, ‘Çinlilere güvenilmemesi’ yönünde uyarılarda bulunulurken, aynı yazıtların Çince metinlerinde Çin imparatorunun Türklerle dostane ilişkiler içinde olduğunu vurgulayan söylemlere yer verilmesidir. Bu çelişkili görünüm, Türklerin Çinlilere yönelik olumsuz bir bakışa sahip olmalarına rağmen, yazıtlarda Çince metinlerin bulunmasına neden müsaade ettikleri sorusunu gündeme getirmektedir. Yazıtların dikildiği dönem sosyal, askeri ve siyasi açıdan değerlendirildiğinde bu duruma dair mantıklı açıklamalar mevcuttur. Bu çalışma, söz konusu soruya çok yönlü bir değerlendirme ile cevap vermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelime: Bilge Kağan ve Kül Tigin Yazıtları, Türk-Çin İlişkileri, Türkçe ve Çince Metinler, İki Dilli Yazıtlar, Söylem Analizi

Abstract

The Göktürk Inscriptions are regarded as the milestone of Turkish writing history, illuminating the period from the 8th century to the present. They are not only the earliest evidence of Turkish literacy but also provide rich information on the state structure, administration, culture, relations with other societies, and history of the Turks. Although some earlier inscriptions exist, none match the Göktürk Inscriptions in scope and narrative style. Since their discovery, numerous studies have been conducted from various perspectives.

This study focuses on a less examined question: “Why was Chinese used alongside Turkish in the inscriptions?” To answer this, Turkish-Chinese relations of the era, the use of both languages before and after the period, the origins of stele-erecting traditions, and a content analysis of the Turkish and Chinese texts were examined.

A striking contrast motivated this research: while the Turkish texts advise future generations not to trust the Chinese, the Chinese section includes statements by the Chinese Emperor highlighting close ties with the Turks. Despite their distrust, the Turks allowed Chinese to be inscribed on their monuments. When the sociopolitical and military context of the time is considered, these contradictions become more understandable. The study concludes by evaluating this issue in its historical context.

Keywords: Bilge Khagan Inscription and Kül Tigin Inscription, Turkic-Chinese Relations, Turkish and Chinese Texts, Bilingual Inscriptions, Political Discourse, Cultural Interaction

Giriş

Türkler, tarih sahnesine çıktıkları andan bu yana Çinliler ile çok derin münasebette bulunmuşlardır. Bu ilişkiler, savaşların yanı sıra, ticari ve kültürel ilişkiler olarak devam etmiştir. Fakat karşılıklı etkileşim, iki milletin yaşam şekillerinin tamamen farklı olmasından kaynaklı, çok olmamıştır. Türklerin konargöçer yaşam şekilleri Çinlilere uymadığı gibi, Çinlilerin de yerleşik yaşam şekilleri Türklerle uymamıştır. Çinliler, Türkleri hep bir tehdit olarak görmüş ve daima kontrol altında tutmak için iç işlerine karışmıştır. Türkler ise Çinlilerin yaşam şekillerinin kendilerini yok edeceği düşüncesinde olmuş ve onlara benzemekten daima imtina etmiştir. Fakat tarihte bu durumdan imtina etmeyen Türk boylarından biri olan Tabgaçlar, Budizm'i kabul edip, yaşam şekillerini de Çin kültürüne uydurmaları neticesinde Çinlileşerek yok olup gitmiştir (Kafesoğlu, 2016, s. 91). Çin kültürünün yok edici etkisi Moğollar üzerinde de görülür. Moğollar, 1206-27 yılları arası Çin'i işgal eder ve Sarı Nehrin kuzey tarafındaki bölgede hâkimiyeti ele geçirirler. Moğollar, Yuan Hanedanı (1260-1368) döneminde başşehir olan Yenching [Pekin]'i kurar. Moğollarla birlik olan Yuan Hanedanı, bütün Çin'i fethederek hâkimiyeti altına alır. Bundan sonraki süreçte Moğollar, Çin kültürünün etkisi altına girmeye başlarlar (Özmen ve Buluş, 2017, s. 22).

Türkler ile Çinliler arasındaki ilişkilerin uzun bir tarihî geçmişe sahip olması, Türk kağanlarının Çin'den çeşitli yönlerden etkilenmesini beraberinde getirmiştir. Bilge Kağan hükümdarlığı zamanında Çin'de olduğu gibi şehirleri surlar ile çevirmek ister, bunun yanında Budizm'e ilgi duyar; fakat Tonyukuk, Türklerin surların arkasında yaşamasının onları zayıf düşüreceğini ve Çin'in onları kolaylıkla istila edebileceğini aynı zamanda Budizm inancının kendi içlerinde yayılmasının Türk milletindeki hükmetme ve iktidar duygusunu zaafa uğratacağını söylemiş ve bundan Türkleri uzak tutmuştur (Kafesoğlu, 2016, s. 121). Türkler için Çinlilere benzemek yok olmak anlamında olduğundan, Türkler tarih boyunca Çinlilerle hem ticari ilişkilerde hem de askerî mücadelelerde bulunmuş olsa da mümkün olduğunca onların içlerine girmekten çekinmiştir. L. N. Gumilev "Konargöçer kültürü, bağımsız bir gelişme yoluna sahiptir; çevresel, barbar veya aşağı değildir; bugün yalnızca yerleşik ve göçebe halklar arasındaki karşılıklı etkileşimler araştırılabilir ama konargöçerlerin Çinlilerden, Soğdlulardan veya Yunanlılardan kültür ödünç alması düşünülemez." demektedir (1993, s. 94).

Türkler, ortaya çıktıkları dönemlerden itibaren incelendiğinde, kendi yaşam tarzlarına uygun biçimde oldukça gelişmiş bir toplumsal yapıya sahip oldukları; belirli toplumsal kurallarının, hayatı düzenleyen töre adı verilen hukuk sistemlerinin, inanç sistemlerinin ve diğer toplumlarla uluslararası düzeyde ilişkilerinin bulunduğu görülmektedir. Türklerin ilk yazılı kaynakları arasında yer alan Göktürk Yazıtlarının akıcı üslubu ve dilin yapısal bakımdan gösterdiği düzen, Türk milletinin yazı diline çok daha erken dönemlerde sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Fakat yaşam şekli ve yazı için kullandıkları malzemeler bu belgelerin günümüze taşınmasına engel teşkil etmiştir.

Bu çalışmada, medeni bir toplum olan Türklerin ilk yazılı belge olarak kabul edilen Göktürk Yazıtlarında Türkçenin yanında neden Çince de kullanılmıştır sorusuna yanıt aranacaktır. İlk akla gelen cevap, Çin'in bölgede büyük bir devlet olması ve Türklerle de olumlu ya da olumsuz yönde de olsa sıkı ilişki içinde olmasından kaynaklıdır, şeklinde olabilir. Fakat çalışmanın temel sorusuna cevap ararken, verilecek olan cevabın altının kapsamlı bir şekilde doldurulması gerekmektedir. İlk olarak tarihî bakımdan dönemdeki iki devletin arasındaki ilişkilere bakmak gerekiyor, ardından Türkler arasında Çince, Çinliler arasında Türkçe kullanımı ortaya konulmalı ve daha sonra Türklerin büyük ihtimalle Çin'den aldığı anıt dikme geleneğine ışık tutulmalıdır. Son olarak da yazıtlardaki Türkçe ve Çince ifadelerle odaklanmak gerekmektedir. Zira Türkçe kısma bakıldığında Çinlilerin çok tehlikeli olduğunu, onlardan uzak durmak gerektiğini ifade eden metinler bulunurken, yazıtların Çince kısmında, Çin hükümdarı Türkler ile olan yakın dostluklarını anlatmaktadır. Çalışmanın önemli kısımlarından birisi de bu tezat ifadelerin açığa kavuşturulması olacaktır.

Amaç

Bu çalışmada, Göktürk Yazıtlarının dikildiği dönemdeki Türk-Çin ilişkilerinin tarihsel, siyasi ve kültürel boyutları ele alınarak, yazıtlarda yer alan Çince ve Türkçe metinler arasında çelişki izlenimi uyandıran hususlar kaynaklar ışığında açıklanmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda, Türk ve Çin politikalarının yazıtlara yansımaları ile metinlerde ifade edilen dünya tasavvurları incelenecektir.

Yöntem

Bu çalışmada, nitel yöntem kullanılarak tarihsel verilerin karşılaştırmalı olarak derinlemesine metin analizi yöntemi kullanılacaktır. Göktürk Yazıtlarında yer alan Türkçe metinler ile bu döneme ilişkin Çince kaynaklar, tarihsel bağlam, dönemin siyasi yapısı ve iki toplum arasındaki etkileşim dikkate alınarak analiz edilmiştir. Metinlerde kullanılan ifadeler, anlatı biçimleri ve olay tasvirleri karşılaştırılarak, iki toplumun kültürel, siyasi ve ahlaki değerlerine yönelik çıkarımlar yapılmıştır. Böylece, Türk-Çin ilişkilerinin aynı dönemde farklı ifade tarzlarıyla nasıl temsil edildiği çok yönlü bir analizle ortaya konmuştur.

1. Göktürk Yazıtlarının Dikildiği Dönemdeki Türk-Çin İlişkisi

1.2. Tarihi Süreç Bakımından

Tarihçilerin genel olarak kabul ettiği ilk Türk devleti Asya Hun Devletidir. Bu ilk Türk birliğinin asli ve kurucu unsuru Türklerdir, içerisinde Moğollar, Tunguzlar da bulunduğu belirtilse de devlet Türk yapılanması olarak kabul edilmektedir (Kafesoğlu, 2016, s. 59). Asya Hun devletini, Avrupa Hunları, ardından Tabgaçlar, onların ardından da Göktürkler devri takip eder. Daha sonra günümüze kadar Türkler farklı coğrafyalarda, farklı isimlerde birçok devlet kurmuştur. Çalışmanın konusu olan Göktürk Yazıtları, II. Göktürkler döneminin eseridir.

Türkler, tarih sahnesine çıktıkları andan başlayıp, Çinliler ile coğrafi yakınlık temel sebep olmak üzere, ticari ilişkiler ve savaşlar nedeniyle temasta bulunmuşlardır. Boylar halinde yaşayan Türkler, boyların birleşimi ile kurulan Asya Hun Devleti ortaya çıktığı zaman karşısında Çin devletinin, imparatorluk şeklini bulur. (Özmen ve Buluş, 2017, s. 16). Çin İmparatorluğu ve Asya Hun Devleti kurulmadan önceki dönemde Türk boylarının Çin hanedanlarıyla temaslarının bulunmuş olabileceği düşünülmektedir; ancak mevcut kaynaklar bu durumu açık ve kesin biçimde ortaya koymak için henüz yeterli değildir. Mevcut kaynaklar, ağırlıklı olarak Asya Hun Devleti'nin kuruluşundan sonraki süreci ele almaktadır.

Çin medeniyeti, tarihsel olarak Sarı Irmak (Huang He) havzasında MÖ 3 binyılında ortaya çıkmış, Xia Hanedanı (夏朝) ile efsanevi bir başlangıç yapmıştır. Bunu takip eden Shang Hanedanı (商朝; MÖ 1600-1046), yazılı kaynaklarla desteklenen ilk gerçekten kanıtlanmış hanedandır (Loewe ve Shaughnessy, 1999, s. 22-30). Orta Asya bozkırlarında yaşayan göçebe topluluklarla ilk temaslar Zhou dönemine kadar uzanır. Çin kaynaklarında 'Rong', 'Di' ve daha sonra 'Xiongnu (匈奴)' adlarıyla anılan bu gruplar, genellikle Çin merkezli bakış açısıyla 'barbar' olarak nitelendirilmiştir (Di Cosmo, 2002, s. 95-100). Zhou dönemi MÖ 1000 yıllarını kapsar, o dönemlerde henüz Asya Hun devleti kurulmadığına göre boy teşkilatlanması şeklinde bölgede yaşamını süreren Türkler bulunmaktadır. Çin hanedanlığı da bu Türk boyları ve belki başka milletlerin boyları ile temas halindedir ve onları barbar olarak nitelendirmektedir. Çin o dönemde kendi devleti dışındaki bütün toplumları barbar olarak tanımlamaktadır. Asya Hun devletinin kurulması ve hızla güçlenip büyümesi neticesinde Çin, Türklerin varlığını tanıy vaziye gelmiştir. Han İmparatorluğu ile konargöçer Xiongnu (Asya Hunları) arasındaki ilişki, hem diplomatik evlilikler ("heqin" 和亲 politikası) hem de askerî çatışmalar şeklinde kurulmuştur. Özellikle MÖ 2. yüzyılda Modu (Mete Han) Chanyu liderliğindeki Xiongnu devleti, Baideng Muharebesi (MÖ 200) sonrasında Han için bir rakip olarak eşit güçte kabul edilmiştir. Bunun ardından Han, Modu'ya heqin anlaşmaları kapsamında "prensler gönderme" ve yıllık hediyeler ile barışı sembolik olarak kurmaya çalışmıştır (Sima Qian, 1993, s. 136-139). Han Hanedanı 汉代 (MÖ 206-M.S. 220) tarafından, yapılan bu saldırıları engellemek adına kullanılmaya başlanan heqin politikasının sağladığı huzur ortamı, geçici de olsa, bu dönem ve ardından gelen hanedanlar tarafından sıklıkla başvurulmuş bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. MÖ 200 yılından itibaren kullanılmaya başlanan anlaşmalarla, kuzeydeki halklar ve onların kurduğu büyük devletler ile evlilik vasıtasıyla akraba olmak, bir nevi kan bağı (qin 亲) kurmak ve bunun doğal sonucu olarak uyumu/barışı (he 和) yakalamak amaçlanmıştır (Şaşmaz, 2022, s. 350). Bu anlaşma daha çok Türk devletleri ile yapıldığı söylenebilir, hatta heqin sözünün akrabalık yolu ile anlaşma anlamı ilk olarak Han-Hun arasında yapılan anlaşmada geçmiştir (Başkan, 2023, s. 79). Göktürk Yazıtlarında "Çin'in güzel sözüne, ipeğine ve kızına aldanmayın" ifadesindeki kızına aldanmak sözüyle heqin politikasıyla gelen Çin prenseslerine kanmamak gerektiğini ifade etmektedir. Elbette söz konusu dönemde evlilikler yalnızca hanlar ile Çinli prensesler arasında gerçekleşmemiştir; halk tabakasında da evlilikler söz konusudur. Ancak sıradan bireyler arasındaki evliliklerin

devletin bekasına doğrudan etki edemeyeceği düşünüldüğünde, yazıtlarda geçen ‘Çinli kızlar’ ifadesinin, heqin anlaşmaları çerçevesinde gönderilen prenseslere işaret etmesi daha olası görünmektedir. Asya Hun devletinin ve daha sonra kurulan diğer Türk devletlerinin çok geniş coğrafyalara yayıldıkları ve birçok devleti itaat altına aldıkları görülmektedir. Bu durum Göktürkler döneminde de hız kesmeden devam etmiştir. Göktürk hakanı Mu-kan 572’de öldüğünde devlet muazzam bir genişliğe ulaşmıştır. Bu, Göktürk Yazıtlarında da geçmektedir. “Dört tarafa ordu sevk edip kavimleri hep itaat altına almış, başlılara baş eğdirmiş, dizlilere diz çöktürmüştü; ileride (doğuda) Kadırğa dağlarına (Kıngan dağları), geride (batıda), Temir Kapı (= Demirkapı, Belh-Semerikand yolu üzerinde, 12-20 metre genişlik ve 3 kilometre uzunluğunda)’a kadar -Türk milletini- hâkim kılmış; bu memleketlerde Kök-Türk (kavmi= idi-oksız oturur olmuş; bilge kagan imiş, alp kagan imiş, buyruk ve beyleri, kavmi (bodun) hep bilge ve cesur imişler... (Kafesoğlu, 2016, s. 100).

Asya Hun devleti ile başlayan Çin ilişkileri, sonra kurulan diğer Türk devletleri ile devam etmiş ve günümüze kadar gelmiştir. Tarihi sürece bakıldığında kimi zaman Çin’in belirli topraklarını kuşatıp almış, kimi zaman Çin’i vergiye bağlamış Türk devletleri görülürken, bazen de özellikle Çin’in, Türklerin iç ilişkilerine karışmaları neticesinde dağılmış Türk devletleri görülmektedir. Dağılan Türk devletlerinin bazılarının boylar halinde yaşamlarına bulundukları yerlerde devam ettiği, bazılarının ise Çin’in kuzey bölgelerine sığınmış hatta Çin’in önemli devlet kademelerinde özellikle askeri görevlerinde yer aldığı görülmektedir.

Yazıtların dikildiği dönemde Türk devleti eski gücüne kavuşmuş, Çin baskı altına alınmıştı. Bu başarılar üç Gök-Türk büyüğü olan Tonyukuk, Bilge, Kül Tegin’in azmi ve gayreti ile elde edilmişti. Çin’de bu durumun farkındadır ve kendi işlerinde yaptıkları toplantıda “... Gök-Türklerin ne zaman, ne yapacakları bilinmez. Kağan Bilge iyidir, milletini sever, Türkler de ondan memnundur... Kül Tegin harp san’atının üstadıdır, ona karşı koyacak bir kuvvet güç bulunur... Tonyukuk ise otoriter ve bilgedir, niyetleri, kurnazlığı çoktur. İşte şimdi bu üç “barbar” aynı anlayışta olarak bir aradadır...” (Kafesoğlu, 2016, s. 120). Söz konusu dönemde Çin imparatoru ve çevresinin, Türklere karşı kendilerini çaresiz hissettikleri anlaşılmaktadır. Böyle bir siyasal atmosfer ve tutum içinde, yazıtlarda Çin imparatorunun sözlerine yer verilmesi amacıyla Çinli komutanların görevlendirildiği; yazıtların Çince bölümünde ise imparatorun, Türk devletinin yöneticilerini ne denli sevdiğini ve onları evlatları gibi gördüğünü ifade ettiği görülmektedir.

Netice itibarıyla Türkler, devlet teşkilatının ortaya çıkışından itibaren Çin ile sürekli bir temas ve etkileşim içinde olmuşlardır. Çin, yerleşik yaşam düzenine dayalı gelişmiş bir siyasî ve kültürel yapıya sahip olmakla birlikte, bu durum askerî ve siyasî mücadelelerde her zaman belirleyici bir üstünlük sağlamamıştır. Nitekim Göktürk Yazıtları’nda, Türklerin konargöçer yaşam tarzı, askerî teşkilatlanmaları ve savaş tecrübeleri karşısında Çin’in farklı yöntemlere başvurduğuna dair ifadeler yer verilmektedir. Yazıtların Türkçe bölümlerinde Çin’in aldatıcı söylemleri ve siyasî manevralarına karşı uyarılar öne çıkarken, Çince bölümde Çin imparatorunun dostluk ve himaye vurgusu yapan ifadeleri dikkat çekmektedir. Bu durum, Göktürk Yazıtları’ndaki Türkçe ve Çince metinlerin, Türk-Çin ilişkilerine farklı bakış açılarını yansıtan bilinçli bir anlatım tercihinin işaret ettiğini göstermektedir.

2. Dil İlişkileri Bakımdan

2.1. Türkçenin Bölgede Kullanımı

Dilin en temel işlevi insanlar arasında iletişimi sağlamaktır. Bu iletişimin başlıca aracı konuşmadır. Dolayısıyla konuşma dilinin, yazı dilinden önce geliştiğini söylemek mümkündür. Yazı dili ise medeniyetin teşekkülünde atılmış olan önemli adımlardan biridir. Toplumlarda yazı yazmaya iten temel etkenlerden biri, devlet yapılanmasının varlığıdır. Yazıyı ilk kullanan Sümerler bu duruma iten temel sebep de ekonomik verileri tutabilmek, tapınak gelirlerini hesaplayabilmek olmuştur (Kramer, 1963, s. 27-33). Yazıyı kullanmanın diğer önemli bir sebebi de dini öğretilerin başkalarına aktarma amaçlı olmasıdır.

Asya Hun Devleti, geniş bir coğrafyada teşekkül etmiş; özellikle Çin başta olmak üzere farklı devlet ve topluluklarla ticari, askerî ve siyasî alanlarda ilişkiler kurmuştur. Bu durum, devlet teşkilatının gereği olarak yazının belirli ölçülerde kullanılmış olmasını muhtemel kılmaktadır. Ancak yazı için kullanılan malzemelerin dayanıksızlığı, bu döneme ait yazılı belgelerin günümüze ulaşmamış olmasını açıklayabilir. Türk dili üzerine yapılan araştırmalar, Türkçenin

çok erken dönemlerden itibaren gelişmiş bir dil yapısına sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda ileri sürülen Altay dil teorisi, Türkçenin kökenine ilişkin açıklamalardan biri olarak literatürde yer almaktadır (Yılmaz ve Demir, 2002, s. 396-398; Yılmaz, 2018, s. 250-255). Altay dil bölgesindeki toplulukların kökenine ilişkin bazı değerlendirmeler, insanlığın Afrika'dan başlayan göçleriyle ilişkilendirilmektedir. Bu çerçevede, yaklaşık 40.000 yıl önce Buzul Çağı'nda Orta Asya'ya yönelen insan topluluklarının, MÖ 10.000-8.000 yılları arasında Orta Asya-Sibirya coğrafyasında önemli bir nüfus oluşturduğu belirtilmektedir (Golden, 2014, s. 27).

Çin kaynaklarında Hunlar için “yazıları ve çizileri bulunmadığı için söz ile anlaşma yaparlardı” şeklinde ifade geçer (Taşağıl, 2022, s. 38). Çin kaynaklarının bazılarında bu durum bu şekilde aktarılırken, bazılarında ise Hunların da yazı kullandıkları belirtilmektedir. Eski Türklerin yazı kullandıklarına dair bilinen ilk tarihî kayıt, Çin'de VI. yüzyılın ortalarında kaleme alınan Chou Sülalesi Tarihi'nde yer almaktadır. Ayrıca Türk Şeceresi ile Kuzey Chi Sülalesi Tarihi'nin 20. bölümünde yer alan ‘Ye Lui Chlan’ın Biyografisi’nde de Türklerin yazı kullandıklarına dair ifadeler bulunmaktadır. İlk eserde ‘onların (Türklerin) yazısı Hunların yazısına benzerdi’ denilmektedir. İkinci kaynaktaki ise ‘Dai ülkesinde doğan Li Shih-chi dört dil bilen meşhur bir kimseydi... T’u-chue Hanı ona Budda kitaplarını Türk diline çevirmesini emretti. Ayrıca saray kâtibi Li Te-Ling’e önsöz yazdırdı ve Türk Kağanı’na gönderdi’ ifadesi yer almaktadır. Bu olayın, Türklerin Taspar Kağan dönemi (574-576) içerisinde gerçekleştiği belirtilmektedir (URL-2). Kaynakta her ne kadar Göktürklerden bahsedilse de yazılarının Hunların yazısına benzer olduğunun belirtilmesi, Hunların da bir yazı geleneğine sahip olduklarına işaret etmektedir.

Hun-Çin ilişkilerinde diplomatik yazışmaların önemli bir yer tuttuğu; Hunların dış ilişkilerde kendi dillerini koruyarak Türkçeyi yazılı ve resmî dil olarak kullanmış olabilecekleri değerlendirilmektedir. Çin tarih kaynakları olan Shiji ve Hanshu, Hunlara gönderilen Çin elçilerinin yanında genellikle Türkçe bilen tercümanların bulunduğunu aktarır. Ayrıca Hun hükümdarlarının (şanyü) Çin İmparatorlarına gönderdikleri mektupların Türkçe yazıldığı ve ardından Çinceye çevrildiği düşünülmektedir (Taşağıl, 2002, s. 110-114). Marcel Erdal, Eski Türkçenin diplomatik ve resmî metinlerde düzenli olarak kullanıldığını, bu metinlerde kut bol (kutlu ol), kanıg bol (itaat et) gibi sabit ve siyasî içerikli ifadelerin yer aldığını belirtir. Ayrıca ber- (vermek), al- (almak), küzet- (korumak) gibi fiiller, diplomatik ve idarî bağlamlarda hiyerarşi, bağlılık ve güç ilişkilerini yansıtan özel işlevler üstlenmiştir (Erdal, 2004, s. 2-3, 158-160, 174-175). Tüm bu veriler, Hunlardan itibaren Türkçenin yalnızca konuşma dili değil, aynı zamanda uluslararası ilişkilerde kullanılan diplomatik bir yazı dili olduğunu göstermektedir.

Göktürkler döneminde Türk topraklarında yaygın konuşma dilinin Türkçe olduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar bazı devlet adamlarının Çince bildiği bilinmekteyse de, bu dilin halkın geniş kesimleri tarafından kullanıldığına dair kesin bir kanıt bulunmamaktadır. Bu yönde kaynak da tespit edilmemiştir. Çincenin yapısına bakıldığında zaman farklı milletlerin bu dili öğrenmesi günümüzde dahi kolay değildir. Kaldı ki o çağlarda, Türklerin yazıyı Göktürk Yazıtları'ndan daha önceki tarihlerde kullandığı, mevcut yazıtlar esas alınarak ileri sürülse de bu durumun halkın geneline yayıldığını varsaymak pek isabetli görünmemektedir. Ayrıca yazıtlarda geçen “Çin'in güzel sözüne aldanmayın.” ibaresi de halkın Çince anladığının yerine Çinlilerin Türklere Türkçe güzel sözlerle yaklaştığı anlamına gelebilir. Ayrıca Çinliler güzel sözleri sıradan halk yerine yöneticilere karşı kullandıkları ve onları aldatmaya çalıştıkları düşüncesi daha olasıdır.

2.2. Çincenin Türk Topraklarında Kullanımı

Tarihsel olarak Çin, dil ve yazının gelişiminde Asyalı komşularından ilerideydi. Bu nedenle Çin, diğer teknik ve tıbbi bilgilerin yanı sıra yazılı Çince (standart tarihler ve klasikler aracılığıyla), Konfüçyüs öğretisi, yasalar ve Budizm'in Asya'daki öğrenim merkezi olarak kabul ediliyordu (Demiéville, 2008, s. 165). Çin Asyalı devlet başkanları ile yazışmaları Çince üzerinden yapardı.

Türk topraklarında Çincenin pek bilinmediği bazı belgelerden ortaya çıkmaktadır. Demiéville, Türk kağanlarından İşbara ve Kimin'in 584 ve 607 yıllarında Çin imparatoruna gönderdikleri mektuplardan yola çıkarak, bu mektuplarda dil kullanımını analiz ederek, sonucunda bu mektupların ilk olarak Türkçe yazıldığı ardından Çinceye çevrilmiş olabileceğini söylemektedir (Demiéville, 2008, s. 168-169). Ayrıca Çinli bir keşiş olan Xuan Zang 玄奘'ın 640 yılında Türk Jabahu 葉護 qağan'ın çadırına yaptığı ziyaretindeki notlarından Türk topraklarında Çincenin çok

bilinmediği ortaya çıkmıştır. Xuan Zang'ın Hindistan'a hacca gitmek üzere olduğunu duyan kağan, araştırmacıların aktardığına göre, şu şekilde hareket etmiştir:

...hakan daha sonra askeri birliğinden Çince ve (Orta Asya'daki) diğer devletlerin yerel dillerini bilen birini bulmasını istedi. Genç bir adamın Çangan'da (Çin'in başkenti) birkaç yıldır yaşadığı ve Çinceyi anlayabildiği tespit edildi. [Böylece] kendisine hemen resmi bir unvan verildi. Çeşitli devletler için mektuplar hazırlaması istendi ve Budist üstadı Kapisi'ye (veya Kapisa, günümüz Afganistan'ı) götürmesi talimatı verildi (Demiéville, 2008, s. 171).

Türklerin, Çinliler ile olan iletişimi yukarıda da bahsedildiği gibi Türklerin devlet olarak tarih sahnesine çıktıkları ilk andan itibaren başlamıştır. Bu durum savaşlar, ticaret gibi sebeplerle hemen hemen hiç kesintisiz devam etmiştir. Bazı dönemlerde Türk devletinin yıkılması neticesinde Çin'e sığınan Türk boyları olmuş ve bunların Çinceyi öğrenmiş olmaları muhtemel dâhilindedir. Bazı Türk komutanlar Çin askeri teşkilatının içinde de yer almıştır. Haliyle Çince Türk milleti için çok uzak ve yabancı bir dil değildir. II. Göktürk Devleti'nin kuruluşunda etkin olan liderlerin hepsi Tang ülkesinde yetişmiş ve hatta içlerinden büyük bir kısmı da Chang An'a gelerek devletin okullarında öğrenim görmüştür. Kutluk, Kapgan ve Tonyukuk'un içlerinde bulunduğu liderlerin hepsi Tang kültürüne aşina, Çince okuma yazma bilen kişilerdir. Fakat yazı dili olarak Çinceyi kullanmamış, hatta (daha sonraları Xi Xia ve Kitanların yaptığı gibi) ondan esinlenmemiş, Türkçe yazının oluşumunda Soğd yazısını esas almışlardır (Yalınkılınç, 2013, s. 29).

MÖ 1300 yılında Çin yazısının icat edilmiş olabileceği dile getirilmektedir. Şeng Hanedanlığı dönemi sonralarına ait, günümüze ulaşmış yazılı en eski Çin belgeleri, kehanet kemikleri adı verilen kemiklere kazınmış, hanedanlık işleyişi ile ilgili dinsel ululamalardan oluşmaktadır (Özmen ve Buluş, 2017, s. 14). Çin medeniyeti, yazıyı çok erken dönemlerden itibaren kullanması, yerleşik bir yaşam sürmesi, gelişmiş bir tarih yazıcılığı geleneğine sahip olması ve birçok buluşu ilk kez ortaya koyup uygulaması nedeniyle, kendisi dışındaki toplulukları 'barbar' olarak nitelendirmiştir.

Dil bakımından Türklerde, Çinceye bir özentisi olduğu söylenemez. Bu bölümün başında da belirtildiği gibi bazı devlet adamları Çinceyi bilmektedir, fakat bu durumun toplum içinde yaygın olduğu söylenemez. Çin ile sınır kısımlarında karşılıklı ticari ilişkilerden dolayı Türkler arasında Çince, Çinliler arasında Türkçe bilenlerin olması bu durumun olağan bir sonucudur.

3. Yazıtlar ve Yazıt Dikme Geleneğinin Kökeni

Yazıt dikme geleneği yazının icadından bu yana yani Sümerlerden itibaren birçok toplumda görülür. Sümerler döneminde yazılı tabletler ve anıtsal yazılar ve hükümdarların başarılarını kayda geçirmek için çivi yazısı ile taşlara yazılmış yazılar görülür. Ardından Mısırlılar zamanında Firavunlar, piramlara ve tapınaklara hiyeroglifli yazıtlar yazdırmışlardır. Antik Yunan ve Roma döneminde, yasalar, zaferler, kamu duyuruları mermer sütunlara veya taş levhalara yazılırdı (Lancaster, 1999, s. 432; Noegel, 1993, s. 174; Mirşan, 2008, s. 32).

Çin'de yazıt dikme geleneği çok eski dönemlere rast gelir. Bununla ilgili olarak Timothy Davis'in "*Gömülü Epigrafi*" olarak çevirdiği *Muzhiming* (mezar yazıtı) kitabında geniş bilgi verilir (*Entombed Epigraphy and Commemorative Culture in Early Medieval China: A History of Early Muzhiming*). Bu yazıtlar genellikle kare bir taş levha üzerine kazınmış ve ölen kişinin mezarına gömülmüş bir anma metni türüdür. Metin genellikle ölen kişi hakkında biyografik bilgiler içeren bir önsözle başlar ve ardından ölen kişinin ölümüne ağıt yakan veya hayatını öven uyaklı bir mersiye gelir. Çin'de sütun, bronz ayna ve tuğla yazıtlar gibi farklı mezar yazıtları görülmektedir (URL-1). Ayrıca Zhou ve Han dönemlerinden itibaren imparatorluk fermanları, kehanet metinleri, yasa taşları ve anıt yazıtlar taşlara kazınmaktaydı (Lewis, 1980, s. 30). Çin'deki mezar taşlarıyla ilgili olarak Lydia duPont Thompson "The Yi'nan Tomb: Narrative and Ritual in Pictorial Art of the Eastern Han" isimli tezinde geniş bilgi vermektedir.

Türklerde mezar yapısı ile ilgili olarak Ögel, Orhon dönemi mezarlarını 1. Tümsekli mezarlar, "Grabhügel"; 2. Bozkır mezarları, "Steppen Gräber" diye ikiye ayırmıştır. Birinci tip mezarlara, yerli halkın kullandığı tabirlerle, "Kereksur", "Çud" ve "Kırgız mezarları" adı da verilirdi. Mezar taşları, işlenme bakımından başlıca dört gruba ayrılmıştır: 1. İşlenmemiş mezar taşları; 2. Perdahlanmış mezar taşları; 3. Üzerine resim yapılmış veya çizgilerle süslenmiş taşlar; 4. Üzerine yazı yazılmış taşlar (Ögel, 1984, s. 133, 134). Üzerine yazı yazılmış taşlar Orhon dönemine rast gelmektedir.

Göktürk Yazıtları'nda görülen kaplumbağa kaidesi ve yazıtların baş kısımlarındaki ejderha başı figürlerinin kökeni Çin'i işaret etmektedir. Kaplumbağa, Çin kültüründe binlerce yıldır uğurlu bir hayvan olarak yer almıştır (Wang, 2007, s. 1-2). Kaplumbağa Türk mitolojisine de Hint ve Çin inançlarından geçmiştir. Kaplumbağa, tarih boyunca uzun ömürlülüğün ve uğurlu şeylerin yıldızı olarak görülmüştür. Ejderha figürüne ise Çin'in kuzeydoğusundaki Batı Liao Irmağı 西辽河 Vadisi'nde bulunan ve aşağı yukarı MÖ 4700-2920 yılları arasına tarihlenen Hongshan Kültürü'ne 红山文化 aittir (Balcı ve Baykuzu, 2023, s. 2, 7, 8). Aslında ejderhanın Türk mitolojisinde, 12 Hayvanlı Takvimde bulunması, Türklerde de ejderhanın önemli bir figür olduğuna işaret eder. Fakat bu figürün Çin'de çıkış tarihi göz önüne alınırsa ve Çin'de çok önemli bir hayvan figürü olması da dikkate alındığında bunun Türklere, Çinlilerden geçmiş olma ihtimalini güçlendirmektedir. Hint ve Çin mitolojisinde, dünya yaratıldığında bir kaplumbağanın sırtına yerleştirildiğinden söz edilir. Bu inanış Budizm yoluyla Orta Asya'ya da girmiştir. Göktürk Kitabelerinde, Kültigin Anıtı'nın da dev bir kaplumbağayı hatırlatan kaide üzerine oturtturulması ve yazıtın tepesinde ejder başlarının oluşturduğu bir kemerin bulunması evreni simgeler ve hanedanlığın sembolüdür (Şimşek, 2016, s. 53).

Ögel, Göktürk Yazıtları'nda bulunan kaplumbağa kaidelerinin Çin imparatoru tarafından hediye edilmiş olmasının çok muhtemel olduğunu belirtmektedir (Ögel, 1984: 136). Bu çalışmada belirtildiği gibi Çin imparatoru mezar inşa ettirmek, duvarları resimlerle işlettirmek ve heykeller yaptırmak için Çin'den ustalar göndermiştir. Ayrıca yazıtlarda bulunan ejderha figürüne de dikkat edilecek olursa, yukarıda belirtildiği gibi ejderha Çin için çok önemli bir figürdür yani ustalar hem bu figürleri işlemiş hem de kaplumbağa kaidesini yapmış olabilir.

Sonuç olarak, yazıt dikme geleneğinin Türklere kıyasla Çin kültüründe çok daha eski dönemlerden itibaren yaygın olduğu bilinmektedir. Bilge Kağan ve Kül Tigin, yaşadıkları dönemin önde gelen devlet adamları ve komutanlarıdır. Göktürk Devleti'nin o sırada Çin karşısında güçlü ve etkili bir konumda bulunması, Çin imparatorunun bu iki cenaze için anıtsal yazıtların dikilmesini teşvik etmiş olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca yazıtlarda görülen kaplumbağa kaidesi ve ejderha başı biçimindeki süsleme unsurları, bu anıtların Çin sanat geleneğinden belirli ölçüde etkilendiğini göstermektedir.

3.1. Türk Yazıtlarının Dikilişi Hakkında Genel Bilgi

Türk dilinin en eski yazılı kaynağı olan Kül Tigin ve Bilge Kağan yazıtları kabul edilse de, 2019 yılında bulunan ve 2022 yılında üzerinde çalışmaların başladığı ve İltiş Kutluk Kağan'a ait olduğu anlaşılan bir yazıt bulunmuş ve bunun üzerinde çalışmaların tamamlanmasıyla birlikte M.S. 700 yılına dayanan bu yazıt, ilk yazıt olarak kabul göreceği anlaşılmaktadır (Kıdırılı vd., 2022). Fakat bu yazıt üzerinde çalışmaların hâlâ devam etmesi nedeniyle, bu çalışmada yeni bulunan bu yazıt üzerinde bir değerlendirme yapılmayacaktır. Kül Tigin ve Bilge Kağan yazıtları orta Moğolistan'da, Orhon ırmağının eski yatağı yakınında, Koço-Çaydam adlı göl civarında dikilmiştir. Araları yaklaşık bir kilometre olan bu iki büyük yazıttan Kül Tigin yazıtı 732 yılında, Bilge Kağan yazıtı da 735 yılında yazılmış ve dikilmiştir. Üçüncü yazıt ise iki büyük taşın dört yüzüne yazılmış olan Tonyukuk Yazıtı'dır. Göktürk Yazıtları'ndan daha eski bir tarihte, büyük bir olasılıkla 720-725 yılları arasında yazılıp dikilmiştir. (Tekin, 1998, s. 10). Bilge Kağan ve Kül Tigin yazıtlarının kuzey, güney ve doğu cepheleri Türkçe, batı cepheleri ise Çince olarak yazılmıştır. Tonyukuk yazıtının ise dört cephesi de Türkçe olarak yazılmıştır. Tonyukuk, kendi yazıtını kendi sağlığı zamanında, daha sonra gelecek Türk milletine bir ders, öğüt niteliğinde yazdırmıştır. Bilge Kağan ve Kül Tigin yazıtların her ikisinde de Çince kısımlar yazıtların batı kısmında yer almıştır. Bu durum tesadüfî değildir. Türklerde kutsal yön doğudur. Türkler yönlerini bulmak için yüzlerini güneşin olduğu tarafa dönmüştür. Yüzlerini güneşe dönüp iki kollarını yanlara açarak kendi bedenleri üzerinden yönleri tarif etmişlerdir. Yüzün güneşe yani doğuya bakmasıyla "ilgerü" olarak tabir edilen doğu kastedilirken, arkada kalan batı yönü ise "kurıgaru" yani geri olarak ifade edilmiştir (Ünal, 2022, s. 67). Yönlerle ilgili farklı bir çalışmada; "Türklerde önemli olan öncelikle doğuydu. Sonrasında güney, daha sonra batı ve en son kuzey ifade edilirdi. Nitekim Orhon Yazıtlarında da, kavimlerden bahsedilirken öncelikle doğuda yer alan Çin'den başlanmıştır. Daha sonra, güneyde yer alan Tibet sayılmış, batıda yer alan Avar (Apar), Rum (Apurum), Bizans vb. bölgeler ve boylar söylendikten sonra da kuzeydeki Kırgız vs. gibi boylar söylenmiştir" (Akkaş, 2018, s. 30). Netice itibarıyla bu ifadelerden hareketle, yazıtlardaki Çince metinlerin yer aldığı batı yönünün değersiz bir konumda olduğu söylenemez; ancak bu yönün son derece ayrıcalıklı bir yere

konumlandırıldığını ileri sürmek de güçtür. Bu durumda batı yönünü Çinlilerin kendilerinin talep ettiğini ya da Türklerin, Çinlilere batı yönüne yazacaksınız dediğini ifade etmek eldeki verilerle zor görünüyor.

Türklerde, Göktürklerle kadar, bu şekilde büyük ve yazı ile donatılmış mezar taşları tespit edilememiştir. İskitler, Hunlar ve devamında küçük çaplı mezar taşları ve balballar bulunurdu fakat bunlarda yazı tespit edilemedi. Yine Göktürk dönemine ait Çor yazıtları bulunur ama onlar da büyüklük, yazı hacmi ve yazı içeriği bakımından Göktürk Yazıtları'na benzemez. (Uzer, 2019, s. 166).

Kül Tegin'in ölümü Bilge Kağanı çok üzmüştür. Doğudan Kitan ve Tatabılar temsilci göndermiştir. Çin imparatoru binlerce ipek kumaş, altın ve gümüş eşyalar göndermiştir. Batı tarafından Soğutlular, İranlılar; Buhara şehri halkından General Nek ve Oğul Tarkan gelmiştir (Taşağıl, 2021, s. 375).

Çin kaynaklarına göre Köl Tigin, K'ai-yüan saltanat devresinin 19. yılında, yani 731 yılında ölmüştü. İmparator Hsüan-tsung, Muhafız kıtasının generali olan Chang Ch'ü-i'yi ve Adalet Bakanlığı'nın mahkûmlar dairesi başkanı Lü Hsiang'ı, başsağlığı dileyen bir mektup vermek, cenaze törenine katılmak ve kurban sunmak üzere Bilge Kağan'a göndermişti. İmparator Hsüan-tsung ayrıca duygularının mezar taşına oyularak yazılması için, bunun yanında bir heykel yapılması ve dört duvarına Köl Tigin'in savaş sahnelerinin resmedileceği bir türbe tesisi için eli becerikli adamlar yollamıştı. Onlar o kadar ustaca ve güzel yazdılar ki, Türkler daha önce böyle bir şeyi görmemişlerdi. Mo-chih-lien (Bilge Kağan), bunlara baktığı zaman daima kederleniyordu (Taşağıl, 2004, s. 408-409).

4. Yazıtlardaki Türkçe ve Çince Metinleri Karşılaştırmalı Olarak Genel Bir Değerlendirme

Göktürk Yazıtları İkinci Doğu Türk Kağanlığı'nın birinci elden, yani Bilge Kağan (683-734) ile devlet adamı Tunyukuk tarafından yazılmış askerî tarihi gibidir. Kül Tigin ve Bilge Kağan yazıtlarında dünyanın ve insanoğlunun yaratılışına bir cümle ile değinildikten ve Birinci Kağanlığın tarihi genel çizgileri ile kısaca özetlendikten sonra İkinci Kağanlığın kuruluşun Kül Tigin'in 731'de ölümüne kadarki siyasî ve askerî tarihi ayrıntıları ile anlatılır (Tekin, 1998, s. 14). Yazıtlar içerik analizi bakımından genellikle ayrı ayrı ele alınmış ve özellikle Türkçe kısma odaklanmıştır. Bütüncül bir şekilde ele alınarak değerlendirilirse aynı dönemde yaşamış farklı iki büyük devletin dünya algısı, siyasi yapısı, değerler yapısı ortaya çıkacaktır.

Yazıt dikme geleneğine göre Türkler yazıtları herkesin görebileceği bir noktaya diker ve bütün halka hitap eder. Amaç, halkı bilinçlendirmek, geçmişten ders çıkarmak ve devletin güçlenmesini sağlamaktır.

Yazıtlardaki Türkçe bölümlerde, Göktürklerin önceki parlak dönemleri ile ardından Çin egemenliği altına girişleri anlatılmaktadır. Yazıtların ilerleyen bölümlerinde, Çin'in Türkleri hangi yöntemlerle aldattığı ve içten bölerek nasıl zayıflattığı ayrıntılı biçimde ele alınmakta; bu bağlamda Çin'e karşı temkinli olunması gerektiği vurgulanmaktadır. Özellikle güzel sözlerine, ipeğine ve kadınlarına aldanılmaması gerektiği ifade edilmektedir. Çalışmanın geçen kısımlarında belirtildiği gibi Çin'den *heqin* anlaşması yolu ile gelen Çinli prenseslerin Türk devletini içten yıkmak adına çok büyük rol oynadığı görülmektedir ve yazıtlarda da bu duruma dikkat çekilir.¹

Yazıtlar, Türklerin saf, samimi ve yalan dolandan uzak duran hayat felsefelerinin bir tezahürüdür. İkiyüzlü bir ifade yoktur. Ne düşündülse ve neye inanıyorlarsa onu yazmışlardır. Fakat yazıtların Çince kısmında bu açık dürüst ifadelerin tersine daha siyasi daha hesaplı ifadelerin yazıldığı görülmektedir.

Çince bölümde imparator, bölgede hatta bütün dünyaya egemen, Türkler ve bölgede yaşayan diğer halkların hamisi olduğunu belirten "O mavi gök, yeryüzünü kaplayıp, her şeyi koruyup kollamıştır." ifadeleriyle giriş yapar. Devamında "Kül Tigin, Çin'den gelip kahramanca kuzey çoraklarına vardı. Gan quan'deki saraya gelip selam durdu. Guanglu'yu koruma şerefine nail olmayı diledi." Burada da Kül Tigin'in Çin ile olan bağına ve yine Türklerin Çin'in hegemonyası altında olduğuna vurgu yapılmaktadır.

1 Yazıtlarda geçen Çinli prenseslere karşı dikkatli olmak gerektiğine bir örnek olay: Çin'in hilelerini gören Türk hakanı Şi-pi bir Çinli prensesle evlenmekle beraber bunu, Çin'in Gök-Türk iç-işlerine karışmasını önleyen bir paravana olarak kullandı ve devleti tekrar bir araya getirdi. Bu durumdan çok endişelenen Sui imparatoru, Türk hanedanı üyeleri arasında anlaşmazlık çıkarmaya çalıştı. Hakanın küçük kardeşi Ç'i-ki şad'a hakanlık vaat edildi ve Çinli prenses verilme istendi ama ferasetli şad bu teklife reddetti. Türk hakanı bu oyunlara gelmediği gibi Çin'in kuzey eyaletlerinde geziye çıkmış olan imparator Yang-ti'yi baskınla yakalamayı planladı. Fakat teşebbüsü hakanın Ötüken'de bulunan zevcesi Çinli prenses İ-ç'eng tarafından Çin'e bildirildiği için süratle geri dönmeye çalışan imparator, takipçi Gök-Türk süvarileri tarafından Şan-si'de Yen-men (bugün Tai-hien) mevkiinde kuşatıldı. Yine imparatorun yardımına aynı prenses yetişti. Gök-Türk ülkesinde büyük bir isyan çıktığı söylentisini yayarak Türk ordusunun geri çekilmesini sağladı (Kafesoğlu, 2016, s. 104).

Dönemin ilginç bir tabiri olan baba oğul benzetmesi vardır. Bu durum yazıtlarda da görülür. “Benim zamanıma gelince, Türklerle baba oğul gibi olduk. Kül Tigin de kağan da benim oğlum gibidir.” Bu ifadeyle, yakın akrabalık vurgusu üzerinden Çin’in Türkler üzerindeki hâkimiyet ilişkisini meşrulaştırma amacı güdülmektedir. Çin İmparatoru “baba” yani bölgenin hâkimi görevinde olurken, bağlı kavimlerin kağanları “oğul”dur. Böylelikle hem hiyerarşi hem de karşılıklı sadakat duygusu pekiştirilir. Bu durum aslında sadece Çin’in ifadesi olarak değildir; Türklerde de böyle bir ifade görülür. Hunlar döneminde Mu-kan’ın yerine kardeşi T’a-po geçti (572-581). Kudretli hakanlığın yeni hükümdarı, kendini kutlamak üzere 100 bin top ipek hediye eden Chou imparatoru ile yine tebrik için çeşitli hediyelerle birlikte başkumandanını göndermek suretiyle hususi bir itina gösteren Ts’i (Çh’i) imparatoruna “Oğullarım” diye hitap ediyor. Bu, bütün Kuzey Çin’in Türk himayesine alındığını göstermekte idi (Kafesoğlu, 2016, s. 100). Yani görüldüğü gibi Türk kağanı da Çin imparatoruna oğullarım diye hitap etmektedir.

Nitekim Çin, yazıtlarda da açıkça görüldüğü üzere, entrikaya ve hileye dayalı bir siyaset izlediğini dolaylı biçimde kabul etmektedir. “Saldırıları, yağmalar, zulmetler dindi; ok ve yay kınına girdi. Sen entrika çevirmedikçe, ben de hileye başvurmam.” Metinde, sınır bölgelerinde çatışmaların yaşanmaması ve düzenin sağlanması, Çin yönetimi tarafından izlenen siyasetin bir sonucu olarak sunulmaktadır. Ayrıca kendi yaptığı hilelere meşruiyet kazandırmak için Türklerin entrika yaptığını belirtmektedir. Aslında o dönemde Göktürkler daha farklı yönlerde ilerleyebilmek için Çin ile iyi ilişkiler kurmak istemektedir. Bu savaşızsız dönemi Çin imparatoru kendisine mal etmektedir.

Metinlerin Çince bölümleri, sadece Kül Tigin ve Bilge Kağanı öven yazılar değildir. Çin’in hegemonya düşüncesinin, dünya görüşünün, kendisini merkeze koyup çevredeki devletlere bakış açısının da bir yansımasıdır. Çin, bu yazıtlarda Göktürkleri kendisine bağlı bir vasal güç olarak gördüğünü ifade etmektedir. Göktürkler ise yazıtlarda Çin ile ilgili olan kısımlarda açık bir şekilde Çin’in hilekâr, aldatıcı bir imparatorluk olduğunu ifade eder. Gelecek nesillerin de bu duruma çok dikkat etmesi gerektiğini söyler. Çin’in ifadelerine bakıldığında, Çin kendi toplumu için hitap etmez, daha çok Türklerin yöneticilerine ve bölgedeki diğer halklara gücünü göstermek için hitap etmektedir. Türkler ise doğrudan kendi gelecekteki yöneticilerine ve halkına hitap etmektedir.

Sonuç

Göktürklerin Çin ile sürekli temas hâlinde bulunmaları ve bu dönemden önce Türk topluluklarında büyük ölçekli anıtsal yazıtların yaygın olmaması, Çin’deki mezar taşı ve yazıt geleneğinin Göktürk Yazıtları üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra Göktürk Yazıtları, yalnızca dış bir geleneğin taklit edilmesiyle değil, Türk siyasi düşüncesi, yönetim anlayışı ve kültürel değerleriyle şekillenen özgün bir anıtsal metin türü olarak değerlendirilebilir. Yazıtların gelecek kuşaklara ve devlet adamlarına hitap eden yönü, Türklerde daha eski dönemlere uzanan taş, kaya resmi ve kısa yazıt geleneğinin devamı niteliğindedir. Başka bir ifadeyle, yazıtların oluşumunda Çin’in tesiri bulunsa da, nihai şekillenme Türk kültürel geleneğinin etkisiyle gerçekleşmiştir.

Çin’deki *muzhiming* (mezar yazıtı) geleneği ile Türklerdeki mezar yazıtları karşılaştırıldığında, her iki kültürde de ölünün hayatını, erdemlerini ve başarılarını kayıt altına alma amacı bulunduğu görülmektedir. Her iki gelenekte de yazıtlar kalıcı taş yüzeylere kazınmakta ve gelecek nesillere mesaj verme işlevi taşımaktadır. Bununla birlikte Çin yazıtlarının çoğunlukla mezar odalarının içine yerleştirilmesi, daha kapalı bir kullanımı; Göktürk Yazıtları’nın ise açık alanda dikilerek geniş kitlelere siyasi-ideolojik mesaj iletmesi, belirgin bir fark olarak ortaya çıkmaktadır.

Bilge Kağan ve Kül Tigin, dönemlerinin önde gelen yöneticileri olarak Çin ile ilişkilerin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Çin’in, Kül Tigin’in ölümünden sonra yazıtın dikilmesine katkı sunması ve Çince metnin yazıtta yer alması, iki devlet arasındaki diplomatik temasların niteliğiyle ilişkilendirilebilir. Bu durum, yazıtın dikilmesine ilişkin kararın Göktürk yönetimi tarafından alınmış olabileceğini; bunun yanı sıra Çin tarafının diplomatik bir jest ya da siyasi bir mesaj niteliğinde bir öneride bulunmuş olabileceğini de düşündürmektedir. Yazıttaki kaplumbağa kaidesi ve ejder figürlerinin Çin geleneğiyle uyumlu olması ve süslemelerin Çinli ustalar tarafından yapılmış olması, kültürel etkileşimin çok yönlü bir süreç olduğunu göstermektedir.

Yazıtlarda Çince bölümlerin bulunması, dönemin güç dengeleri ve diplomatik ilişkileri bağlamında değerlendirildiğinde önemlidir. O dönemde Çincenin geniş coğrafyada hegemonik bir dil ya da *lingua franca* niteliğinde olmadığı bilinmektedir. Bu nedenle Çince metinlerin yazıtlarda yer alması, Göktürklerin Çin’e yönelik

saygı ve diplomatik nezaket göstergesi ya da Çin'in bölgedeki etkisini artırma isteğine bağlı bir uygulama olarak yorumlanabilir. Çin'in tarih boyunca siyasi gücünün yanı sıra kültürel araçları da bir diplomasi unsuru olarak kullandığı bilinmektedir. Bu çerçevede Göktürkler, Çin'in yalnızca askerî gücünün değil, aynı zamanda kültürel nüfuzunun da siyasi bir tehdit unsuru oluşturduğunun bilincindeydi.

Sonuç olarak Çin ve Göktürk siyasi kültürleri arasındaki etkileşim, tek yönlü bir tahakküm ilişkisi şeklinde değil, karşılıklı diplomatik, kültürel ve siyasi süreçlerin bir ürünü olarak görülmelidir. Göktürklerin konargöçer yaşam tarzı, onların kurumsal yapıya sahip olmadıkları anlamına gelmemekte; aksine, yazıtlarda görülen devlet anlayışı, toplum düzeni ve ahlâk vurgusu, gelişmiş bir siyasi organizasyonun göstergesi olarak değerlendirilebilir. Çin'in prenses gönderme uygulaması gibi diplomatik yöntemler de iki toplum arasındaki ilişkilerin çok yönlü olduğunu ortaya koymaktadır. Göktürk Yazıtları, bu ilişkilerin niteliğini ve dönemin güç dengelerini anlamak açısından birincil bir kaynak değerindedir.

Kaynakça

- Akkaş, G. (2018). *İslam öncesi Türk kültüründe 'sağ tarafın' ifade ettiği anlamlar* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Balcı, T. G. ve Baykuzu, T. D. (2023). Eski Çin ve bozkır Yazıtlarındaki ejderha, kaplumbağa ve arslan tasvirleri üzerine. *TDİD Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 23(1), 1-24.
- Başkan, S. (2023). Siyasal gelişmeler ışığında Qian Jin prensesin Göktürk kağanlarıyla evlilikleri ve heqin politikası. *Uluslararası Sosyal Alan Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 78-97.
- Demiéville, P. (2008). Correspondance diplomatique turque avec la Chine au Moyen Âge: Adresse du diplomate turc en Chine et lettres à Moyen: réalité ou fiction? *TTR: Traduction, Terminologie, Rédaction*, 21(2), 163-190.
- Erdal, M. (2004). *A Grammar of Old Turkic*. Brill.
- Golden, B. P. (2014). *Dünya tarihinde Orta Asya*. Ötüken.
- Gumilev, L. N. (1993). *Ritmy Evrazii: epokhi i tsivilizatsii*. Ekopros.
- Kafesoğlu, İ. (2016). *Türk millî kültürü*. Ötüken.
- Kramer, S. N. (1963). *History begins at Sumer: Thirty-nine firsts in recorded history*. University of Pennsylvania.
- Lancaster, L. (1999). Building Trajan's Column. *American Journal of Archaeology*, 103(3), 419-439.
- Lewis, M. E. (1980). Later Han Stone inscriptions. *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 40(2), 325-353.
- Loewe, M., and Shaughnessy, E. L. (Eds.). (1999). *The Cambridge History of Ancient China: From the Origins of Civilization to 221 B.C.* in (pp. 22-30). Cambridge University.
- Mirşan, K. (2008). *Sümer yazıtları*. Mmb.
- Sima Qian. (1993). *Records of the Grand Historian: Han Dynasty II (No: 110 - The Xiongnu)*. (Trans. Burton Watson.) Columbia University.
- Şaşmaz Y. A. (2022). Batı Han ve Tang hanedanı dönemlerinde heqin politikası. *Humanitas - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), 349-373.
- Şimşek, E. (2016). Türk kültüründe, kaplumbağalarla ilgili efsaneler üzerine bir değerlendirme. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, (10), 51-63.
- Taşagıl, A. (2002). *Hunlar*. Türk Tarih Kurumu.
- Taşagıl, A. (2004). Köl Tigin yazıtının Çince yüzü hakkında. *Belleten*, 68(252), 403-422. <https://doi.org/10.37879/belleten.2004.403>
- Taşagıl, A. (2021). *Gök-Türkler*. Türk Tarih Kurumu.
- Taşagıl, A. (2022). *İlk Türkler bozkırdan dünyaya yayılanlar*. Kronik Kitap.
- Tekin, T. (1998). *Orhon Yazıtları*. Simurg.

- Thompson, L. P. (1998). *The Yi 'nan Tomb: Narrative and Ritual in Pictorial Art of the Eastern Han (25-220 C.E.)*. A dissertation submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy Institute of Fine Arts New York University.
- Uzer, E. (2019). K2W12 Çor yazıtı ve yazıtta yer alan bazı sözcükler üzerine. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 165-175.
- Ünal, S. (2022). Türk kültüründe yönler ve sağ-sol algısı [Yüksek lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Yalınkılınç, T. (2013). Bir dönemin iki farklı anlatımı - Kül Tigin yazıtının Çince ve Türkçe metinlerinin karşılaştırması. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2(4), 27-47.
- Yılmaz, E. (2018). Türkiye ile Kore arasında uygarlıkların etkileşimi bildirileri. F. Turan (Ed.) içinde (s. 249-262). İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Yılmaz, E. ve Demir, N. (2002). Ural-Altay Dilleri ve Altay Dilleri Teorisi. *Türkler I*, 394-402, Yeni Türkiye Yayın.

Extended Summary

The earliest written sources of the Turkish language, the Kül Tigin and Bilge Kağan inscriptions, were erected in Central Mongolia near the former bed of the Orkhon River, close to Lake Kocho-Chaidam. The inscriptions, standing approximately one kilometer apart, were created in 732 and 735 CE, respectively. The third major inscription, the Tonyukuk inscription, predates the Orkhon monuments, likely composed and erected between 720 and 725 CE (Tekin, 1998: 10). Tonyukuk's inscription was discovered roughly a decade later than the others. The Kül Tigin and Bilge Kağan inscriptions feature Turkish texts on their northern, southern, and eastern faces, while their western faces are inscribed in Chinese. In contrast, all four faces of the Tonyukuk inscription are in Turkish. Tonyukuk had his inscription erected during his lifetime, intended as guidance for future Turkish generations. His role as a non-sovereign statesman explains the absence of Chinese text and references to the Chinese emperor.

The placement of the inscriptions demonstrates the symbolic importance of direction in Turkish cosmology. In particular, east, or "ilgerü," was considered sacred, while west, "kurıgaru," denoted the rear. The inscriptions follow this hierarchy, which aligns with contemporary Chinese directional perceptions (Ünal, 2022: 67; Akkaş, 2018: 30). Although Chinese text occupies the western faces, this positioning does not imply insignificance but rather reflects cultural and diplomatic considerations. In all cases, the Chinese texts appear to have been composed prior to the Turkish inscriptions, possibly at the request of the Chinese or as a gesture acknowledging their political presence.

Prior to the Göktürks, the Turks did not erect large, inscribed memorial stones. Earlier cultures, such as the Scythians and Huns, produced smaller monuments and balbals with no inscriptions. Although some Çor inscriptions predate the Orkhon monuments, they are smaller in scale, with less textual content and limited literary value (Uzer, 2019: 166). Following Kül Tigin's death, Bilge Kağan conducted a grand funeral, attended by representatives from neighboring states, including the Kitans, Tatabi, the Sogdians, Iranians, and Bukhara. The Chinese emperor contributed gold, silver, and silk gifts, and sent skilled artisans to craft the tomb, including reliefs depicting Kül Tigin's military exploits (Taşağıl, 2021: 375; 2004: 408-409). The decorative elements, including turtle pedestals and dragon-head finials, highlight Chinese artistic influence, while the Turkish texts convey distinctly indigenous historical and ideological messages.

The inscriptions function as both historical records and moral-political guides. The Turkish texts document the creation of the world briefly, summarize the First Turkish Khaganate, and extensively chronicle the political and military history of the Second Khaganate up to Kül Tigin's death (Tekin, 1998: 14). They emphasize the importance of unity, vigilance against Chinese duplicity, and adherence to ethical governance. Specific examples include warnings against deception by Chinese princesses introduced to the court through marriage alliances, illustrating the intricate interplay of diplomacy and domestic politics (Kafesoğlu, 2016: 104).

In contrast, the Chinese inscriptions emphasize imperial hegemony, portraying the emperor as a guardian of the entire region, with the Turks depicted as subordinate "sons" in a father-son hierarchy. This rhetoric serves to legitimize Chinese authority and assert influence over the broader steppe world. Such expressions, while superficially diplomatic, reflect the strategic and symbolic dimensions of literacy and monumentality in Chinese statecraft. Both Turkish and Chinese texts thus communicate political messages, but to different audiences and with divergent intentions. The Turkish inscriptions address their own people and future rulers, reinforcing collective memory and ethical norms. The Chinese inscriptions, meanwhile, target the elite, underscoring imperial power and control.

The comparative study of these texts underscores the Göktürks' sophisticated understanding of literacy, monumentality, and political messaging. The inscriptions were erected in prominent locations, ensuring visibility and public accessibility, thereby enhancing their ideological impact. They reflect continuity with earlier Turkic traditions of commemorating leaders and heroic deeds through imagery and inscriptions, while simultaneously incorporating Chinese funerary conventions. The inscriptions serve not merely as commemorative markers but as instruments of statecraft, conveying lessons on leadership, diplomacy, and the moral responsibilities of rulers.

Ultimately, the Orkhon inscriptions demonstrate the Göktürks' strategic engagement with their neighbors, particularly China, while asserting their own cultural identity and political autonomy. While the Chinese emperor sought to reinforce his influence through ceremonial acts and inscriptions, the Turks used the medium to celebrate their sovereignty, ethical principles, and historical consciousness. These monuments provide invaluable insight into the interplay of diplomacy, cultural exchange, and political ideology in early medieval Central Asia. They attest to the Turks' enduring intellectual and statecraft traditions and stand as testament to their historical prominence in the steppe world.

Çalışmanın yazarı “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki hususları beyan etmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir. / **Ethics Committee Approval:** Ethics committee approval is not required for this study.

Finansman: Bu çalışma için herhangi bir kurum veya kuruluştan destek alınmamıştır. / **Funding:** No support was received from any institution or organization for this study.

Destek ve Teşekkür: Çalışmanın araştırılması ve yazımı esnasında destek veya fikirlerine başvuru herhangi bir kişi bulunmamaktadır. / **Support and Acknowledgments:** There is no person whose support or ideas are consulted during the research and writing of the study.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / **Declaration of Conflicting Interests:** The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.

Yazarın Notu: Bu çalışma herhangi bir bildiri veya tezden üretilmemiştir. / **Author’s Note:** This study was not produced from any report or thesis.

Katkı Oranı Beyanı: Bu makalenin tüm bölümleri tek yazar tarafından hazırlanmıştır. / **Author Contributions:** All sections of this article have been prepared by a single author.

Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenen Kamerunlu Öğrencilerin Türkiye'ye ve Türkçeye Yönelik Görüşleri

Views of Cameroonian Students Learning Turkish as a Foreign Language Towards Türkiye and Turkish

Fatma HOŞCA¹

1. Öğr. Gör. Dr., New York Tirana Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Programı, E-posta: fatmahosca@unyt.edu.al

Araştırma Makalesi Research Article

10.5281/
zenodo.18110219

Geliş/Received: 08.04.2025

Kabul/Accepted: 25.12.2025

Yayın/Published: 30.12.2025

Öz

Günümüzde Türkiye Türkçesi Türkiye'de ve geniş bir alanda konuşulmasından dolayı yabancılar tarafından öğrenilmesi tercih edilen diller arasında yer almaktadır. Türkiye'de okuyan yabancı öğrenci sayısının her geçen yıl artması Türkçenin yaygınlaşmasının en önemli sebeplerindendir. Türkiye'de otuz yıl öncesine kadar yabancı dil olarak Türkçe eğitimi üniversiteler bünyesinde açılan Türkçe Öğretimi Araştırma ve Uygulama Merkezleri, konsolosluk ve büyükelçilik kursları ile sınırlıyken bugün Yunus Emre Enstitüsü Türk Kültür Merkezlerinde, Türkiye Maarif Vakfı okullarında, üniversitelerin Türkoloji bölümlerinde, Türk sivil toplum kuruluşları tarafından açılan okullarda ve eğitim kurumlarında, Türkçe yabancı dil olarak öğretilmektedir. Son yıllarda Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmeye başlandığı ülkelerden biri de Kamerun Cumhuriyeti'dir. Kamerun'da Türkçe Türkiye Maarif Vakfı okullarında ve 2021 yılında Türkiye Maarif Vakfı ve Yaounde II Üniversitesi arasında imzalanan protokol ile faaliyete başlayan Maarif Türkiye Araştırmaları Merkezinde öğretilmektedir. Maarif Türkiye Araştırmaları Merkezi Kamerun'da yetişkinlere yönelik Türkçe kursları düzenleyen tek merkezdir. Merkezde Türkçe öğretiminin yanı sıra Türkiye'nin ve Türk kültürünün tanıtılmasına yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Kamerun'da Türkçe derslerine ilgi her geçen gün artmaktadır. Çalışmada Kamerun Yaounde II Üniversitesi Maarif Türkiye Araştırmaları Merkezinde Türkçe öğrenen Kamerunlu öğrencilerin Türkçeye ve Türkiye'ye karşı görüşlerini tespit etmek amaçlanmıştır. Çalışmanın örneklem grubunu Kamerun Yaounde II Üniversitesi Maarif Türkiye Araştırmaları Merkezinde Türkçe öğrenen 65 öğrenci oluşturmaktadır. Yazıda nitel araştırma yöntemlerinden içten analizi yöntemi kullanılmıştır. Veriler Google Formlar aracılığı ile elde edilmiştir.

Anahtar Kelime: Kamerun, Türkiye, Türkçe

Abstract

Today, Turkey Turkish is among the languages preferred for learning by foreigners due to its widespread use across a large geographical area in Turkey. The increasing number of foreign students studying in Turkey every year is one of the most important reasons for the spread of the Turkish language.

While teaching Turkish as a foreign language in Turkey was limited until thirty years ago to centers opened within universities (Turkish Teaching Research and Application Centers), and courses offered by consulates and embassies, today it is taught as a foreign language in Yunus Emre Institute Turkish Cultural Centers, Turkey Maarif Foundation schools, Turkology departments of universities, and schools and educational institutions opened by Turkish non-governmental organizations.

One of the countries where Turkish has recently begun to be taught as a foreign language is the Republic of Cameroon. In Cameroon, Turkish is taught in Turkey Maarif Foundation schools and at the Maarif Turkey Studies Center, which began operations following a protocol signed between the Turkey Maarif Foundation and the University of Yaoundé II in 2021. The Maarif Turkey Studies Center is the only center in Cameroon that organizes Turkish courses for adults. In addition to Turkish language teaching, the center also carries out studies aimed at promoting Turkey and Turkish culture. Interest in Turkish lessons in Cameroon is increasing day by day.

This study aims to determine the views of Cameroonian students learning Turkish at the Maarif Turkey Studies Center at the University of Yaoundé II towards the Turkish language and Turkey. The sample group of the study consists of 65 students learning Turkish at the Maarif Turkey Studies Center at the University of Yaoundé II, Cameroon. In the article, the document analysis method, one of the qualitative research techniques, was used. The data were obtained via Google Forms.

Keywords: Cameroonian, Türkiye, Turkish

Giriş

Türkiye'nin Kamerun'la diplomatik ilişkileri 11 Ekim 1962 tarihinde kurulmuştur. O dönemde Nijerya'nın başkenti olan Lagos Büyükelçiliğine akredite edilmiştir. Kamerun Türkiye ilişkileri gerek siyasi, gerek ekonomik alanda Türkiye'nin Afrika açılımlarıyla beraber olumlu yönde seyretmektedir. Yaounde Büyükelçiliğinin 2010 yılında faaliyete geçmesiyle ilişkiler gelişmeye başlamış, Kamerun'un 2018 Kasım ayında Ankara'da Büyükelçilik açmasıyla ivme kazanmıştır (MFA, t.y).

“Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) Kamerun'da tarım, sağlık, eğitim, su ve sanitasyon, mesleki eğitim, kurumsal kapasite geliştirme ve insani yardım alanlarında faaliyetler yürütmektedir. İstihdam, eğitimi teşvik ve kalkınma projeleriyle Kamerun'da ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır” (Mohamadou, 2024, s. 36).

“Yüksek Öğretim Kurumu istatistiklerine göre 2023-2024 eğitim döneminde Türkiye üniversitelerinde kayıtlı toplam 1504 Kamerunlu öğrenci bulunmaktadır” (YÖK. t.y). Yurtdışı Türkler ve Akraba topluluklar başkanlığı tarafından sağlanan Türkiye Burslarına Kamerun'dan başvuru yapan öğrenci sayısı her geçen yıl artmaktadır. Türkiye Diyanet Vakfı lise, lisans ve lisansüstü seviyede öğrencilere burs sağlamaktadır. 2018 yılından bu yana Türkiye Maarif Vakfının Kamerun'un başkenti Yaounde'de, liman şehri Douala'da ve Ngaoundere şehrinde okulları bulunmaktadır. 2021 yılında Yaounde II Üniversitesinde Maarif Türkiye Araştırmaları Merkezi kurulmuştur. Merkezde Türkçe derslerinin yanı sıra Türkiye ve Türk Kültürünün tanıtımına yönelik çalışmalar yapılmaktadır. 2025 yılı mart ayı itibariyle Türkiye Maarif Vakfı ve Kamerun Savunma Bakanlığı arasında imzalanan protokol kapsamında Kamerunlu askerlere yönelik Türkçe dersleri başlamıştır. Yaounde ve Marva şehirlerinde Hüdayi Vakfı'na bağlı İmam Hatip Liselerinde de dini ve modern eğitimin yanı sıra Türkçe dersleri verilmektedir. Türk Havayolları her gün başkent Yaounde ve Douala şehirlerine sefer düzenlemektedir. 2024 yılında Kamerunlu Türkiye mezunları *Kamerun Türkiye Mezunları Derneğini* kurmuştur. Dernek Türkiye'de yükseköğretimi tamamlayan Kamerunlulara iş fırsatları bulma konusunda aracılık yapmakta ve Türkiye'nin tanıtımıyla ilgili çalışmalar yürütmektedir.

Hızla küreselleşen dünyada ülkeler arası yakın etkileşimin doğal sonucu olarak yabancı dil öğretimi daha fazla önem kazanmıştır. Her dilin farklı bir kültüre açılan kapı olduğu doğrudur, özellikle medeniyetler arası yoğun etkileşim, öteki kültürleri de tanımayı bir tür zorunluluk hâline getirmiştir. Pek çok ülke bugün, uluslararası ticaret, turizm ve gelişmiş teknolojiden dolayı çok kültürlü bir toplum kavramını benimsemeye başlamıştır. Sonuçta, küreselleşen çok kültürlü bir toplum da çok dilli bir toplum olmak zorundadır (İşcan, 2011, s. 2). 21. yüzyılın başlarından itibaren dünyada Türkçe öğretimi faaliyetleri hız kazanmıştır. Türkiye'nin dünya genelinde Türk dilini ve kültürünü tanıtmak üzere gerçekleştirdiği faaliyetler, çeşitli ülkelerdeki öğrencilerin yükseköğrenimlerini Türkiye'de tamamlama istekleri, Türk dizilerine olan ilginin artması, düzenli düzensiz sığınmacı hareketliliğinde Türkiye'nin jeopolitik konumu, geçici koruma altındaki milyonlarca Suriyelinin Türkiye'deki varlığı bu durumun nedenleri arasında gösterilebilir (Çelik, 2021, s. 109).

Türkiye'de üniversitelerin Türkçe Öğretimi Araştırma ve Uygulama Merkezlerinde yabancı öğrencilere Türkçe dersleri verilmektedir. Yurtdışında üniversitelerin Türkoloji bölümlerinde, Yunus Emre Enstitüsü Türk Kültür Merkezlerinde, Türkiye Maarif Vakfı okullarında ve eğitim merkezlerinde yabancılara Türkçe öğretimi faaliyetleri sürdürülmektedir.

Dil bilgisi öğretimi; dili anlamayı, iletişim kurmayı ve zihinsel becerileri geliştirmeyi amaçlar. Diğer yandan dil bilgisi dil gelişimini ve dilin doğru kullanımını sağlamak için önemlidir (Güneş, 2013, s. 268).

Bu bağlamda, dört temel dil becerisinin gelişiminin yanında dil bilgisi öğretiminin de yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde gerekli olduğu düşünülebilir. Ulaşım ve teknolojik alandaki ilerlemeler kişileri birbirlerine daha da yakınlaştırmış, böylelikle birbirlerine yabancı olan insanlar arasındaki iletişim daha da artmıştır. Söz konusu gelişmeler öncesinde yabancı dil eğitimi daha çok diplomatik ve ticari amaçlarda önemliydi. Bu çerçevede daha çok okuduğunu anlama, yazma ve çeviri bu ihtiyacı karşılıyordu. Dil öğretim yöntemleri de bu çerçevede düzenleniyordu. Yukarıda bahsedilen nedenlerle günümüzde farklı

ülkelerde yaşayan ve farklı dilleri konuşan insanların birbirleriyle daha sık iletişim kurmaları, sadece okuma ve yazmanın yeterli olmadığı, dinleme ve konuşma becerilerinin de edinilmesi gerektiği ihtiyacını ortaya çıkartmıştır (Çeltik, 2022, s. 109).

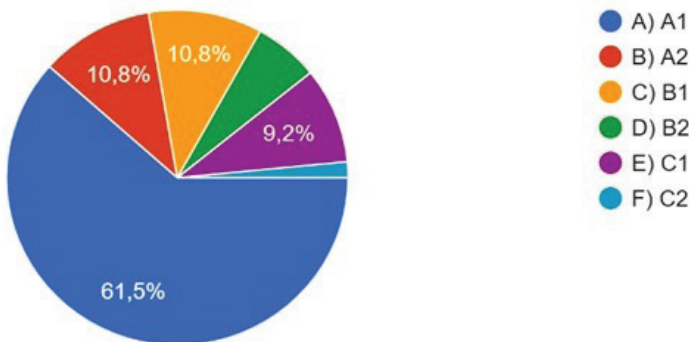
Yabancı dil öğretimi yalnızca bir dilin kurallarının öğretildiği bir eğitim değildir aynı zamanda o dili konuşan insanların kültürü, tarihi ve değerleri öğretilmektedir. “Yabancı dil öğrenmek, bir dünyayı, yabancı bir kültürü de anlamak demektir” (Bölükbaş ve Keskin, 2010, s. 228).

Çalışmanın amacı; Kamerun Yaounde II Üniversitesi Maarif Türkiye Araştırmaları Merkezinde Türkçe öğrenen öğrencilerin Türkiye ve Türkçeye ilişkin görüşlerini tespit etmektir. Öğrencilerin Türkçeye yönelik düşünceleri; Türkçe öğrenme nedenleri, Türkçe öğrenme sürecinde dil becerilerinin zorluk düzeyi ve Türkiye’ye yönelik görüşlerini kapsayacak şekilde araştırma yapılmıştır. Özellikle Sahra Altı Afrika’da yabancılara Türkçe öğretim faaliyetleri son yıllarda gelişmeye başlamıştır bu nedenle Sahra Altı Afrika ülkelerinde Türkçe öğretimi kuzey ve doğu Afrika’daki enstitü ve kurs merkezlerine göre daha geç açılmıştır. Bunda kuzey ve doğu Afrika’nın Türkiye ve Osmanlı ile olan tarihsel bağlarının daha güçlü olmasının rolü olduğu söylenebilir.

Bu çalışma kapsamında elde edilen bulgular Kamerun’daki ilk Türkçe kurslarının verildiği Yaounde II Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Merkezi bünyesinde eğitim görmüş A1- A2, B1-B2, C1 seviyesindeki öğrencilerden edinilmiştir. Çalışmanın örneklemini Maarif Türkiye Araştırmaları Merkezinde Türkçe öğrenen 65 öğrenci oluşturmaktadır. Verilerin toplanma sürecinde Google Formlardan yararlanılmıştır. Verilerin analizinde nitel veri analiz yöntemlerinden içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Türkçe sorular Fransızca karşılıklarıyla birlikte verilmiştir. K1 görüşmeye katılan birinci kişi anlamında kullanılmıştır. Ayrıca çalışmanın Kamerun’da Türkçe öğretim süreçlerine yönelik hazırlanacak dil öğretim programı ve ders içeriklerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Tablo 1: Katılımcı Grubuna Yönelik Demografik Bilgiler

Yaş aralığı	18-44
Cinsiyet	39 Erkek, 26 Kadın
Eğitim durumu	6 Lise, 35 Lisans, 23 Yüksek Lisans, 4 Doktora
Katılımcıların bildiği diller	Fransızca 65, İngilizce 22, Arapça 18, Çince 3, Almanca 2
Bölüm	Siyaset Bilimi 20, Hukuk 18, Ekonomi 13, Kamu Yönetimi 9

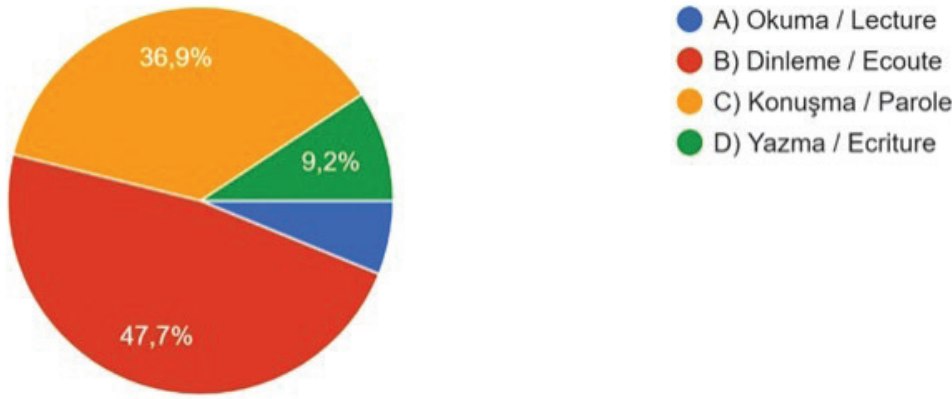
Katılımcıların çoğu (%61,5) A1 düzeyinde, Orta seviye (B1 ve B2) katılımcı oranı %20 civarında, C1 ve C2 düzeylerinde katılımcı sayısı diğer düzeylere göre daha az.

1. Bulgular

Bu bölümde, araştırmadan elde edilen bulgular ortaya konmuş, bu bulgulardan yola çıkılarak açıklamalar yapılmıştır. Katılımcıların Türkçe öğrenirken dört temel dil becerisi içerisinde hangi alanda en fazla güçlük yaşadıklarını tespit etmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda “Türkçe öğrenirken en çok hangi beceride zorlanıyorsunuz?” sorusu sorulmuştur.

Birinci alt probleme ilişkin bulgular:

Grafik 2: Katılımcıların En Çok Zorlandığı Beceriler

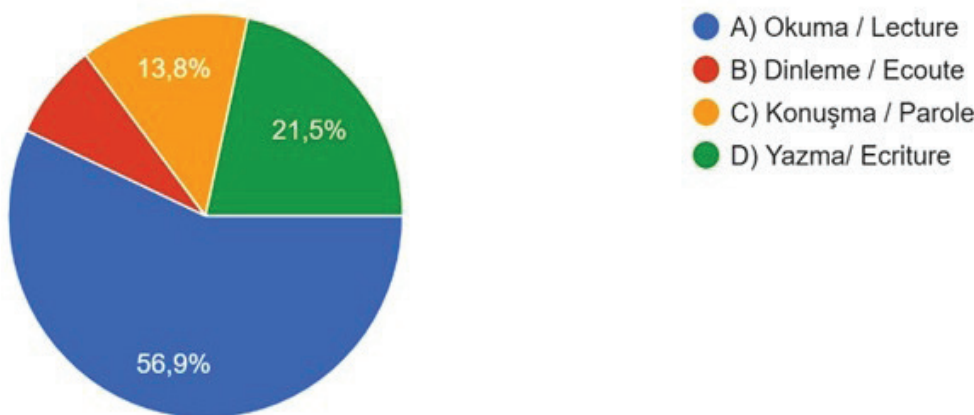

Türkçede en çok zorlanılan beceriler grafiği incelendiğinde dinleme ve konuşma becerilerinin en zorlayıcı alan olarak ön plana çıktığı görülüyor. Özellikle dinleme becerisi katılımcıların %47’si için en büyük zorluk.

İkinci alt probleme ilişkin bulgular:

Araştırmada katılımcıların Türkçe öğrenme sürecinde hangi dil becerisinde kendilerini daha yetkin hissettiklerini tespit etmek amaçlanmıştır. Bu kapsamda Türkçe öğrenirken hangi dil becerisinde kendinizi daha rahat hissediyorsunuz sorusu yöneltmiştir.

Grafik 3: Katılımcıların En Kolay Bulduğu Beceriler

Grafik incelendiğinde okuma becerisinin en kolay alan olduğu görülüyor. Katılımcılar dinleme becerisi ile kıyaslandığında konuşma ve yazma becerisinde de daha rahat hissediyor.

Üçüncü alt probleme ilişkin bulgular ve yorum.

Öğrencilere Türkçe öğrenmeye başlama kararınızda etkili olan faktörler nelerdir sorusu yöneltilmiştir.

- Türkiye’de eğitim almak %30.

K1: Türkiye’de iyi üniversiteler var orada yüksek lisans yapmak istiyorum.

K13: Türk üniversitelerinin imkânlarının iyi olduğunu biliyorum ve Türkiye’de eğitim almak istiyorum.

K22: Türkiye Burslarından faydalanıp doktora yapmak istiyorum.

- Türkiye’ye duyulan ilgi %13.

K4: Türk Dilinin güzelliği beni Türkçe öğrenmeye yöneltti.

K18: Türk Dilini seviyorum ve Türkiye’yi ziyaret etmek istiyorum.

K24: Türk kültürünü seviyorum.

K8: Türk yemeklerini seviyorum, Türkler nazik ve misafirperver bir millet onların dilini öğrenmek için bir zevk.

K60: Türkçe Ortadoğu’da ve dünyada en çok konuşulan dillerden biri bu nedenle Türkçe öğreniyorum.

- Yabancı dil öğrenme sevgisi %10.

K2: Toplumsal etkileşimlerin arttığı günümüz dünyasında çok dil bilmek önemlidir.

K31: Dil öğrenmeyi seviyorum, entelektüel derinliğimi artırıyor.

K40: Yabancı dil öğrenmek benim için bir tutkudur.

- İş ve kariyer hedefiyle Türkçe öğrendiğini söyleyenler %47.

K5: Kendimi geliştirmek için Türkçe öğreniyorum.

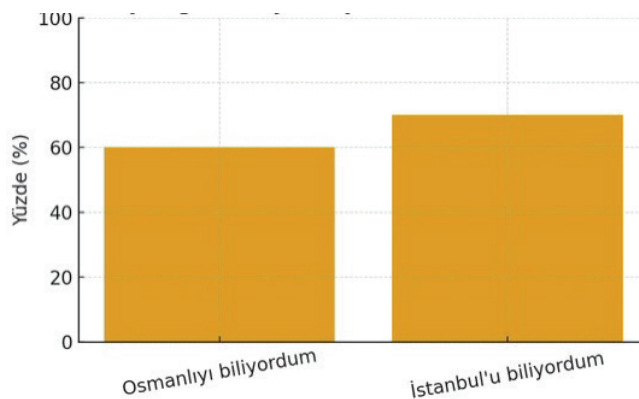
K46: Türkçe Fransızca tercüman olmak için Türkçe öğreniyorum.

K51: Türkiye’de çalışmak istiyorum.

Katılımcıların Türkçe öğrenme sebeplerinin büyük ölçüde akademik ve profesyonel amaçlarla bağlantılı olduğu anlaşıyor.

Dördüncü alt probleme ilişkin bulgular:

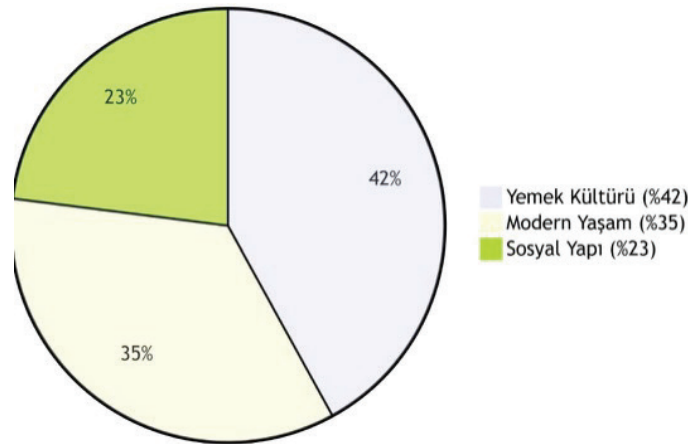
Türkçe öğrenmeye başlamadan önce Türkiye hakkında neler biliyordunuz? Sorusuna verilen cevaplar arasında Osmanlı Devleti ve İstanbul’u duymuştum cevaplarının ön plana çıktığını görüldü.

Grafik 4: Türkçe Öğrenmeye Başlamadan Önce Bilenenler

Beşinci alt probleme ilişkin bulgular:

Türkçe öğrenmeye başladıktan sonra Türkiye hakkında neler öğrendiniz sorusuna verilen cevaplar: Türkiye'nin sosyal yapısı, yemek kültürü ve modern yaşamı daha fazla öne çıkan cevaplar arasında. Bu durum Türkçe öğrenmenin Türkiye'ye dair algıyı derinleştirdiğini ve daha geniş bir perspektif sunduğunu gösteriyor.

Grafik 5: Türkçe Öğrenmeye Başladıktan Sonra Bilinenler

Sonuç

Bu çalışma, Kamerun'da Türkçe öğrenen öğrencilerin dil öğrenim süreçlerine, karşılaştıkları zorluklara ve Türkiye algılarına ilişkin veriler sunmaktadır. Bulgular, katılımcıların büyük çoğunluğunun (%61.5) başlangıç seviyesinde (A1) olduğunu ve özellikle dinleme (%47) ve konuşma becerilerinde ciddi zorluklar yaşadıklarını ortaya koymuştur. Öğrencilerin Türkçe öğrenme motivasyonlarının büyük ölçüde akademik (%30) ve mesleki (%47) hedeflere dayalı olması, dil öğretimi müfredatının bu ihtiyaçlara cevap verecek şekilde düzenlenmesi gerektiğini göstermektedir.

Katılımcıların Türkçe öğrenim süreci sonrasında Türkiye'ye dair algılarının, Osmanlı tarihi ve İstanbul odaklı basit bir çerçeveden, Türk mutfağı, modern yaşamı ve sosyal yapısını içeren çok boyutlu bir hale evrildiği görülmüştür. Sonuç olarak, bu çalışma, Kamerun'da Türkçe öğretiminin sadece dilsel bir faaliyet olmadığını, aynı zamanda iki ülke arasındaki sosyokültürel bağları güçlendiren dinamik bir süreç olduğunu göstermektedir. İleriki araştırmalar, farklı öğretim yöntemlerinin bu bağlamdaki etkisini veya dil becerilerindeki ilerlemenin Türkiye algısındaki değişimle olan ilişkisini inceleyebilir.

Kaynakça

- Bölükbaş, F. ve Keskin, F. (2010). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde metinlerin kültür aktarımındaki işlevi. *Turkish Studies*, 5(4), 221-235.
- Çelik, M. E. (2021). Bosna-Hersek'te Türkçe öğretiminin güncel durumu. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, (16), 108-128. <https://doi.org/10.35675/befdergi.848525>
- Çeltik, H. (2022). Yabancı dil öğretiminde dört temel dil becerisi üzerine bir inceleme çalışması. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, Education and Society in the 21st Century*, 11(31).
- Güneş, F. (2013). *Türkçe öğretimi yaklaşımlar ve modeller*. Pegem Akademi.
- İşcan, A. (2011). Türkçenin yabancı dil olarak önemi. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 29-36.
- Mohamadou A. (2024). *Türkiye'nin Afrika politikasında yumuşak güç Kamerun Örneği* [Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi] <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Sever, S. (1998). Dil ve iletişim (etkili yazılı ve sözlü anlatım). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 31(1), 51-66.

Türkiye Kamerun İlişkileri. 5.04.2025'te <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-kamerun-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden alınmıştır.

Yüksek Öğretim Kurumu Öğrenci İstatistikleri 5.04.2025 tarihinde <https://istatistik.yok.gov.tr/> adresinden alınmıştır.

Extended Abstract

Cameroon-Turkey relations continue to progress smoothly in both political and economic areas. Relations began to develop with the opening of the Yaounde Embassy in 2010, and gained momentum with the opening of the Embassy in Ankara by Cameroon in November 2018. The Turkish Cooperation and Coordination Agency (TİKA) carries out activities in the fields of agriculture, health, education, water and sanitation, vocational training, institutional capacity development and humanitarian aid in Cameroon. It contributes to economic growth in Cameroon with employment, education promotion and development projects. According to the statistics of the Council of Higher Education, there are a total of 1504 Cameroonian students registered in Turkish universities in the 2023-2024 academic year. Since 2018, the Turkish Maarif Foundation has schools in the capital of Cameroon, Yaounde, the port city of Douala, and the northern city of Ngaoundere. In 2021, the Maarif Turkey Research Center was established at the University of Yaounde II. In addition to Turkish lessons, the center carries out activities aimed at promoting Türkiye and Turkish culture. As of March 2025, Turkish lessons for Cameroonian soldiers have begun within the scope of the protocol signed between the Turkish Maarif Foundation and the Cameroonian Ministry of Defense. In 2024, Cameroonian Türkiye graduates founded the Cameroon Türkiye Graduates Association. The association mediates job opportunities for Cameroonians who have completed their higher education in Turkey and carries out activities related to the promotion of Turkey. Today, Turkish in Turkey is among the languages preferred to be learned by foreigners due to its characteristics such as the official state language, language of education, and language of trade in Türkiye and the fact that it is spoken in a wide area. In Türkiye, Turkish is taught as a foreign language in Turkish Education Research and Application Centers opened within universities, public education centers and private courses. Abroad, Turkish is taught as a foreign language in Yunus Emre Institute Turkish Cultural Centers, Turkish Maarif Foundation schools, Turkology departments of universities, schools and educational institutions opened by Turkish civil society organizations. One of the countries where Turkish has started to be taught as a foreign language in recent years is the Republic of Cameroon. In Cameroon, Turkish is taught in Turkish Maarif Foundation schools and in the Maarif Turkey Studies Center, which started its activities in 2021 with the protocol signed between the Turkish Maarif Foundation and Yaounde II University. The Maarif Turkey Studies Center is the only center in Cameroon that organizes Turkish courses for adults. In addition to teaching Turkish, the center carries out studies to promote Turkey and Turkish culture. Interest in Turkish lessons in Cameroon is increasing day by day. The aim of the study was to determine the views of Cameroonian students who are learning Turkish at the Maarif Turkish Research Center of Yaounde II University of Cameroon towards Turkish and Turkey. The sample group of the study consists of 65 students who are learning Turkish at the Maarif Turkish Research Center of Yaounde II University of Cameroon. The qualitative research method case study model was used in the article. Data were obtained through Google Forms. Content analysis method was used in the analysis of data. In the study, data on the subject were obtained based on the research questions. Then, the data were analyzed with descriptive statistics and content analysis techniques and the findings of the study were reached. In this section, the results of the study were given based on the findings. The difficulties experienced by students learning Turkish, especially in listening and speaking skills, stand out as areas that require more practice. While students learning Turkish for academic and business purposes are more successful in written language, those learning for cultural reasons have more difficulty in communication skills.

More interactive lessons and practice opportunities should be provided to develop speaking and listening skills. Additional support programs focused on writing can be created for academic or business learners. Customized teaching techniques should be developed according to the desires of individuals to accelerate the language learning process. Along with language education, content on the social and cultural structure of Turkey should be provided to enrich the learning process. These results show that learning Turkish not only improves language skills, but also radically changes individuals' perceptions of Turkey. These results reveal that targeted approaches should be developed to make the Turkish learning process more efficient.

Çalışmanın yazarı “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki hususları beyan etmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir. / **Ethics Committee Approval:** Ethics committee approval is not required for this study.

Finansman: Bu çalışma için herhangi bir kurum veya kuruluştan destek alınmamıştır. / **Funding:** No support was received from any institution or organization for this study.

Destek ve Teşekkür: Çalışmanın araştırılması ve yazımı esnasında destek veya fikirlerine başvuru herhangi bir kişi bulunmamaktadır. / **Support and Acknowledgments:** There is no person whose support or ideas are consulted during the research and writing of the study.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / **Declaration of Conflicting Interests:** The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.

Yazarın Notu: Bu çalışma herhangi bir tezden üretilmemiştir. / **Author’s Note:** This study was not produced from the thesis.

Katkı Oranı Beyanı: Bu makalenin tüm bölümleri tek bir yazar tarafından hazırlanmıştır. / **Author Contributions:** All sections of this article have been prepared by a single author.

İstiklal Marşı'nın Söylemine Dair Öğretmen Adaylarının Farkındalık Düzeyi

Awareness Level of Prospective Teachers Regarding the Discourse of the National Anthem

Ünal ALDEMİR¹

1. Öğr. Gör. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, E-posta: unal.aldemir@erdogan.edu.tr

Araştırma Makalesi Research Article

10.5281/
zenodo.18110229

Geliş/Received: 15.11.2025

Kabul/Accepted: 27.12.2025

Yayın/Published: 30.12.2025

Öz

İstiklal Marşı, Türk milletinin istiklal mücadelesini simgeleyen, tarihsel, kültürel ve toplumsal bağlamda derin anlamlar barındıran bir metindir. Ulusal kimliğin oluşumunda ve millî birlik bilincinin güçlendirilmesinde önemli bir işlevi olan bu marş, yalnızca törensel bir ritüel olarak değil, aynı zamanda değer aktarımı açısından da önemli bir eğitim aracıdır. Bu metin, şüphesiz bir mesaja, bir söyleme sahiptir; ancak eğitim kurumları başta olmak üzere icra edildiği mekanlarda metnin söyleminin ne düzeyde anlaşıldığının ortaya konulması metnin söylem değeri açısından önemlidir. Özellikle öğretmenlerin bu konudaki farkındalık düzeyini tespit etmeye çalışmak daha değerlidir; zira öğretmenler, millî değerlerin taşıyıcısı ve aktarıcısı rolündedir.

Bu araştırmanın amacı, öğretmen adaylarının İstiklal Marşı'nın söylemine ilişkin farkındalık düzeylerini belirlemek; söylem, anlam ve duygusal aktarım bağlamında bu farkındalığın nasıl şekillendiğini analiz etmektir. Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması (case study) deseni kullanılmıştır. Çalışma grubunu, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Eğitim Fakültesinde öğrenim gören öğretmen adayları oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri, öğretmen adaylarının İstiklal Marşı'nın söylemini ne düzeyde anladıklarını belirlemeye yönelik olarak sorulan açık uçlu bir soru üzerinden toplanmıştır. Toplanan veriler, nitel içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir.

Elde edilen verilere göre öğretmen adayları İstiklal Marşı'nın söylemine dair temaları ortalamanın altında algılayabilmiş; özellikle bazı temalarda ortalamanın oldukça altında kalmışlardır. Katılımcıların, İstiklal Marşı'nın söylemini bütünlüklü olarak algılamaya ve ifade etme bakımından son derece zayıf kaldığı söylenebilir.

Çalışma, öğretmen adaylarının Türkiye Cumhuriyetinin millî marşımız olan ve çokça okunan İstiklal Marşı'nın söylemine dair farkındalık düzeyini ortaya koyacak olması, İstiklal Marşı'nın aktarmak istediği söyleme dair bir çerçeve çizecek olması, algılanan söylem ile gerçekte var olan söylemin örtüşme derecesini ortaya koyacak olması bakımından değerlidir.

Anahtar Kelime: İstiklal Marşı, Söylem Analizi, Değerler Eğitimi

Abstract

The Turkish National Anthem is a text symbolizing the Turkish nation's struggle for independence, carrying profound meanings within its historical, cultural, and social context. Playing a significant role in the formation of national identity and the strengthening of national unity, this anthem is not only a ceremonial ritual but also an important educational tool for transmitting values. Undoubtedly, this text carries a message, a discourse; however, determining the extent to which its discourse is understood in the settings where it is performed, particularly in educational institutions, is crucial for assessing its discursive value. It is especially valuable to try to determine the level of awareness among teachers on this issue, as teachers play a crucial role in carrying and transmitting national values.

The purpose of this research is to determine prospective teachers' level of awareness regarding the discourse of the Independence March and to analyze how this awareness is shaped within the context of discourse, meaning, and emotional transmission. A case study design, a qualitative research method, was used in this study. The study group consisted of prospective teachers studying at the Faculty of Education at Recep Tayyip Erdoğan University. The study data was collected through an open-ended question to determine the level of understanding of the discourse of the National Anthem by prospective teachers. The data was analyzed using a qualitative content analysis method.

According to the data obtained, prospective teachers had a below-average perception of the themes related to the discourse of the National Anthem; in particular, they were significantly below average on some themes. Participants were extremely weak in their ability to perceive and express the discourse of the National Anthem holistically.

This study is valuable because it will reveal the level of awareness of prospective teachers regarding the discourse of the Turkish National Anthem, the İstiklal Marşı, which is widely recited; it will outline a framework for the message the İstiklal Marşı aims to convey; and it will demonstrate the degree of overlap between the perceived discourse and the actual discourse.

Keywords: National Anthem, Discourse Analysis, Values Education

Giriş

Söylem kavramı, sosyal bilimlerin birçok alanında temel bir analiz birimi olarak öne çıkmakta ve çok katmanlı bir yapıya sahip olması nedeniyle farklı disiplinlerde çeşitli şekillerde ele alınmaktadır. Söylemin en temel anlamda ne olduğu sorusu; dilin toplumsal işlevlerinden, bireyler arası iletişime, ideolojinin inşasından kültürel aktarım süreçlerine kadar geniş bir yelpazede tartışılmaktadır. En temel anlamıyla söylem, belirli bir bağlam içinde dile getirilen anlamlı ifadeler bütünü olarak tanımlanabilir (van Dijk, 1997). Foucault (1972) ise söylemi; bilgi, iktidar ve hakikat ilişkileri üzerinden ele alarak, onun sadece bir iletişim aracı değil, aynı zamanda dünyayı anlamlandırma ve şekillendirme biçimi olduğunu ileri sürerek, bir bilgi üretim biçimi olarak, gerçekliği kurma, düzenleme ve meşrulaştırma yönüne dikkat çekmektedir. Güneş ise söylemi “zihinsel ve mantıksal düzlemde belirli bir tutarlılığa sahip bir düşünme ve algılama biçiminin yazılı ve/veya sözlü olarak ifade edilme şekli” olarak tarif etmiştir (2018, s. 13).

Dolayısıyla söylem, iletişim araçlarını son derece siyasî ve ideolojik bir boyuta taşıyarak Fairclough’un da ifade ettiği gibi bir yandan düşünce sistemlerini biçimlendirirken, diğer yandan toplumsal düzenin yeniden üretiminde merkezi bir rol üstlenir (Fairclough, 1995). Söylem, yalnızca dilsel bir yapı olmanın ötesinde, toplumsal gerçekliğin inşasında ve anlamın üretilmesinde merkezi bir rol üstlenmektedir. Bu nedenle, söylemin tanımlanması ve açıklanması hem dilbilimsel hem de toplumsal bağlamların dikkate alınmasını gerektirir. Bu izahlar çerçevesinde söylem, öznel arası anlamın üretildiği, sürdürüldüğü ve dönüştürüldüğü bir alan olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda söylem, toplumsal gerçekliğin kurucu bir unsuru olarak görülmektedir. Yanarışik’in (2023, s. 76.) çalışmasında, söylemin “temelde, öznel arası anlamın üretildiği, sürdürüldüğü, dönüştürüldüğü ve buna bağlı olarak toplumsal gerçekliğin kurucusu haline geldiği alan” olarak tanımlandığı belirtilmektedir. Ayrıca, söylem analizinin ise “kullanımdaki dilin incelenmesi” olduğu ve bu incelemenin dilin toplumsal işlevlerini anlamada önemli bir metodoloji sunduğu ifade edilmektedir. Bu yaklaşım, söylemin yalnızca bireysel bir dil kullanımı değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bağlamda anlamın inşasında aktif bir rol oynadığını göstermektedir.

Söylem, yalnızca bireyler arası iletişimin bir aracı olarak değil, aynı zamanda toplumsal yapıların, ideolojilerin ve güç ilişkilerinin inşasında da merkezi bir rol oynar. Bu bağlamda, söylemin toplumsal işlevi, onun anlam üretme süreçlerinde ve toplumsal gerçekliğin inşasında oynadığı rol üzerinden değerlendirilir. Doyuran’ın çalışmasında, söylemin “genel itibarıyla tarihî, siyasî, ideolojik, toplumsal, sosyokültürel bir yapı arz ettiği” ve bu nedenle eleştirel söylem çözümlemesinin söylemin dil dışı sosyal yapısına odaklandığı ifade edilmektedir. Ayrıca, söylem analizinin temel amacının, söylemde anlatılmak istenen ve saklı olanı ortaya koymak olduğu, bu nedenle de söylemin dil içi özelliklerinden ziyade dil dışı bağlamlarının tespit edilmesinin çözümlemenin temelini oluşturduğu belirtilmektedir (Doyuran, 2018, s. 301).

Ekşi ve Çelik’in çalışmasında, söylem analizinin “konuşma ve metinler aracılığıyla oluşan anlam ürünleri ile ilgilenen geniş kapsamlı sosyal ve kültürel araştırmalar içinde kullanılan bir araştırma yöntemi” olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, söylem analizinin teorik arka planında sosyoloji, psikoloji, dilbilim, medya ve siyasal bilimler gibi birçok farklı alanın yer aldığı, her birinin söylem analizini kendi bakış açılarına ve bilimsel yöntemlerine dayalı olarak kullandığı ifade edilmektedir (2013, s. 99). Bu durum, söylemin çok disiplinli bir kavram olduğunu ve farklı bilimsel yaklaşımlarla ele alınabileceğini göstermektedir.

Söylemin tanımlanmasında kimi onun “toplumsal pratikleri anlamlandırmada ve yeniden üretmede oynadığı başat rol”e (Aytekin, 2018), kimi “toplumsal pratiklerle olan ilişki”sine (İlbaş, 2023) kimi “tarihsel ve toplumsal koşullarla olan ilişki”sine (Şahin, 2017) kimi “toplumsal ve politik süreçlerdeki belirleyici rol”üne (Hess vd., 2008) dikkat çekmektedir.

Söylem kavramının çok boyutlu ve disiplinler arası doğası, akademik yazında ve toplumsal pratiklerde nasıl işlediğine dair yapılan araştırmalarla daha da belirginleşmektedir. Söylemin tanımı, işlevleri ve analiz yöntemleri üzerine yapılan bu çalışmalar, kavramın yalnızca dilsel bir fenomen olmadığını, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve akademik bağlamlarda bilgi üretimi, aktarımı ve paylaşımında merkezi bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle, söylem kavramı ve söylem analizi, günümüz bilimsel araştırmalarında disiplinler arası bir yaklaşımın vazgeçilmez bir parçası olarak öne çıkmaktadır.

Türkiye’de söylem analizine dayalı metin çözümlemelerinde sıklıkla medya, ders kitapları, edebî metinler ve siyasi konuşmalar üzerine çalışılmıştır. Inceoğlu (2012), söylemin özellikle medya metinlerinde nasıl bir araç olarak kullanıldığını ortaya koyarken; Ural ve Özkan Palavaroğlu (2024) ile Şimşek (2021) ders kitaplarındaki metinlerin söylemine dair çalışma yürütmüşlerdir.

Millî marşlar; bu metinler içerisinde hem edebî hem siyasi hem kültürel anlamda değerli olan; bu yönleriyle de söylem çalışmalarına konu olabilecek kıymette metinlerdir. Türkiye Cumhuriyeti’nin ulusal marşı olan İstiklal Marşı, bu bağlamda yalnızca bir şiir değil; millî kimliğin, bağımsızlık idealinin, dinî ve kültürel değerlerin söylemsel bir temsildir de. Marşın söylemi, tarihsel bağlamı, ideolojik arka planı, dilsel yapısı ve toplumsal işlevi üzerine yapılan araştırmalar hem sosyal bilimler hem de beşerî bilimler alanında zengin bir literatürün oluşmasına katkı sağlamıştır (Aldemir, 2022; Çetin, 2014; Doğan, 2016; Duymaz, 2014; Elev, 2014; Gür, 2016; Kandemir ve Torun, 2020; Kaplan, 1986). Örnek olarak Kılıç ve arkadaşları (2023), İstiklal Marşı’nı diğer millî marşlarla karşılaştırmak suretiyle onun özgünlüğünü ortaya koyarken; Aldemir (2022), marşı metinbilim açısından analiz etmiş; Yerinde (2022) ise akademik çalışmaların önemli bir kısmının üzerinde durduğu marşın tarihsel ve kültürel bağlamını merkeze alarak, metnin hangi toplumsal değerleri ve ideolojik yönelimleri öne çıkardığını incelemiştir.

İstiklal Marşı’nın söylemi, Türkiye’nin toplumsal yapısını, tarihsel tecrübesini ve ideolojik yönelimlerini anlamak açısından derinlikli bir analiz alanı sunar. Bu alanı nispeten doldurmak üzere Ahmet Güneş’in bir çalışması mevcuttur. Güneş, bu çalışmasında, Medya metinlerinin haber analizinde de kullanılan A. Teun van Dijk’in geliştirdiği eleştirel söylem analizi yöntemini Mehmet Akif Ersoy’un yazdığı İstiklal Marşı’na uyarlamıştır. Çalışma ile İstiklâl Marşı’nın tarihsel ve kültürel dayanakları üzerinden söylem çözümlemesi ve yorumlamasına, İstiklal Marşı’nı kaleme alan Mehmet Akif Ersoy’un bu metinde hangi olay, durum, olgu ve kişileri ön plana çıkarmış olduğu, soyut olarak hangi değerler üstünde durduğunu analiz edilmeğe çalışılmıştır. Güneş (2021, s. 152), İstiklal Marşı’nın dilsel kodlarla gerçekliği yeniden inşa ettiğini, belirli bir anlam ve ideolojinin öne çıkarılmasında çeşitli retorik ve stratejik yapıların etkin bir şekilde kullanıldığını belirtmektedir.

İstiklal Marşı, anaokulundan yüksek öğretime kadar öğretim sisteminin içerisinde yer alan, öğrencinin gerek öğretim materyalleri içerisinde yazılı olarak, gerekse sözlü olarak duyup dillendirdiği bir metindir. Sekiz yılı kesintisiz olmak üzere 12 yıllık zorunlu kademeli temel eğitimi tamamlamış, bu süreçte İstiklal Marşı’nın metnine gerek yazılı gerekse sözlü olarak maruz kalmış öğrencilerin marşın sahip olduğu söylemi ne düzeyde bildiği veya fark ettiğinin belirlenmeye çalışılması kıymetlidir. Çalışmanın temel problemini bu husus üzerine oturtulmuş ve çalışmanın problem cümlesi bu bağlam içerisinde şu şekilde belirlenmiştir: Yüksek öğretimin birinci sınıfındaki (12 yıllık zorunlu, kademeli temel eğitimi tamamlamış) öğretmen adaylarının İstiklal Marşı’nın söylemine dair farkındalık düzeyi nedir? Bu çalışmanın genel amacı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının millî marşı olan İstiklâl Marşı’nın söyleminin, aktardığı mesajların ne düzeyde anlaşıldığı/fark edildiğini ortaya koymaktır. Özel olarak ise zorunlu temel eğitimi tamamladıktan sonra eğitim öğretim sisteminin bir parçası olmak üzere eğitim fakültelerine yeni yerleşmiş öğretmen adaylarının söz konusu farkındalığa ne düzeyde sahip olduğunu betimleyerek aynı zamanda varsa söylemin aktarılmasında/anlaşılmasındaki aksaklıkları ortaya koymaktır. Eğitim sisteminde, özellikle öğretmen adaylarının bu tür ulusal ve kültürel metinleri anlamlandırma düzeyleri hem bireysel kimlik gelişimi hem de toplumsal değerlerin aktarımı açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, İstiklal Marşı’nın söyleminin öğretmen adayları tarafından ne düzeyde anlaşıldığının araştırılması, eğitim fakültelerinin temel amaçlarından biri olan millî ve manevi değerlerin kazandırılması, başka bir ifadeyle değerler eğitimi sürecine ışık tutabilir.

Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması (case study) desenine göre desenlenmiştir. Durum çalışması, belirli bir olgunun kendi bağlamı içinde derinlemesine incelenmesini sağlar (Yin, 2018). Araştırmada, öğretmen adaylarının İstiklal Marşı’nın söylemini ne düzeyde anladıklarını belirlemeye yönelik olarak açık uçlu bir soru üzerinden elde edilen veriler yorumlanmıştır.

Araştırmanın çalışma grubunu, 2024-2025 eğitim-öğretim yılında Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi; İlköğretim Matematik Öğretmenliği, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Sınıf Öğretmenliği ve Resim-

İş Öğretmenliği bölümlerinin 1. sınıfında öğrenime başlayan toplam 105 öğrenci oluşturmaktadır.

Veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen ve katılımcılara yazılı olarak yöneltilen açık uçlu bir soru yoluyla toplanmıştır. Katılımcılara şu soru yöneltilmiştir: “İstiklal Marşı’nın vermek istediği temel mesaj nedir? Kısaca özetleyiniz.” Bu soru ile katılımcıların metne ilişkin anlamlandırma düzeyleri, söylemsel farkındalıkları ve temel temaları ne ölçüde kavrayabildikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Böyle bir çalışmada açık uçlu soruların kullanılması, katılımcıların metne dair özgün ve kişisel anlamlandırmalarını ortaya koyma açısından önemlidir. Açık uçlu sorular, katılımcıların yalnızca ezberlenmiş bilgileri değil, aynı zamanda metnin kendilerinde uyandırdığı duyguları, çağrışımları ve düşünceleri ifade etmelerine olanak tanır. Bu yöntem, özellikle metafor analizi ve içerik analizi gibi nitel araştırma teknikleriyle birleştirildiğinde, öğretmen adaylarının metne ilişkin zihinsel imgelerini ve anlam dünyalarını daha derinlemesine ortaya koyar. Bu tür nitel yaklaşımlar, İstiklal Marşı gibi sembolik metinlerin de öğretmen adayları tarafından nasıl anlamlandırıldığını ortaya koymada etkili olabilir.

Veriler, araştırmacının ders sonunda sınıf ortamında uyguladığı yazılı uygulama yoluyla toplanmıştır. Katılımcılara soruyu yanıtlamaları için 15 dakika süre verilmiş, uygulama gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların kimlik bilgileri alınmamış, tüm cevaplar kodlanarak anonim hale getirilmiştir.

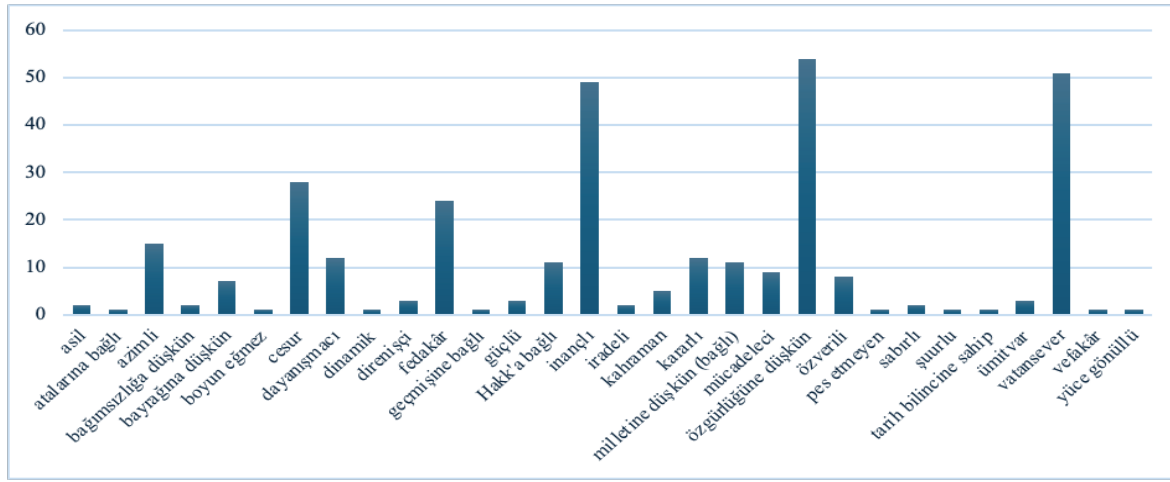
Toplanan veriler, Miles ve Huberman’ın (1994) ortaya koyduğu model doğrultusunda analiz edilmiştir. Bu kapsamda, ilk aşamada katılımcı yanıtları açık okuma yöntemiyle incelenmiş ve anlamlı birimlere ayrılarak veri indirgeme süreci gerçekleştirilmiştir. İkinci aşamada, benzer anlam birimlerinden hareketle kodlar oluşturulmuş ve tematik analiz yaklaşımı doğrultusunda temalar yapılandırılarak veriler sistematik biçimde sunulmuştur. Bu süreç sonunda elde edilen bulgular; “Türk milletinin karakteristik özellikleri”, “vatan savunması”, “istiklali hak ediş”, “vatan algısı” ve “İstiklal Marşı’nın önemi” tematik başlıkları altında sınıflandırılmıştır. Son aşamada ise sonuç çıkarma ve doğrulama süreci kapsamında, kodlama iki araştırmacı tarafından bağımsız olarak gerçekleştirilmiş, araştırmacılar arası uyumun %90’ın üzerinde olduğu belirlenmiştir. Görüş birliğine varılamayan durumlarda üçüncü bir uzmanın değerlendirmesine başvurularak analiz sürecinin güvenilirliği artırılmıştır.

Çalışma sürecinde etik kurallara uygunluk bağlamında katılımcılardan onam alınmış, gönüllülük esasına göre veri toplanmıştır. Katılımcıların kimlikleri gizli tutulmuş, verilerin yalnızca bilimsel amaçla kullanımı esas alınmıştır. Araştırma, ilgili üniversitenin etik kurul onay belgesi ile yürütülmüştür.

Bulgular

İstiklal Marşı’nın söyleminin öğretmen adayları tarafından nasıl algılandığının araştırıldığı iş bu çalışmanın dayandığı veri kaynağı, toplam 105 öğrenciden açık uçlu soru formuyla toplanmış metinlerdir. Söz konusu metinlerin içerik analizine tabi tutulması neticesinde öğretmen adaylarının “İstiklal Marşı’nın vermek istediği temel mesaj”a dair dört farklı temayı öne çıkardıkları görülmüştür. Bu temalar; “Türk milletinin karakteristik özellikleri”, “vatan savunması”, “istiklali hak ediş”, “vatan algısı” şeklinde ifade edilen temalardır. Katılımcılardan bazıları, İstiklal Marşı’nın Türk milletinin temel ve üstün özelliklerini ifade etmek üzere yazıldığına vurgu yapmış ve bu özelliklerden bir veya birkaçını sıralamıştır. Bazıları ise şiirin Kurtuluş Savaşı’nda vatanın Türk milleti tarafından nasıl ve hangi şartlarda savunulduğunu vurgulamıştır. İstiklalin Türk milletinin hakkı olduğunun şair tarafından şiirde kullanılan çeşitli deliller yoluyla açıkça ifade edildiğine vurgu yapan katılımcıların bu delillerle ilgili ifadeleri üçüncü temada toplanmıştır. Son tema, Türk milletinin, şiire göre, “vatan”a nasıl baktığının çeşitli şekillerde ifade edildiği temadır. Aşağıda bu temalar ve bunların altında sıralanan ifadeler sunulmuştur.

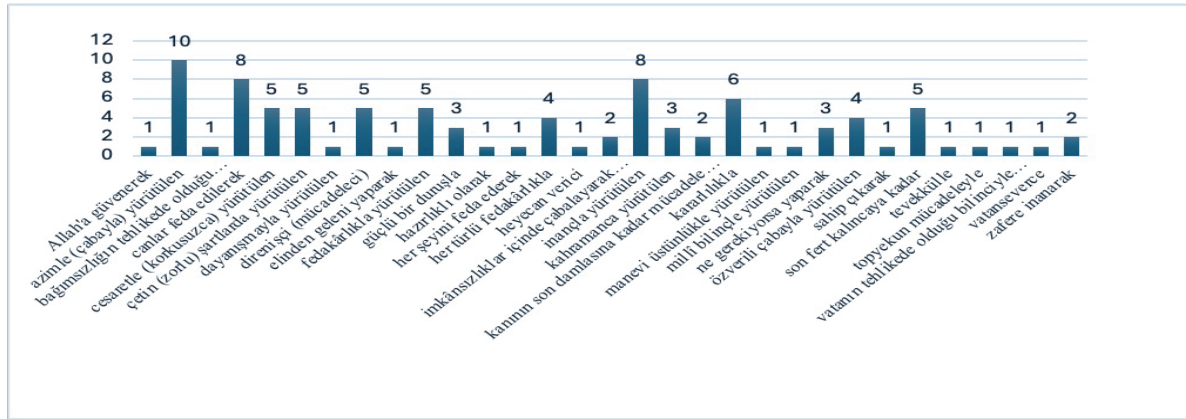
Öğretmen adayları, İstiklal Marşı’nın çeşitli vasıflarla (30) Türk milletinin karakteristik özelliklerini tanıttığını düşünmüşlerdir. Öğretmen adaylarına göre şair, İstiklal Marşı’nda en fazla Türk milletinin üstün karakteristik özelliklerini ortaya koyan temaya ağırlık vermiştir. Öğretmen adayları, bu tema altında, Türk milletinin üstün bir millet olduğu, 30 farklı vasıf kullanılarak iddia etmiştir. Bu tema ile ilgili istatistikleri gösteren tablo şu şekildedir:

Tablo 1: Türk Milletinin Karakteristik Özellikleri

Tablo incelendiğinde, söz konusu otuz özellikten; Türk milletinin özgürlüğüne düşkün, vatansever ve inançlı olma özelliklerinin açıkça öne çıktığı görülmektedir. Toplam 105 katılımcının 92'si, başka bir ifadeyle %88'i İstiklal Marşı'nın mevcut söyleminde bu temanın olduğuna işaret etmiştir. Bu temaya işaret eden katılımcılar 1 ilâ 7 arasında değişen sayıda özellik yazmışlardır ve yazılan özelliklerin ortalaması 4'tür.

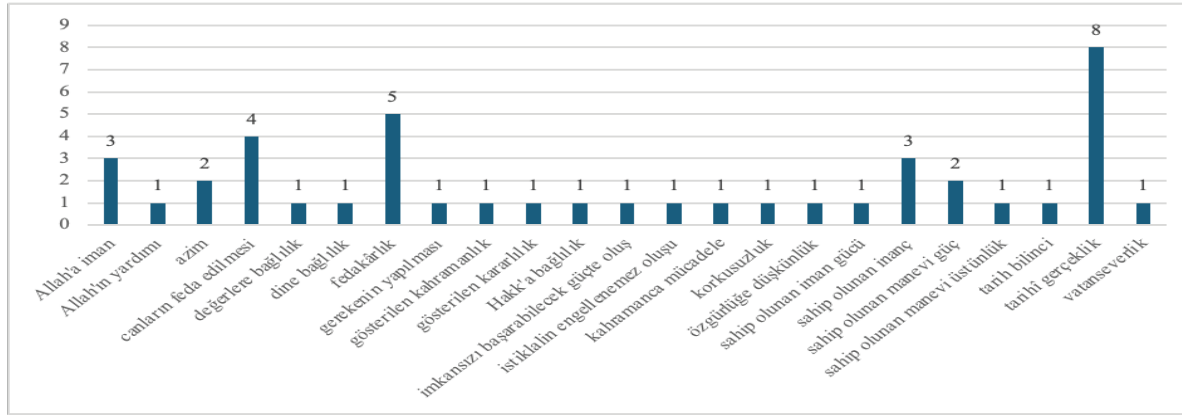
Öğretmen adaylarının İstiklal Marşı'nın söylemine dair belirledikleri temalarda ikinci sırayı “vatan savunması” almıştır. Katılımcıların 43'ü, başka bir ifadeyle %41'i, en az bir ifadeyle bu temaya işaret etmiştir. Bu temaya işaret eden katılımcılar 1 ilâ 5 arasında değişen sayıda özellik yazmışlardır ve yazılan özelliklerin ortalaması 2'dir. Bu tema ile ilgili istatistikleri gösteren tablo şu şekildedir:

Tablo 2: Vatan Savunması

Tablo incelendiğinde, katılımcıların vatan savunmasıyla ilgili 31 farklı duruma işaret ettiği görülmektedir. Bunlar içerisinde vatan savunmasının azim, kararlılık, inanç ve fedakarlıkla yürütülmesi gerektiğine dair ifadelerin ön plana çıktığı görülmektedir.

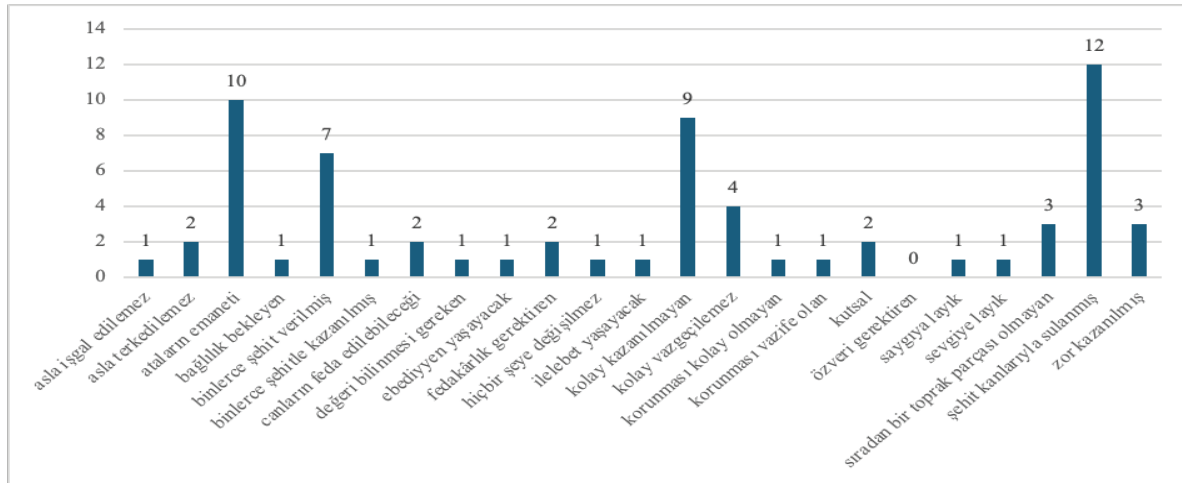
Üçüncü sırada yer alan tema, “istiklalin Türk milletinin hakkı olduğu”na dair temadır. Bu temaya en az bir ifadeyle işaret eden katılımcıların sayısı 28 (%27)'dir. Katılımcılar 23 farklı ifadede toplanabilecek şekilde düşüncelerini ifade etmişlerdir. Bu temaya işaret eden katılımcılar 1 ilâ 3 arasında değişen sayıda özellik yazmışlardır ve yazılan özelliklerin ortalaması 2'dir. Bu tema ile ilgili istatistikleri gösteren tablo şu şekildedir:

Tablo 3: İstiklalin Türk milletinin hakkıdır temasının gerekçeleri

Tablo incelendiğinde, katılımcıların % 35'inin bu temayla ilgili "tarihî gerçeklik"e vurgu yaptığı görülmektedir. Katılımcılar, Türklerin tarih boyunca hiç esaret hayatı yaşamadığına, istiklallerini hiç kaybetmediklerine, her zaman kendi devletlerinin olduğuna işaret ederek istiklalin Türk milletinin hakkı olduğunu vurgulamak istemişlerdir. İkinci sırada Türk milletinin gösterdiği fedakârlık, üçüncü sırada ise inancının gereği olarak istiklalin hak edildiğine dair vurgu vardır.

Dördüncü tema ise "vatan bilinci"ne işaret eden temadır. Bu temada katılımcılar İstiklal Marşı'nın Türk milletine vatanı bakış, vatan anlayışıyla ilgili telkinlerde bulunduğu dair ifadeler kullanmışlardır. Bu temaya en az bir ifadeyle işaret eden katılımcıların sayısı 37'dir. Bunlar 23 farklı ifade kullanmışlardır. Bu ifadeler 1 ilâ 5 arasında değişmektedir. Dördüncü sıradaki temaya ait istatistikleri gösteren tablo aşağıdaki gibidir:

Tablo 4: Vatan Bilinci

Tablo incelendiğinde vatan bilincinin temelinde bu topraklar için dökülen kanların, verilen şehitlerin ön planda tutulduğu, bu vatanın büyük fedakârlıklarla alındığı ve korunduğunun vurgulandığı, vatana genel anlamda atalardan emanet alınan kutsal bir toprak parçası olarak bakıldığı görülmektedir.

Bu ana temaların haricinde katılımcılardan 12 tanesi İstiklal Marşı'nın işlevine dikkat çekmişler, onun birleştirici, moral, güç ve cesaret verici yanını vurgulamışlardır.

Bulgular incelendiğinde birinci temayla ilgili farkındalığın iyi durumda olduğu (92 katılımcı) söylenebilir. Türk milletinin üstün bir karakterde olduğuna dair farkındalık yüksek olsa da bu üstün vasıfların neler olduğuyla ilgili verilen örneklerin ortalaması orta seviyededir (dört).

Öteki temalarla ilgili farkındalık düzeyi ortanın altındadır. “Vatan savunması” (43 katılımcı), “istiklalin Türk milletinin hakkı” olduğu (28 katılımcı) “vatan bilinci” (35 katılımcı) temalarında farkındalığın ortalamanın altında olduğu görülmektedir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Eleştirel söylem analizinin temelinde, metnin bağlamı ve üretildiği toplumsal koşulların dikkate alınması yer alır. Ahmet Güneş’in İstiklal Marşı üzerine gerçekleştirdiği çalışmada, A. Teun van Dijk’in eleştirel söylem analizi modeli temel alınarak, marşın makro ve mikro yapılarının, söylemsel stratejilerinin ve ideolojik vurgularının çözümlendiği görülmektedir. Güneş, çalışmasında “eserde gerçeklik olgusu dilsel kodlarla yeniden inşa edilmiş ve belli bir anlam ve ideolojinin öne çıkarılmasında çeşitli retorik ve stratejik yapılar etkin bir şekilde kullanıldığı” sonucuna ulaşmıştır (Güneş, 2021, s. 152). Bu yaklaşım, İstiklal Marşı’nın yalnızca bir şiir ya da marş olarak değil, aynı zamanda bir ulusun kimliğini ve tarihsel deneyimini yansıtan çok katmanlı bir söylem olarak ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Güneş, çalışmasında sekiz kategoride (uzamsal yapı, zamansal yapı, kişiler, kimlik-rol-ilişkiler, niyet, bilgi, ideoloji, eylem) İstiklal Marşı’nı analiz etmiştir. Bu bağlamda bulgular değerlendirildiğinde şu sonuçlara ulaşılabilecektir:

“Uzamsal yapı” unsurlarından yurt/vatan kavramının 179 kez; toprak kavramının 38 kez kullanıldığı görülmektedir.

“Zamansal yapı” unsurları bakımından katılımcıların Türk milletinin tarihi/geçmişinden (39 kez) ezel ve ebed/sonsuz kavramlarından (20 kez) bahsettiği görülmektedir.

“Kişiler” bağlamında; Türk askerinden (26 kez), Türk milletinden (183 kez), gençlerden (6 kez), şehitlerden (27 kez); ata/dede/ecdattan (7 kez) ve Allah/Rab/İlah’tan (20 kez) bahsedildiği görülmektedir.

Kimlik-rol-ilişkiler bağlamında bakıldığında Türk milleti (183 kez) bir kimlik olarak kullanıldığı görülmektedir. Türk milletinin en önemli rolü vatanı savunmak ve bu uğurda şehit olmak, canını feda (30 kez) etmektir. Bu vatan (179 kez) Türk milletine emanettir (9 kez).

“Niyet” bağlamında İstiklal Marşı’nın söyleminde ağırlıklı olarak vatanın savunulması, ataların emanetine sahip çıkılması, gereken her türlü fedakârlığın yapılması, ümitsizliğin kırılması, birlik ve beraberliğin temin edilmesi ön plana çıkmaktadır.

Katılımcıların Türk milletinin karakteristik özellikleri (318 kez), istiklale olan düşkünlüğünü ve onu hak edişi (43 kez), vatan algısı (71 kez) “Bilgi” boyutundan değerlendirilebilir.

İstiklal Marşı’nın “ideoloji”si bağlamında öğretmen adaylarının algıları gözden geçirildiğinde; istiklalin Türk milletinin hakkı olduğuna dair bir ideolojik anlayışın genel olarak yaygın olduğu görülmektedir. Üç katılımcı bunu Kur’an’daki Allah’ın vaadine dayandırırken; 54 kişi, Türk milletinin esaret hayatı yaşayamayacağına dair sahip olduğu inanca atıfta bulunmuştur. Her türlü fedakarlığa hazır olma (15 katılımcı), Tarih’te Türk milletinin hiç esaret görülmemiş olması (10 katılımcı), Allah’a iman ve onun yardımı (6 katılımcı) bu düşünceye dayanak gösterilen öteki kanıtlardır.

“Eylem” başlığı altında öğretmen adaylarının vatan savunması, milli mücadele konusuna yoğunlaştıkları görülmektedir. Katılımcılar bu mücadelenin azim ve kararlılıkla (16 katılımcı), fedakârlıkla (17 katılımcı), inançla (11 katılımcı) yürütülmesi gereken bir mücadele olduğuna vurgu yapmışlardır.

Güneş’in çalışmasında ortaya koyduğu kategorilerle ilgili öğretmen adaylarının farkındalığa sahip olduğu; ancak bu farkındalığın bazı maddeler haricinde ortalamanın altında kaldığı görülmektedir. Katılımcıların Türk milletinin karakteristik özelliğine dair İstiklal Marşı’nın söylemine dair farkındalığı %88’ken; vatan savunması (%41), istiklalin Türk milletinin hakkı olduğu (%27) vatan bilinci (%35) temalarında farkındalık ortalamanın altında kalmıştır.

Çetin’in İstiklâl Marşı’mızı Anlamak adlı çalışmasında (2014), istiklal marşını satır satır ele almış ve vermek istediği mesajları kaynaklara dayalı olarak analiz etmiştir. Çetin’in ve daha sonra Aldemir’in (2022) çalışmalarında ifade ettikleri üzere İstiklal Marşı’nın metni üstün bir kompozisyon düzeniyle oluşturulmuştur. Bu kompozisyon giriş (Ümitsizlik ve korkunun hâkim olduğu bir işgal sürecinin başlarını temsil eder. Bu Akif’in “şafak” ve “hilal” kelimelerini tevriyeli olarak kullanmasıyla gün batımı ve hilalin küçülme evresiyle temsil edilir. Bu evrede ümitsizlik, korku ve öfke hem insanlarda hem de milleti temsil eden hilalde vardır.), gelişme (“korkma” nidasıyla başlayan ve

sırasıyla önce milletin sonra milletin ve hürriyetin sembolü olan bayrağın teskin ve iknasıyla devam eden bir süreçtir. Akif burada milleti ikna edecek akli ve manevi delilleri kullanmıştır. Neticesinde şahadetle sonuçlanacak çetin ama kararlı bir mücadele başlar.) ve sonuç (Mücadelenin sonucunda zafere ulaşılır ve ebediyyen bayrağa da millete de izmihlalin olmayacağı tescillenmiş olur.) bölümlerinden oluşan bir destan metnidir. Katılımcılardan bazıları (6 katılımcı) İstiklal Marşı'nın bir destan olduğundan bahsetmiş ancak katılımcılardan hiçbiri bunu, istiklal marşının metin yapısı, anlatısı bağlamında kullanmamıştır. Yapılan çeşitli çalışmalarda İstiklal Marşı'ndaki söylemin belli bir kompozisyonla aktarıldığı vurgulanmaktadır. Mesela Banarlı, “şafak” kelimesinin şair tarafından ilk dörtlükte eski manasıyla son beşlikte ise halkın kullandığı manada kullanmak suretiyle bu kompozisyon bütünlüğünü kurduğuna dikkat çekmiştir (Banarlı, 1950). Gündüz, aynı durumu gece-gündüz benzetmesi olarak değerlendirmiştir (Gündüz, 2008, s. 616). Düzdağ ise İstiklal Marşı'nın Türk milletinin hasletlerini dile getirmek ve onun nasıl, hangi şartlarda ve hangi gayeyle yaşayacağını dile getirmek üzere yazılmış bir millî yemin olduğuna vurgu yapmıştır (Düzdağ, 2008). Şiirde bütünlüğü gösteren başka bir kullanım da “hilal” kelimesinin çift anlamıyla kullanılmış olmasıdır. Pala'nın işaret ettiği üzere ayın evrelerinde iki hilal vardır: batmakta olan aya ait hilal ve doğmakta olan aya ait hilal (Akay ve Andı, 2010, s. 161). Aynı kelimenin sıfatları da benzer bağlamda kullanılmış, hilal şiirin başında “nazlı” olarak nitelendirilirken sonunda zafer kazanması dolayısıyla “şanlı” olmuştur (Akay ve Andı, 2010, s. 87). Marş, hak ve istiklal ile başlar; aynı şekilde hak ve istiklal ile biter. Şiire ait mesajın bir bütünlük içerisinde oluşunun, birçok araştırmacının da üzerinde durduğu gibi, en önemli delili, şiirin bütün mısralarının bir önerme (veya iç içe geçmiş iki önermenin) ile baştan sonra birbirine bağlanmış olduğudur (Akay ve Andı, 2010, s. 93): 1. Korkmana gerek yok; çünkü... 2. Korkma, istiklal Türk milletinin hakkıdır; çünkü...

Bu önerme, bu tez, şiirde iki yerde tekrarlanır; hatta ikincisinde şiirin biçimsel yapısını değiştirmek pahasına şair, şiirini bu tezi perçinleyerek bitirir. Şair, şiirinin temel önermesi olan bu tezi yalnızca basitçe iki kere tekrarlamaz; bilakis şiirin ve kurtuluş savaşı sürecinin başında iddia olarak ortaya koyduğu tezini, süreç boyunca işleyerek sürecin sonunda da tekrar vurgulamak suretiyle önermesini bir sonuca bağlamış olur. Şair, şiirinin son kısmında vurguladığı gibi bu istiklali/hürriyeti hak edişin iki dayanağı vardır. İman ve karakter. Şiir boyunca imanının yansımalarını da Türk milletinin karakterinin yansımalarını da çeşitli örneklerle gösteren şair, şiirin sonunda istiklali hak edişin şiiri boyunca sıraladığı gerekçelerini bu iki durumla özetlemiş olur. Bu bağlamda katılımcıların yukarıda ifade edildiği gibi Türk milletinin inancına ve karakterine dair farkındalığından söz edilebilir; ancak hiçbir katılımcı şiirin temel önermesine dair bu şekilde bütünlüklü bir açıklama yapmamıştır. Katılımcıların şiirin söylemini parça parça algıladıkları; ancak bir bütünlük kuramadıkları, şiirin kompozisyonunu ve bu kompozisyonla aktarılmak istenen temel mesajı ifade edemedikleri söylenebilir.

İstiklal Marşı, kültürel mirasın ve değerlerin aktarılması, toplumsal hafızanın inşasında son derece önemli bir yere sahiptir. Kültürel belleğin aktarımı ve toplumsal hafızanın inşası, eserlerin yalnızca popülerlik düzeyleriyle değil, aynı zamanda bu eserlerin içeriklerinin, sembolik anlamlarının ve toplumsal işlevlerinin ne ölçüde kavrandığıyla da yakından ilişkilidir. Kültürel bellek, bir toplumun geçmişiyle kurduğu bağın sürekliliğini sağlayan, ortak değerlerin ve deneyimlerin gelecek kuşaklara aktarılmasına aracılık eden bir mekanizma olarak tanımlanır (Kandemir, 2022). Bu aktarım sürecinde, popüler eserler çoğunlukla kültürel belleğin taşıyıcıları olarak öne çıkar; ancak bu eserlerin anlam katmanlarının yüzeyde kalması, toplumsal hafızanın sığlaşmasına ve kültürel değerlerin derinlikli biçimde içselleştirilememesine yol açabilir. Ayten “İlkokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerde Kültürel Değerler” adlı çalışmasında kültürel mirasın eğitim yoluyla aktarımı sürecinde de popülerleşen eserlerin anlaşılması sorunu gündeme getirmiştir. Kendisi, ders kitaplarında yer alan metinlerde kültürel değerlerin aktarımı üzerine yapılan analizlerde, kültürel değerlerin çoğunlukla belirli temalar etrafında sunulduğu, ancak bu değerlerin öğrenciler tarafından ne ölçüde içselleştirildiğinin tartışmalı olduğu belirtilmektedir (Ayten, 2021, s. 2183). Bu bulgu, popülerleşen eserlerin eğitim ortamında da derinlemesine anlaşılmasının önünde engeller bulunduğunu göstermektedir. İstiklal Marşı'nın Türk toplumunu birleştirici, ortak kabul gören ve sosyal hayatın içinde sürekli duyulan yanı göz önünde bulundurulduğunda bu eser, Süleyman Çelebi'nin Mevrit adıyla meşhur Vesiletü'n-Necât adlı eserine benzetilebilir. Yürümez'in ifade ettiği gibi Mevrit de yüzyıllarca Türk halkının manevi sığınağı olmuştur (2023, s. 7); ancak görüldüğü üzere o da bunca meşhur olmasına rağmen gün geçtikçe anlaşılabilirliğini kaybetmiş bir eserdir. Bu bağlamda İstiklal Marşı'nın popülerleşmenin getirdiği erozyondan korunması için öğretiminde mümkün mertebe popüler yüzeysellikten uzak

durmak gerekir. Zira katılımcıların cevapları incelendiğinde temalarla ilgili kullanılan ifadelerde benzerlik oranının oldukça yüksek olması bunun bir işareti olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça

- Akay, H. ve Andı, F. (2016). *İstiklâl Marşı istikbâl marşı 41 dize 41 yorum*. Hat.
- Aldemir Ü. (2022). İstiklal Marşı'nın metinbilim açısından incelenmesi. *XIII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu*, içinde (ss. 540-556). Rize, Türkiye, 14 - 16 Ekim 2021.
- Aytekin, M. (2018). Sinemada söylem ve ideoloji: Samira Makhmalbaf filmleri üzerine bir inceleme - Discourse and ideology in sinema: A review on the films of Samira Makhmalbaf. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 1(1), 59-76.
- Banarlı, N. S. (1950). İstiklâl Marşı'nın mânâsı. *Hürriyet Gazetesi*, 28.01.1950.
- Çelik, H. ve Ekşi, H. (2013). Söylem analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27(27), 99-117.
- Çetin, N. (2014). İstiklâl Marşı'mızı anlamak. *Türkoloji Dergisi*, 21(2), 2-69.
- Doyuran, L. (2018). Medyatik bir çalışma alanı olarak eleştirel söylem çözümlemesi (televizyon dizileri örneğinde). *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(4), 301-323.
- Düzdağ, M. E. (2008). *İstiklâl şairi Mehmet Âkif Ersoy*. Fide Yayınları.
- Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis*. Longman.
- Foucault, M. (1972) *The archaeology of knowledge and the discourse on language*. (Translated from the French by A. M. Sheridan Smith). Pantheon Books.
- Gündüz, N. (2008). Türk İstiklal Marşı ile İngiliz Milli Marşı'na üslup açısından karşılaştırmalı bir bakış. *1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, içinde (ss.613-620). Burdur, Türkiye.
- Güneş, A. (2021). Eleştirel söylem analizi çerçevesinde metin çözümlemesi: İstiklal Marşı örneği. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 152-168.
- Güneş, Ahmet (2018) Yazılı basında haber söylemi: 24 haziran 2018 cumhurbaşkanlığı ve milletvekili seçim haberlerinin çözümlemesi. *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi*, 6, 12, 13-42.
- Hess, S., Kleinschmit, D., Theuvsen, L., von Cramon-Taubadel, S., Zschache, U. (2008). Conceptualizing Path Dependence through Discourse Analysis: The Case of Seasonal Farm workers in Germany. *12th Congress of the European Association of Agricultural Economists*. EAAE.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd ed.). Sage Publications.
- İlbaş, S. (2023). Türkiye insan hakları ve eşitlik kurumu kurul kararlarında kurumsal söylem çözümlemesi. *Disiplinler Arası Dil Araştırmaları*, 7(7), 149-173. <https://doi.org/10.48147/dada.1377393>
- İnceoğlu, Y. ve Sözeri, C. (2012) Nefret suçlarında medyanın sorumluluğu: 'Ya sev ya terk et ya da... Nefret söylemi ve/veya nefret suçları, Yasemin İnceoğlu (der.) içinde (ss. 23-37). Ayrıntı Yayınları.
- Kandemir, S. (2022). Kültürel bellek aktarıcısı olarak Instagram: TRT arşiv örneği. *TRT Akademi*, 7(14), 82-103. <https://doi.org/10.37679/trta.1010508>
- Kasa Ayten, B. (2021). İlkokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde kültürel değerler. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18(40), 2168-2190. <https://doi.org/10.26466/opus.902826>
- Kılıç, G., Budak, İ. ve Haşıloğlu, S. B. (2023). Ülke milli marşları ve İstiklal Marşı'nın özgünlüğünün veri analizi. *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10 (1-Prof. Dr. Feyzullah EROĞLU Armağan Sayısı), 96-109. <https://doi.org/10.47097/piar.1180263>
- Şahin, Y. (2017). Michel Foucault'da söylem analizi. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*, 3(6), 119-135.

- Şimşek, R. (2021). Türkçe ders kitaplarında modernizm eleştirisi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 9(3), 1022-1038. <https://doi.org/10.16916/aded.938196>
- Ural, A. ve Özkan Palavaroğlu, S. (2024). Ortaokul fen bilimleri ders kitaplarındaki ideolojik örüntüler. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 43(1), 617-645. <https://doi.org/10.7822/omuefd.1386839>
- van Dijk, T. A. (Ed.). (1997). *Discourse as social interaction*. Sage.
- Yanarışık, O. (2023). Uluslararası ilişkiler kuramlarında söylem kavramı. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 11 (Özel Sayı), 75-93. <https://doi.org/10.14782/marmarasbd.1371983>.
- Yerinde, A. (2022) İstiklal Marşı özelinde Türk milletini güçlü kılan dinî ve millî değerler. *MANAS Journal of Religious Sciences*, 1/1, ss. 7-32.
- Yin, R. K. (2018). *Case study research and applications: Design and methods* (6. Baskı). Sage.
- Yürümez, R. ve Yürümez, A. (2023). *Kırgız Türkçesiyle bir mevlit*. (Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi, Çeviri Yazı, Sözlüklü Dizin, Tıpkıbasım). Bengü Yayınları.

Extended Abstract

The İstiklâl Marşı (National Anthem of Türkiye) is a text that symbolizes the Turkish nation's struggle for independence and embodies profound meanings within historical, cultural, and social contexts. Serving a significant function in the formation of national identity and the strengthening of national unity, the anthem is not merely a ceremonial ritual but also an important educational instrument for the transmission of values. The text of the İstiklâl Marşı is embedded throughout the education system from kindergarten to higher education, encountered by students both in written instructional materials and through oral performance. Undoubtedly, the anthem conveys a message and a discourse; however, determining the extent to which this discourse is understood in the settings where it is performed—particularly in educational institutions—is crucial for evaluating its discursive value. Examining teachers' levels of awareness in this regard is especially important, as teachers function as carriers and transmitters of national values.

What is the level of awareness among first-year pre-service teachers—who have completed twelve years of compulsory, staged basic education—regarding the discourse of the İstiklâl Marşı? The general aim of this study is to reveal the extent to which the discourse and messages conveyed by the İstiklâl Marşı, the national anthem of the Republic of Türkiye, are understood and recognized by its citizens. More specifically, the study seeks to describe the level of awareness possessed by pre-service teachers who have newly enrolled in faculties of education after completing compulsory basic education, and to identify potential shortcomings in the transmission and/or comprehension of the anthem's discourse. Within the education system, particularly in teacher education, the level at which such national and cultural texts are interpreted holds critical importance for both individual identity development and the transmission of societal values. In this context, investigating the degree to which the discourse of the İstiklâl Marşı is understood by pre-service teachers may shed light on one of the fundamental objectives of faculties of education: the cultivation of national and moral values, in other words, the process of values education. The study group consists of pre-service teachers enrolled in the faculty of education at a public university in Türkiye.

The discourse of the İstiklâl Marşı offers a profound analytical field for understanding Türkiye's social structure, historical experience, and ideological orientations. Although numerous studies have been conducted to address this field, they have generally focused on the textual analysis of the anthem itself. In the existing literature, no study has been identified that examines the extent to which the discourse of the anthem is understood by its addressees, particularly by pre-service teachers.

This study was designed according to the case study approach, one of the qualitative research methods. The data were interpreted based on responses obtained through an open-ended question aimed at determining the extent to which pre-service teachers understand the discourse of the İstiklâl Marşı.

Data were collected through a written open-ended question developed by the researcher and administered to participants (a total of 105 participants) in written form. This question sought to determine participants' levels of interpretation of the text, their discursive awareness, and the extent to which they could grasp its core themes. The use of open-ended questions in such studies is important for eliciting participants' original and personal interpretations of the text. When combined with qualitative research techniques such as metaphor analysis and content analysis, this method enables a deeper exploration of pre-service teachers' mental images and meaning-making processes related to the text. Such qualitative approaches can be effective in revealing how symbolic texts like the İstiklâl Marşı are interpreted by pre-service teachers.

The data were collected through a written application administered by the researcher in the classroom environment at the end of a course session. Participation was voluntary. No identifying information was collected, and all responses were coded to ensure anonymity.

In the first stage of analysis, participant responses were examined using an open reading approach, and a data reduction process was conducted by dividing the responses into meaningful units. In the second stage, codes were generated based on similar meaning units, and themes were constructed in accordance with the thematic analysis approach, allowing the data to be presented systematically. As a result of this process, the findings were classified under the thematic categories of "characteristic traits of the Turkish nation," "defense of the homeland," "deserving

independence,” “perception of the homeland,” and “the importance of the İstiklâl Marşı.” In the final stage, as part of the conclusion drawing and verification process, coding was conducted independently by two researchers, and inter-rater agreement was found to exceed 90%. In cases of disagreement, a third expert was consulted, thereby enhancing the reliability of the analysis process.

An examination of the findings indicates that awareness related to the first theme is relatively high (92 participants). Although awareness of the Turkish nation’s superior character is high, the average number of examples provided regarding these superior traits is moderate (four). Awareness levels related to the other themes are below average. Specifically, awareness regarding “defense of the homeland” (43 participants), “independence as the right of the Turkish nation” (28 participants), and “homeland consciousness” (35 participants) was found to be below the mean.

Throughout the research process, ethical principles were observed. Informed consent was obtained from participants, data were collected on a voluntary basis, participants’ identities were kept confidential, and the data were used solely for scientific purposes. The study was conducted with the approval of the ethics committee of the relevant university.

This study is valuable in that it reveals the level of awareness among pre-service teachers regarding the discourse of the İstiklâl Marşı, a frequently recited national anthem; outlines a framework for the discourse the anthem seeks to convey; and demonstrates the degree of alignment between the perceived discourse and the discourse inherent in the text itself.

Çalışmanın yazarı “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki hususları beyan etmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmektedir. / **Ethics Committee Approval:** Ethics committee approval is required for this study.

Finansman: Bu çalışma için herhangi bir kurum veya kuruluştan destek alınmamıştır. / **Funding:** No support was received from any institution or organization for this study.

Destek ve Teşekkür: Çalışmanın araştırılması ve yazımı esnasında destek veya fikirlerine başvuru herhangi bir kişi bulunmamaktadır. / **Support and Acknowledgments:** There is no person whose support or ideas are consulted during the research and writing of the study.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / **Declaration of Conflicting Interests:** The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.

Yazarın Notu: Bu çalışma 13 Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu’nda sunulan sözlü bildirinin genişletilmesiyle oluşturulmuştur. / **Author’s Note:** This study is an expansion of an oral presentation given at the 13th International Social Studies Education Symposium.

Katkı Oranı Beyanı: Bu makalenin tüm bölümleri tek yazar tarafından hazırlanmıştır. / **Author Contributions:** All sections of this article have been prepared by a single author.

BURANA

TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF TURCOLOGY STUDIES

www.buranadergisi.com